

Netten, Stokken & Sprays

Nieuwe Wapens voor de Nederlandse Politie?

oktober 1998

Otto Adang
Robert van der Wateren
Jacques Steenberg

VOORWOORD

Artikel 11 van de grondwet bepaalt dat eenieder het recht heeft op de onaantastbaarheid van zijn lichaam, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen. Artikel 8 van de Politiewet 1993 bepaalt dat de ambtenaar van politie bevoegd is in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening geweld te gebruiken, wanneer het beoogde doel dit, mede gelet op de aan het gebruik van geweld verbonden gevaren, rechtvaardigt en dat doel niet op een andere wijze kan worden bereikt. Ambtenaren van politie zijn uitgerust met een aantal gewelddmiddelen. In de basispolitiezorg de korte wapenstok en het pistool. Bijzondere eenheden hebben daarnaast de beschikking over een aantal andere gewelddmiddelen. Mede naar aanleiding van geluiden dat het geweld en de criminaliteit op straat aan het verharderen zouden zijn is de opvulling van het zogenaamde “gat” tussen de korte wapenstok en pistool opnieuw ter sprake gekomen. Volgens sommigen zou er bij een betere beheersing van basale beroepsvaardigheden door politieagenten overigens helemaal geen “gat” bestaan. Volgens anderen zou ook bij een betere beheersing van beroepsvaardigheden de behoefte aan een extra gewelddmiddel in de basispolitiezorg blijven bestaan om een veilig en verantwoord politieoptreden mogelijk te maken. Zonder vooruit te willen lopen op de uitkomst van deze discussie is ervoor gekozen nader onderzoek te doen naar gewelddmiddelen die mogelijk in aanmerking zouden kunnen komen als (extra) politiewapen voor gebruik binnen de basispolitiezorg. In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken is door het Politie Instituut Openbare orde en Veiligheid (PIOV) en de afdeling wapens en munitie van de divisie Logistiek van het Korps Landelijke Politiediensten onderzoek gedaan naar de geschiktheid voor gebruik in de basispolitiezorg van drie typen wapens die veelvuldig genoemd worden als mogelijke opvulling van het gat tussen korte wapenstok en pistool:

- netten;
- lange wapenstokken;
- chemische sprays, met name natuurlijke en synthetische varianten van peperspray.

Het onderzoek had tot doel inzicht te krijgen in de werking, effectiviteit, risico's, benodigde vaardigheden en consequenties voor het politieoptreden met betrekking tot de drie hierboven genoemde gewelddmiddelen. De informatie diende gebaseerd te zijn op gebruik in de praktijk en zo mogelijk op al verricht onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek.

Hoofdstuk 1 biedt achtergrondinformatie over de vraagstelling en de gehanteerde criteria. Hoofdstuk 2 besteedt in het algemeen aandacht aan gewelddmiddelen voor de politie en ontwikkelingen met betrekking tot zogenaamde niet of minder dodelijke gewelddmiddelen in het bijzonder. In hoofdstuk 3 tot en met 5 worden achtereenvolgens de drie onderzochte gewelddmiddelen behandeld. Hoofdstuk 6 bevat de conclusies. De auteurs willen graag iedereen bedanken die een bijdrage geleverd heeft aan het onderzoek. Bijlage 1 bevat een lijst met personen die informatie ter beschikking hebben gesteld.

dr. O.M.J. Adang, onderzoeker/ adviseur Politie Instituut Openbare orde en Veiligheid, projectleider

Robert van der Wateren, hoofdinspecteur van politie, chef van de afdeling Wapens en Munitie van de divisie Logistiek van het KLPD

ing. J.S. Steernberg, onderzoeker/ adviseur Politie Instituut Openbare orde en Veiligheid

Samenvatting

Naar aanleiding van de uitkomsten van diverse onderzoeken is bij het politietoedreden in de basispolitiezorg mogelijk sprake van een “gat” tussen wapenstok en vuurwapen. Een aantal situaties worden als bijzonder problematisch ervaren, met name:

1. situaties waarin een of enkele agenten geconfronteerd worden met een overmacht aan agressieve personen;
2. situaties waarbij agenten geconfronteerd worden met een al dan niet agressieve verdachte in het bezit van een slag- of steekwapen;
3. situaties waarbij agenten geconfronteerd worden met personen die niet voor rede vatbaar zijn en niet of in sterk verminderde mate reageren op pijnprikkels (omdat zij onder invloed van alcohol, drugs of geneesmiddelen verkeren, vanwege een psychische stoornis).

Volgens sommigen zou bij een betere beheersing van basale beroepsvaardigheden door politieagenten het “gat” in de praktijk overbrugd kunnen worden, desnoods via gezamenlijk optreden van meerdere agenten. Volgens anderen zal ook bij een betere beheersing van beroepsvaardigheden behoefte aan een extra gewelddoel in de basispolitiezorg blijven bestaan om een veilig en verantwoord politietoedreden mogelijk te maken.

Zonder vooruit te lopen op de uitkomst van deze discussie is in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken door het PIOV/ LSOP en de divisie Logistiek van het KLPD nader onderzoek gedaan naar gewelddoelen die mogelijk in aanmerking zouden kunnen komen als (extra) politiewapen voor gebruik binnen de basispolitiezorg.

Een dergelijk wapen dient te passen bij een integer politieel gewelddoel, en dient idealiter te voldoen aan een aantal criteria:

- het is bedoeld en geschikt voor geïndividualiseerde toepassing van gewelddoel;
- het is eenvoudig mee te voeren door één politieambtenaar, al dan niet als onderdeel van de standaarduitrusting;
- het is eenvoudig en snel in te zetten;
- het gebruik is eenvoudig aan te leren;
- na gebruik is er weinig tot geen nazorg vereist;
- medische risico's van het gebruik zijn bekend en aanvaardbaar;
- gebruik leidt tot zo min mogelijk letsel, en zeker niet tot de dood;
- gebruik levert geen onaanvaardbare risico's op voor derden of de politieambtenaar zelf;
- gebruik vergemakkelijkt het onder controle krijgen van een verdachte dan wel weert doeltreffend een bedreiging af;
- het is geschikt voor gebruik binnen en buiten besloten ruimten;
- het is bedrijfszeker.

Gezien de criteria is voor het onderzoek uitgegaan van die gewelddoelen die elders al bij politie-instanties in gebruik zijn, zodat er informatie beschikbaar is over werking, risico's, benodigde vaardigheden en consequenties voor het politietoedreden. Door de opdrachtgever zijn drie gewelddoelen geselecteerd die de moeite van nader onderzoek waard lijken, namelijk:

- netten;
- wapenstokken, met meer mogelijkheden dan de korte wapenstok;
- chemische sprays, met name natuurlijke en synthetische varianten van peperspray.

Samenvatting

Via literatuuronderzoek en de raadpleging van nationale en internationale experts zijn de volgende vragen aan de orde gesteld:

- voor welke situaties zijn de betreffende gewelddmiddelen geschikt?
- onder welke randvoorwaarden zouden deze gewelddmiddelen als politiewapen toepassing kunnen vinden binnen de basispolitiezorg?
- hoe zou de training met betrekking tot deze gewelddmiddelen vormgegeven moeten worden?
- zijn er gegevens bekend (op basis van onafhankelijk onderzoek) over de effecten van gebruik van deze gewelddmiddelen in de politiepraktijk?

Het onderzoek heeft tot de volgende conclusies geleid:

1. Het in de historie gegroeide uitgangspunt van een algemene politie die in principe alle taken vervult sluit goed aan bij moderne organisatiekundige inzichten omtrent een zo doeltreffend mogelijke taakuitvoering, waarbij specialisatie alleen dan plaatsvindt wanneer het niet anders kan. De consequentie van dit uitgangspunt is dat agenten in de basispolitiezorg voldoende uitgerust en toegerust moeten zijn om hun taak veilig en verantwoord te kunnen vervullen.
2. Het is onverstandig om bij beslissingen met betrekking tot de uitvoering van het politiele geweldmonopolie eenzijdig de nadruk op de uitrusting met (geweld)middelen te leggen. De voortdurende discussie over het zogenaamde gat tussen wapenstok en pistool werkt een dergelijke eenzijdigheid in de hand. Wondermiddelen bestaan niet. Realistische training die agenten daadwerkelijk voorbereidt op de situaties die ze op straat tegen zullen komen hoger aangeslagen worden dan het nieuwste middel of de nieuwste techniek die zich aandient op de markt.
3. Netten zijn niet geschikt voor toepassing binnen de basispolitiezorg
4. Langere wapenstokken (recht of met een zijstuk) bieden meer mogelijkheden dan de huidige korte wapenstok. Vanwege hun lengte zijn ze onhandig mee te voeren en hooguit geschikt om in voertuigen mee te nemen, waarbij agenten de beschikking blijven houden over de korte wapenstok. Tonfa's bieden in principe de meeste mogelijkheden en lijken aantrekkelijk vanwege hun veelzijdige toepassingsmogelijkheden die defensief en controlerend gebruik mogelijk maken. Vanwege de noodzakelijke training zijn tonfa's echter minder geschikt voor toepassing binnen de basispolitiezorg. Uitschuifbare rechte wapenstokken zijn meer geschikt voor toepassing binnen de basispolitiezorg en kunnen onder voorwaarden als vervanging van de bestaande korte wapenstok dienen.
5. Traangasspray is geen geschikt middel voor gebruik in de basispolitiezorg. Peperspray kan onder voorwaarden een geschikt middel zijn voor gebruik in de basispolitiezorg, maar is beslist geen opvulling van het zogenaamde "gat" tussen wapenstok en pistool.
6. De invoering van nieuwe wapens zou uitsluitend onder een aantal strikte randvoorwaarden toepassing kunnen vinden. De belangrijkste randvoorwaarden zijn:
 - inpassing in een systeem van certificering;
 - voldoende en regelmatige training;
 - goede registratie van het gebruik en de gevolgen van het gebruik;
 - uitvoering van evaluatieonderzoek naar de effecten van invoering.
7. Voorafgaand aan de eventuele invoering en verwerving van een nieuw wapen zullen een aantal activiteiten verricht moeten worden:
 - het opstellen van specificaties;
 - aanbesteding;

Samenvatting

- het opstellen van opleidings- en trainingsprogramma's en eisen van bekwaamheid;
- het trainen van instructeurs;
- het trainen van agenten;
- het opstellen van richtlijnen;
- mogelijk het aanpassen van kleding.

Bij de invoering van nieuwe politiewapens bestaat de kans op misbruik en de kans op een toename van politieel geweldgebruik. Dat neemt niet weg dat agenten adequaat uitgerust moeten worden om hun taak te vervullen. De uiteindelijke keuze met betrekking tot nieuwe wapens voor de politie kan niet op puur wetenschappelijke gronden gemaakt worden, maar hangt af van politieke keuzen en van de wijze waarop de politie op al dan niet professionele wijze haar taak vervult.

Summary

In the Dutch police, a discussion exists as to use-of-force options. All Dutch police officers are equipped with a short baton and a handgun. Some feel that a “gap” exists and several studies seem to indicate that a weapon intermediate between baton and handgun should be available for basic patrol duties. Some types of situations which policemen frequently encounter are perceived as especially troublesome, viz.

1. Situations where officers are outnumbered by aggressive individuals
2. Situations where officers face a (potentially aggressive) individual in the possession of a weapon (other than a firearm), e.g. club or knife
3. Situations where officers face individuals behaving irrationally who do not respond to pain compliance (e.g. because they are intoxicated or mentally disturbed)

According to some, a higher level of professional skills would eliminate the need for an extra weapon, and the combined efforts of several policemen could do the job in most cases. According to others, the need for an extra weapon will still be felt, even if the level of professional skills is optimal.

Whatever the outcome of this discussion might be, the Interior Ministry has asked the Police Institute Public order and Safety and the Logistics Division of the National Police Services Agency to conduct an investigation into possible additional police weapons to be used for patrol duty. It has become clear that if an extra weapon for the Dutch police should be introduced, it should meet the following criteria:

- its use should not violate standard police practice and ethics;
- it should be designed and appropriate for use-of-force applications targeted at an individual;
- one police officer should be able to carry it, possibly (but not necessarily) as part of his personal equipment;
- it should be fast and easy to use;
- its use should be learnt easily;
- little or no aftercare should be necessary after it is being used;
- medical risks of its use should be known and acceptable;
- use should result in as little injury as possible and certainly not to death;
- use should not result in unacceptable risks to third parties or the police officer using it;
- the use should make it easier to control suspects or should be an effective defense against an attack;
- it can be used both indoor and outdoors
- it is reliable

In light of these criteria the study focused on those weapons which are already in use in police departments abroad. In this way, information was available on the effectiveness of the weapon, risks involved with use of the weapon, skills needed and consequences for police action. The Interior Ministry has indicated that it wanted the study to focus on:

- nets;
- batons, with more options than the short baton;
- chemical sprays, especially pepperspray.

In the course of the research, literature is studied and national and international experts were consulted to seek answers to the following questions:

1. For what type of situations are the weapons designed and appropriate?

Summary

2. What conditions should be met prior to the introduction of a specific weapon (e.g. rules relating to deployment)?
3. What should the training for a specific weapon look like?
4. What is known (based on independent research) about the effects of police use of these weapons?

The research led to the following conclusions:

1. The historically based choice for a general police role in which all police tasks are being dealt with fits well with a modern view on organisations with regard to effectiveness. Specialisation only takes place when absolutely necessary. As a consequence, police officers doing patrol duties have to be equipped and trained to be able to fulfill their role safely and responsibly.
2. It is unwise to put a one-sided emphasis on technology or equipment when dealing with the way the police applies its monopoly on the legitimate use of force. The ongoing discussion over the so-called gap between the baton and the fire-arm is not very helpful in this respect. There are no magic weapons. Realistic training in which officers are prepared for the situations they have to deal with are more valuable than the latest technology pushed onto the market.
3. Nets are deemed unsuitable for use on basic patrol duty in the Netherlands
4. Longer batons (straight or side-handle) provide an officer with more opportunities. Because of their length they are cumbersome to carry and best left in the vehicle, to be taken out only when needed. Side-handle batons seem attractive because of their multiple functionality including defense and control techniques. However, because of the necessary training requirements side-handle batons are deemed unfit for use on basic patrol duty in the Netherlands. Straight expendable batons seem more appropriate for use on basic patrol duty in the Netherlands. Under specified conditions, they might be a suitable replacement for the short baton.
5. CS-spray is deemed unsuitable for use on basic patrol duty in the Netherlands. Under specified conditions pepper spray may be appropriate for use on basic patrol duty in the Netherlands. However, pepper spray should not be considered as a fill of the so-called gap between the baton and the fire-arm.
6. Introduction of a new weapon should only be considered if certain conditions are strictly adhered to. The most important are:
 - the ability to use the weapon should be subject to certification;
 - adequate and regular training must be compulsory;
 - use of the weapon and its consequences has to be monitored closely;
 - introduction should be accompanied by evaluation research.
7. Before a new weapon is bought and introduced the following needs to be done:
 - writing specifications;
 - writing of a training programme and setting standards officers will have to meet;
 - training of instructors;
 - training of officers;
 - writing of a policy;
 - possibly making changes to the uniform.

Whenever a new weapon is introduced, the real possibility exists that it will be misused and that officers will use force more often than they used to do. Yet,

Summary

officers should be equipped properly for them to be able to do their jobs. In the end, the choice will not be a scientific, but a political one, and it will depend in part on the way in which the police does or does not behave professionally.

Geweld in de samenleving, geweldgebruik tegen de politie en geweldgebruik door de politie staan regelmatig ter discussie. Daarbij doet zich de vraag voor of er sprake is van een toename van geweld in de samenleving in het algemeen of tegen de politie in het bijzonder. Recente gegevens van het CBS wijzen uit dat de criminaliteit in de jaren negentig is verhard. Sinds 1990 is het aantal geregistreerde geweldsmisdrijven met de helft toegenomen. Het Landelijk projectbureau Aanpak Illegale Vuurwapens stelt dat het aantal vuurwapenincidenten fors toeneemt. Er zijn geen betrouwbare cijfers over het geweldgebruik tegen de politie. Enquêtes gehouden in opdracht van de ANPV geven aan dat het veiligheidsgevoel van politiemensen van 1994 tot 1997 is verhoogd, maar dat er nog veel verbeterd kan worden (Stefanie & van de Scheur, 1997). Hoog op de lijst van verbeterpunten staan:

1. zorgen voor een altijd bemande goed meldtafel
2. betere verbindingsmiddelen
3. verplichte trainingen
4. meer trainingen
5. uitbreiding van de sterkte.

Opvallend genoeg komen nieuwe gewelddmiddelen niet in dit lijstje voor. Desalniettemin doet zich de vraag voor of politiemensen wel voldoende zijn toegerust en uitgerust om veilig en verantwoord op te treden in de vaak lastige en soms gevaarlijke situaties waar zij mee te maken krijgen. Er zijn een aantal situaties in de basispolitiezorg die als bijzonder problematisch ervaren worden, met name:

1. situaties waarin een of enkele agenten geconfronteerd worden met een overmacht aan agressieve personen;
2. situaties waarbij agenten geconfronteerd worden met een al dan niet agressieve verdachte in het bezit van een slag- of steekwapen;
3. situaties waarbij agenten geconfronteerd worden met personen die niet voor rede vatbaar zijn en niet of in sterk verminderde mate reageren op pijnprikkels (vanwege een psychische stoornis of omdat zij onder invloed van alcohol, drugs of geneesmiddelen verkeren).

In overleg met de opdrachtgever is vastgesteld dat het onderzoek naar de bruikbaarheid van nieuwe gewelddmiddelen zich met name zou richten op het gebruik in bovengenoemde situaties.

Op basis van een door de divisie Logistiek van het KLPD in samenwerking met het PIOV gemaakte globale inventarisatie van bestaande niet- of minder dodelijke gewelddmiddelen zijn door de opdrachtgever drie gewelddmiddelen geselecteerd die nader onderzocht dienden te worden, namelijk:

- netten
- wapenstokken, met meer mogelijkheden dan de korte wapenstok;
- chemische sprays met name natuurlijke en synthetische varianten van peperspray.

Een wapen voor gebruik in de basispolitiezorg dient te passen bij een integere politie geweldhantering, en dient idealiter te voldoen aan een aantal criteria:

- het is bedoeld en geschikt voor geïndividualiseerde toepassing van geweld;
- het is eenvoudig mee te voeren door één politieambtenaar, al dan niet als onderdeel van de standaarduitrusting;
- het is eenvoudig en snel in te zetten;
- het gebruik is eenvoudig aan te leren;

1. Inleiding

- na gebruik is er weinig tot geen nazorg vereist;
- de medische risico's van het gebruik zijn bekend en aanvaardbaar;
- het gebruik leidt tot zo min mogelijk letsel, en zeker niet tot de dood;
- het gebruik levert geen onaanvaardbare risico's op voor derden of de politie-ambtenaar zelf;
- het gebruik vergemakkelijkt het onder controle krijgen van een verdachte dan wel weert doeltreffend een bedreiging af;
- het is geschikt voor gebruik binnen en buiten besloten ruimten;
- het is bedrijfszeker.

Bovenstaande criteria zijn in overleg met de opdrachtgever vastgesteld. Daarbij is tevens vastgesteld dat het, gezien de criteria, van belang is om uit te gaan van die geweldmiddelen die elders al bij politie-instanties in gebruik zijn, zodat er informatie beschikbaar is over werking, risico's, benodigde vaardigheden en consequenties voor het politietoetreden.

Het onderzoek bestaat enerzijds uit een literatuuronderzoek, onderzoek naar informatie via Internet en anderzijds uit raadpleging van internationale experts uit politiepraktijk, politieopleidingen en wetenschap. Bewust is geen contact gezocht met fabrikanten. Er zijn contacten gelegd in diverse Europese landen en in de Verenigde Staten. In de Verenigde Staten is verreweg de meeste kennis op dit terrein aanwezig, zowel wat betreft praktijkervaring als wat betreft wetenschappelijk onderzoek. Aanvullend zijn werkbezoeken afgelegd aan politie- en overheidsinstanties in de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Duitsland, België, Zwitserland en Oostenrijk.

Bij een internationale vergelijking is het goed te bedenken dat er aanzienlijke verschillen zijn tussen verschillende landen, zowel wat betreft politie-organisatie, politiecultuur en politieke geweldsinstructie als wat betreft geweld in de samenleving. In Groot-Brittannië bijvoorbeeld bestaan zoals bekend een aantal grote, relatief autonome korpsen en zijn agenten niet standaard uitgerust met een vuurwapen. In Amerika bestaan enkele heel grote politiekorpsen en een groot aantal heel kleine: er zijn twee korpsen met meer dan 8000 agenten (New York en Los Angeles), 90% van de korpsen heeft minder dan 25 agenten in dienst, 50% zelfs minder dan 12. In de kleinere korpsen is vaak sprake van solo-surveillance. Elk van deze korpsen bepaalt zelf welke geweldmiddelen zij toestaat voor gebruik door de politie. Grote korpsen in en buiten Amerika hebben vaak de beschikking over speciale eenheden die naast patrouillewerk een breed scala aan lastige klussen opknappen. Een in Amerika veel voorkomende benadering met betrekking tot het gebruik van niet-dodelijke wapens door de politie wordt het best samengevat door Meyer (1991): *"In police confrontations that cannot be controlled by verbalization, nonlethal weapons should be used early and aggressively to bring the situation to a conclusion as quickly as possible before it deteriorates into a confrontation requiring a greater level of force"*.

Voor dit onderzoek is steeds gezocht naar antwoorden op de volgende vragen:

- Voor welke situaties is het betreffende geweldmiddel geschikt?
- Zijn er op basis van onafhankelijk onderzoek gegevens bekend over de effecten van gebruik van het geweldmiddel in de politiepraktijk?
- Onder welke randvoorwaarden zou het geweldmiddel als politiewapen toepassing kunnen vinden?
- Hoe zou de training met betrekking tot het geweldmiddel vormgegeven moeten worden?

2. Politieel geweldgebruik en geweldmiddelen

2.1. Regelgeving

Onder geweld verstaat de Ambtsinstructie 1994 elke dwangmatige kracht van meer dan geringe betekenis, uitgeoefend op personen of zaken; onder het aanwenden van geweld wordt ook het dreigen met geweld begrepen. Voor het gebruik van geweld door de politie gelden een aantal uitgangspunten en voorwaarden:

- Gebruik van geweld is een uiterste middel;
- Het belang van het te bereiken doel moet worden afgewogen tegen het nadeel van het achterwege laten van geweld;
- Het te gebruiken geweld moet afgewogen worden tegen de risico's van het geweldgebruik;
- Het geweld moet redelijk en gematigd zijn, wat o.a. betekent dat geen geweld gebruikt (meer) dient te worden als het doel van het politietoetreden is bereikt en dat geen geweld dient te worden gebruikt als het doel van het politietoetreden ook op minder ingrijpende wijze kan worden bereikt;
- De politie hanteert in principe een gefaseerde aanpak, waarbij de meest ingrijpende geweldsmiddelen pas ingezet dienen te worden als minder ingrijpende middelen gefaald hebben of geen kans op succes bieden;
- Inzet van niet-reguliere geweldsmiddelen (zgn. geïmproviseerd geweld) dient achterwege te blijven;
- In principe gaat een duidelijke waarschuwing c.q. vordering aan geweldgebruik vooraf.

Artikel 8 van de Politiewet 1993 bepaalt dat de ambtenaar van politie bevoegd is in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening geweld te gebruiken, wanneer het beoogde doel dit, mede gelet op de aan het gebruik van geweld verbonden gevaren, rechtvaardigt en dat doel niet op een andere wijze kan worden bereikt. Ingevolge artikel 4 van de Ambtsinstructie voor de politie is het gebruik van een geweldmiddel uitsluitend toegestaan aan een ambtenaar:

- A. aan wie dat geweldmiddel rechtens is toegekend, voor zover hij optreedt ter uitvoering van de taak met het oog waarop het geweldmiddel hem is toegekend, en
- B. die in het gebruik van dat geweldmiddel is geoefend.

Ambtenaren van politie in de basispolitiezorg zijn conform de Bewapeningsregeling uitgerust met een korte wapenstok en een pistool. Daarnaast zijn, eveneens conform de Bewapeningsregeling, bij bijzondere eenheden een aantal andere geweldsmiddelen in gebruik:

- een lange wapenstok (bij beredenen, en mobiele eenheden);
- een elektrische wapenstok uitsluitend als afweermiddel tegen agressieve dieren na toestemming van de meerdere (bij hondengeleiders, en leden van arrestatieteams - AOE);
- een CS-traangasspuitbus (de ambtenaar die is belast met persoonsbeveiliging en die behoort tot een eenheid van de Divisie Koninklijke en Diplomatieke beveiliging van het Korps landelijke politiediensten).

ME en AOE beschikken bovendien over traangasgranaten, de AOE c.q. de BBE beschikken over vuurwapens waarmee automatisch vuur of lange afstandsprecisievuur gegeven kan worden.

2. Politieel geweldgebruik en geweldmiddelen

Politiewet, Ambtsinstructie en Bewapeningsregeling vormen een sluitend geheel met betrekking tot de geweldstoepassing en de bewapening van de Nederlandse politie.

Met betrekking tot geweldgebruik bestaan er in de basispolitiezorg derhalve de volgende opties, waarbij uiteraard variatie kan bestaan in het aantal agenten dat optreedt:

- Gebruik van fysiek geweld, al dan niet met gebruikmaking van korte wapenstok of pistool;
- Inzet van politie-surveillancehond (artikel 15 Bewapeningsregeling);
- In bijzondere, door het bevoegd gezag aangegeven situaties, kan de ambtenaar in de basispolitiezorg tijdelijk mede wordt bewapend met een lange wapenstok (artikel 15 Bewapeningsregeling);
- Bij verstoringen van de openbare orde: inzet van mobiele eenheden na toestemming van het bevoegd gezag;
- Als redelijkerwijs mag worden aangenomen dat gebruik van vuurwapengeweld tegen de politie of anderen dreigt: inzet van arrestatieteams (officieel AOE) na toestemming van het bevoegd gezag.

Mede in het licht van de begrippen proportionaliteit (redelijke verhouding tussen middel en doel) en subsidiariteit (is een minder ingrijpend middel of een minder ingrijpende methode mogelijk) wordt er vaak gesproken van een fasering in het gebruik van geweld. Die fasering is enerzijds een functie van het gebruikte geweldmiddel, anderzijds van de wijze waarop dat middel gebruikt wordt en het aantal mensen dat optreedt c.q. het type eenheid dat optreedt. Met betrekking tot de gehanteerde geweldmiddelen is de volgende fasering gebruikelijk:

- gebruik van fysiek geweld
- gebruik van de korte wapenstok
- gebruik van het vuurwapen.

Daarnaast zijn er nog de volgende opties:

- In bijzondere (voorzienbare) situaties kunnen agenten worden uitgerust met de lange wapenstok (die dan meestal in het voertuig wordt meegevoerd en zonodig uit het voertuig wordt gehaald). De lange wapenstok komt in de fasering tussen korte wapenstok en vuurwapen;
- Als de omstandigheden er aanleiding toe geven kan de hulp van een hondengeleider worden ingeroepen. Dat kost uiteraard tijd. Inzet van een surveillancehond komt in de fasering tussen wapenstok en vuurwapen;
- Onder specifieke omstandigheden kan de hulp van aparte eenheden ingeroepen worden (mobiele eenheden, arrestatieteam). Ook dat kost uiteraard tijd.

De vraag doet zich dus voor of dit voldoende opties zijn en of de huidige geweldmiddelen toereikend zijn. Artikel 16 van de Bewapeningsregeling bepaalt bovendien dat de korpsbeheerder er zorg voor draagt dat de politieambtenaar slechts over een wapen beschikt indien hij voldoet aan de door de ministers gestelde eisen van bekwaamheid. Het is de vraag in hoeverre politieambtenaren daadwerkelijk voldoen aan vastgestelde bekwaamheidseisen, inclusief de bekwaamheidseisen met betrekking tot tactische vaardigheden, control technieken e.d.

2.2. Zijn de huidige geweldmiddelen toereikend?

De commissie Heijder (Heijder, 1987) wees erop dat er gesproken wordt van een “gat” in de bewapening in die zin dat de overgang van wapenstok en hond naar vuurwapen groot is. De commissie stelt daarover het volgende:

“Tegenstanders van de invoering van nieuwe wapens wijzen er op dat hoe meer wapens of soorten wapens er zijn, hoe meer geweld er zal worden aangewend. Uit een oogpunt van terugdringing van het geweldgebruik zijn nieuwe wapens dan ongewenst. Verder blijkt uit de beschikbare onderzoeksgegevens dat in een situatie waarin het gebruik van een zwaardere middel dan de wapenstok gerechtvaardigd zou zijn doch het gebruik van een vuurwapen de grenzen van de proportionaliteit zou overschrijden, de politieambtenaar in het algemeen maar afziet van geweldgebruik zonder dat dit leidt tot onaanvaardbare gevolgen. Voorstanders van de invoering van nieuwe wapens wijzen op het beginsel van subsidiariteit. Voor het onderhavige vraagstuk zou dit beginsel betekenen dat gezocht moet worden naar lichtere middelen, teneinde het gebruik van zwaardere middelen te vermijden. Daardoor wordt voorkomen dat de politieambtenaar, reikt de wapenstok niet toe, gedwongen is eerder naar zijn vuurwapen te grijpen, dan wanneer hem nog een tussenliggende mogelijkheid ter beschikking zou staan.

De commissie meent dat de bewapening van de individuele politieambtenaar bij de uitoefening van de gewone dienst in beginsel toereikend is. (...)

De commissie bepleit terughoudend te zijn met de invoering van nieuwe wapens indien dit er toe zou leiden dat het beschikbare wapenarsenaal wordt uitgebreid. Onder arsenaal begrijpt zij zowel de veelheid als de veelsoortigheid van wapens. Het is in het belang van de burger dat hij weet, niet alleen uit een voor hem kenbare regeling maar ook in de praktijk, welke middelen tegen hem kunnen worden ingezet. Dit vermijdt escalatie op die gebieden waar een spanningsveld ligt tussen de politie en potentiële verstoorders van de rechtsorde. Dit laat onverlet dat wordt gezocht naar de ontwikkeling van wapens die beter beantwoorden aan het doel waarvoor zij worden gebruikt.”

Timmer e.a. (1996) concluderen op grond van een analyse van schietincidenten in de periode 1978- 1995: *“De korte wapenstok van de politie lijkt in sommige gevallen te kort te zijn om effectief te gebruiken tegen bijvoorbeeld steeken slagwapens. Uit het onderzoek blijkt dat de politie mede daardoor nogal eens het pistool gebruikt, waar dat eigenlijk niet gewenst is, maar waarvoor geen alternatief voorhanden lijkt te zijn. Dit wordt gewoonlijk het ‘gat’ tussen wapenstok en dienstpistool genoemd. Binnen de politie gaan er stemmen op om de politieambtenaar uit te rusten met een geweldmiddel dat qua geweldniveau en uitwerking ligt tussen de wapenstok en het dienstpistool. In de loop van 1995 en 1996 is de zogeheten peperspray populair geworden als mogelijk alternatief geweldmiddel. (...) Uit empirisch onderzoek zou moeten blijken in hoeverre de huidige korte wapenstok werkelijk in onvoldoende mate beantwoordt aan de eisen van de praktijk. Wellicht is dan invoering van een langere of uitschuifbare wapenstok te prefereren boven de invoering van peperspray.”* Op grond van deze overwegingen komen Timmer e.a. tot de volgende aanbeveling: *“Het verdient aanbeveling nader onderzoek te doen naar de medische, operationele en maatschappelijke voor- en nadelen van de peperspuit en de lange wapenstok als vervangend of extra geweldmiddel in de handen van reguliere politieambtenaren”.*

Uildriks (1996) komt op grond van onderzoek naar politieoptreden in twee steden tot een vergelijkbare conclusie: *“Agenten hebben normaliter de beschikking over twee geweldmiddelen, de korte wapenstok en het dienspistool. Het gat tussen beide is groot. Het is een oud discussiepunt of dit gat te groot is. In situaties die van tevoren als risicovol worden ingeschat kan de assistentie van de hondenman worden gevraagd. Gevaarlijke situaties ontstaan echter vooral onverwacht. (...) Er doen zich regelmatig situaties voor waarbij de korte wapenstok als een ontoereikend geweldmiddel wordt ervaren om adequaat te kunnen reageren indien het vuurwapen een te zwaar middel is. Aan de vraag van de mogelijke introductie van een aanvullend wapen zitten meerdere kanten. Een belangrijk punt is dat het ter beschikking hebben van een extra geweldmiddel kan bijdragen tot een vergroting van het subjectieve veiligheidsgevoel van agenten. Indien nodig weet men immers dat er ook daadwerkelijk gebruik van kan worden gemaakt; dit in tegenstelling tot het vuurwapen, waarbij, ook in noodweersituaties, de drempel om tot daadwerkelijk gebruik over te gaan bij de meesten zeer hoog is. Een lange wapenstok of een peperspray kan dan de politieveligheid vergroten.*

Tegenover het positieve effect vanuit het oogpunt van de persoonlijke veiligheid en het veiligheidsgevoel staat een mogelijke geweldsbevorderende werking. Bij sommige burgers zou bijvoorbeeld een lange wapenstok agressieverhogend kunnen werken en wellicht bestaat er bij sommige agenten de neiging om van een dergelijk bewapeningsmiddel te gemakkelijk gebruik te maken. Een mogelijk nadeel van peperspray is dat deze zowel de organisatie als de individuele agent gemakzuchtig kan maken op het gebied van het ontwikkelen en onderhouden van de eigen fysieke en sociale vaardigheden als middel om riskante situaties te beheersen.

In plaats van geweldsbevorderend kunnen de desbetreffende wapens evengoed een geweldsbeperkend effect hebben. Gezien de dreigende werking die ervan uit kan gaan, is het heel goed denkbaar dat bepaalde burgers zich soms terughoudender naar de politie zullen opstellen. Het ontbreken van een adequaat geweldmiddel kan in een kritieke situatie bij een sterke tegenstander aanleiding zijn uit preventieve overwegingen in een vroeg stadium tot zwaar geweldgebruik over te gaan. Een peperspray of lange wapenstok kan ertoe bijdragen dat minder snel geweld wordt gebruikt en soms ook een mogelijk gebruik van het vuurwapen overbodig maken, bijvoorbeeld wanneer een drugsverslaafde met een spuit dreigt of een amokmaker met een mes. Zowel met een wapenstok als met het (dreigen met) de peperspray kan iemand gemakkelijker op afstand worden gehouden (...) Een aanvullend geweldmiddel vermindert de soms ervaren noodzaak in bepaalde omstandigheden van illegale geweldmiddelen gebruik te maken. Daarmee biedt het de politieorganisatie de mogelijkheid het zicht op het eigen geweldgebruik te vergroten en daarmee ook beter te normeren.”

Timmer e.a. (1996) geven aan dat 54% van 73 ondervraagden (procureurs generaal, officieren van justitie, leidinggevenden bij de politie) vinden dat een ander of een extra geweldmiddel zeer gewenst zou zijn. De volgende geweldmiddelen vergaarden de meeste “stemmen”: 1. Peperspray, 2. lange wapenstok, 3. uitschuifbare wapenstok, 4. traangasspray.

De meeste IBT-docenten twijfelen aan het bestaan van een gat tussen wapenstok en pistool en vinden een extra geweldmiddel ongewenst (enquête onder 95 IBT-docenten, Adang ongepubliceerd).

Brejaart & Nijboer (1996), pratend vanuit de basispolitiezorg in de politie Twente (grenzend aan Duitsland waar traangasspuitbussen gebruikt worden), geven aan dat de huidige bewapening onvoldoende is en pleiten voor de invoering van traangasspuitbussen binnen de basispolitiezorg, en wel om de volgende redenen:

- agenten worden geconfronteerd met agressie;
- bij agenten bestaat soms angst om op te treden;
- er zijn risico's verbonden aan het gebruik van de wapenstok, wapenstokgebruik is niet altijd proportioneel, en niet altijd effectief;
- er zijn problemen in geval van een grote of sterke verdachte, een verdachte onder invloed van medicijnen, alcohol of drugs, verdachten met wapens, groepen verdachten.

Nadere beschouwing van de literatuur lijkt overigens soms het beeld op te leveren dat de Nederlandse politie een soort gatenkaas is, waarbij er niet alleen sprake zou zijn van een

gat in de bewapening, maar ook van een "gat" tussen het niveau van technische en tactische aanhoudingsvaardigheden van de basispolitiezorg en het arrestatieteam (Fortuin e.a., 1998). Volgens Fortuin e.a. ontstaan hierdoor "pseudo-arrestatieteams" die opereren in een "grijs gebied". Adang & van de Burgt (1998) en Adang (1998) bestrijden deze opvatting. Arrestatieteams treden overigens ook wel op wanneer redelijkerwijs kan worden aangenomen dat levensbedreigende omstandigheden (anders dan vuurwapengeweld) aan de orde zijn. Volgens Fortuin e.a. (1998) voelt men binnen de arrestatieteams wel voor een formele uitbreiding van de taakstelling in deze zin.

Er wordt ook gesproken van een "gat" tussen de basispolitiezorg en het optreden van Mobiele Eenheden. Soms worden vuistbusjes, flying squads of SIGMEs (Snelle InterventieGroepen ME) ingezet. Naar aanleiding van de ongeregelde heden in de Oosterparkwijk in Groningen eind 1997 heeft de minister van Binnenlandse Zaken opdracht gegeven aan de Inspectie van de Politie om onderzoek te doen naar de aanpak van verstoringen van de openbare orde waarbij het onmiddellijk beschikbare potentieel aan mensen en middelen niet toereikend is.

Heijder (1987, p 51/52) stelt de vraag *"of er in de organisatievormen om op te treden in bijzondere omstandigheden niet evenzeer een te grote afstand is tussen de arrestatieteams en de mobiele eenheid, als in de bewapening tussen wapenstok en vuurwapen"* en zo ja of er behoefte bestaat deze afstand te overbruggen. De commissie Heijder meende dat *"het bezwaar tegen het opvullen van het 'gat' in de bewapening, te weten de verruiming van het arsenaal dat tegen burgers kan worden ingezet in mindere mate geldt voor de organisatievormen, zolang een dergelijke bijzondere eenheid met dezelfde bewapening en uitrusting optreedt als de politieambtenaar tijdens de uitoefening van de gewone dienst"*.

In diverse landen bestaan aparte eenheden voor de "lastige" klussen met een veel bredere taakstelling dan onze mobiele eenheden of arrestatieteams. Ter illustratie een korte schets van de situatie bij de politie in New York. In New York is de opdracht voor agenten in de basispolitiezorg samengevat in drie steekwoorden: cover, contain, control. Met andere woorden: zorg voor dekking, probeer de situatie te stabiliseren en vervolgens onder controle te brengen. Bij lastige klussen wordt al snel de hulp van zogenaamde Emergency Service Units (ESU) ingeroepen. Die zijn snel beschikbaar, want ze patrouille-

ren ook op straat. De ESU bestaan uit getrainde agenten en beschikken over een scala aan hulpmiddelen in speciale voertuigen. In geval van openbare orde problemen worden speciale “task forces” opgeroepen, die ook op straat patrouilleren en snel beschikbaar zijn. Uiteraard zijn dergelijke voorzieningen in een grote stad makkelijker te realiseren dan op het platteland.

Van der Vijver (1987, p 44) geeft aan dat het geen toeval is dat het aantal bijzondere eenheden bij de Nederlandse politie beperkt is: *“In de organisatietheorie heeft een aantal jaren de stelling opgedaan dat specialisatie een goed hulpmiddel is om de kwaliteit van het geleverde product te verbeteren. Men ziet echter in toenemende mate dat deze stelling in zowel profit als non-profitorganisaties wordt verlaten. Specialisatie leidt veelal wel tot verbetering van deelproducten, maar kent daarnaast ook disfunctionele aspecten die maken dat de kwaliteit van het product als totaal gewoonlijk niet toeneemt. Specialisatie moet alleen als het niet anders kan. Dit uitgangspunt wordt op dit moment ook door de politie gehanteerd, gezien de sterke nadruk die ligt op een probleemgerichte, geïntegreerde aanpak om een zo hoog mogelijke effectiviteit te bereiken. Ook voor het geweldgebruik geldt dat het streven er nadrukkelijk op gericht is te garanderen dat “de zaak klein wordt gehouden” en zoveel mogelijk geïntegreerd wordt aangepakt. Dat schept zowel duidelijke organisatorische verhoudingen als een beleidmatig belang om elke (potentiële) ordeverstoring zo goed mogelijk af te handelen, ook met het oog op de toekomst gericht. Daarmee verhoudt zich de optie om voor een bepaald taakonderdeel lijdelijk toe te zien hoe anderen het vuile werk opknappen zeer slecht. De huidige werkwijze, waarbij de behandeling van het probleem te allen tijde primair blijft opgedragen aan de eigen organisatie, verdraagt zich het beste met de huidige organisatiekundige inzichten omtrent een zo doeltreffend mogelijke taakuitvoering. (...) Er moeten naar mijn overtuiging wel zeer zware argumenten in stelling worden gebracht om een bres te slaan in het in de historie gegroeide uitgangspunt van een algemene politie die in principe alle taken vervult.”*

Gatenkaas of niet, de belangstelling voor niet-dodelijke wapens (“non-lethal weapons”) is in de laatste jaren sterk toegenomen. Vanwege het feit dat ieder wapen onder omstandigheden een dodelijke uitwerking kan hebben is overigens de term “minder dodelijke wapens” (“less-lethal weapons” of “less-than-lethal weapons”) in zwang gekomen.

Jamieson e.a. (1990) definiëren minder dodelijk geweld als dat geweld dat, bij een juiste toepassing, een (heel) kleine kans heeft om tot de dood of ernstig letsel te leiden. Zij benadrukken dat geen enkele vorm van geweld in 100% van de gevallen niet-dodelijk kan zijn. Peak (1990) definieert een minder dodelijk wapen als een wapen dat:

- uitsluitend tijdelijke effect heeft, met minimale medische gevolgen voor gezonde individuen;
- met een grote mate van waarschijnlijkheid direct controle geeft over een gemotiveerde tegenstander;
- waarneembaar effect heeft, met een hoge waarschijnlijkheid dat uitsluitend de bedoelde doelwitten de gevolgen ondervinden.

Traditioneel is vooral in militaire kring en in de wapenindustrie veel energie gestoken in de zoektocht naar minder dodelijke wapens. Na het einde van de koude oorlog kregen westelijke legers een andere taakstelling die leidde tot steeds meer vredesmissies. In conventionele oorlogen is de inspanning van legers erop gericht tegenstanders definitief uit te schakelen. Daarvoor is er een

scala aan dodelijke wapens ontwikkeld en gebruikt. Bij vredesmissies is het vaak ongewenst eventuele tegenstanders of belagers te doden. Vanuit die optiek is een speurtocht op gang gekomen naar wapens die een tegenstander wel (tijdelijk) uitschakelen, maar niet doden. Er was vanuit de militaire optiek veel minder aandacht voor mogelijke negatieve effecten van dergelijke wapens (Shaw, 1973).

Gezien de geweldproblematiek waarmee de politie geconfronteerd wordt, is vanuit politiekring in de loop der tijden belangstelling ontstaan voor de mogelijkheden om in het militaire vlak ontwikkelde minder dodelijke wapens toe te passen in de politiepraktijk. Het gebruik van de term niet- of minder dodelijke wapens suggereert overigens dat de wapens waar het om gaat een alternatief voor het vuurwapen zijn. Onder die noemer worden ze vaak geïntroduceerd en gepropageerd (o.a. Geis & Binder, 1990), maar in de praktijk zijn ze dat niet en bestaat de neiging ze na invoering steeds lager in de fasering in te zetten. Bailey (1996) gaat in op de vaak geuite veronderstelling dat door het gebruik van minder dodelijke wapens het aantal door de politie gedode verdachten afneemt. Voor die stelling vond hij geen enkele ondersteuning op grond van een analyse van gegevens van alle Amerikaanse steden met meer dan 100.000 inwoners in 1990.

Geis & Binder (1990) gaan in op de nadelen van invoering van een nieuw wapen bij de politie:

- Ook burgers/ verdachten zullen het nieuwe geweldmiddel gaan gebruiken;
- Het kan gebruikt worden in gevallen dat minder vergaande middelen of tactieken voldoende waren geweest;
- Het maakt het agenten lastiger te kiezen uit het beschikbare arsenaal.

Een aantal “typesituaties” waarin het gebruik van minder dodelijke wapens wenselijk zou zijn wordt veelvuldig genoemd (o.a. Peak, 1990; Geis & Binder, 1990):

- openbare orde situaties;
- man-tegen-man confrontaties;
- vluchtende verdachte;
- gijzelingssituaties;
- gebarricadeerde verdachte.

In de jaren zestig werd als gevolg van toen opkomende openbare orde problematiek vooral gekeken naar middelen in te zetten bij grootschalig politieoptreden. Applegate (1969) bevat informatie over vrijwel alle ook nu nog als innovatief gepropageerde geweldmiddelen (met uitzondering van peperspray, elektro-impuls middelen en lasermiddelen). Later kwam het gebruik van vergelijkbare minder dodelijke middelen in de basispolitiezorg meer aan de orde. Met het beëindigen van de koude oorlog en verminderde afzetmogelijkheden werd voor diverse fabrikanten de politie ook aantrekkelijk als potentiële markt. In de afgelopen jaren zijn er dan ook veel inspanningen door fabrikanten verricht om hun producten binnen de politie af te zetten. Ondanks overspannen beweringen van het tegendeel is er de laatste twintig jaar in feite weinig nieuws verschenen wat betreft praktisch toepasbare minder dodelijke geweldmiddelen. Peak (1990, 1995) geeft een overzicht van internationale pogingen gedurende anderhalve eeuw om de politie uit te rusten met een effectief alternatief voor dodelijk geweld. De meeste van deze pogingen waren volgens Peak een totale mislukking of werden gekenmerkt door ernstige problemen. Sommige middelen waren weliswaar humoristisch, maar onbetrouwbaar of niet effec-

tief. Veel fabrikanten zagen vooral potentiële winsten, maar deden weinig onderzoek. Peperspray en de tonfa zijn de enige concrete vernieuwingen. De rest van de beschikbare geweldmiddelen borduurt voort op al langer bestaande geweldmiddelen die in de politiepraktijk beperkt of niet bruikbaar zijn. Juist de geschiktheid in sommige heel specifieke situaties maakt een middel ongeschikt voor brede toepassing in de basispolitiezorg.

De wijze waarop beslissingen over aanschaf van minder dodelijke wapens genomen worden verdient overigens ook de nodige aandacht. Piper (1996) wijst op de “uitrustingsvalkuil” (equipment trap). Hij signaleert dat na incidenten waarbij agenten zijn aangevallen of een toename in incidenten met messen of andere wapens, vaak gevraagd wordt om nieuwe of meer geweldmiddelen (zoals sprays). Maar de vraag die volgens Piper, een Engelse vuurwapeninstructeur, gesteld moet worden is: zou met het nieuwe geweldmiddel de aanval voorkomen zijn? Meestal is het antwoord: nee, en zouden agenten meer gebaat zijn bij tactische vaardigheden.

Biggs (1990) geeft aan dat nieuwe wapens vooral ontwikkeld worden om één van de volgende redenen:

- Vanwege een specifieke persoonlijke ervaring van de ontwikkelaar waar het ontwikkelde wapen de gevolgen misschien had kunnen voorkomen;
- Om een humanere methode te hebben weerstand te overwinnen;
- Om te profiteren van een lucratieve markt.

Wright (1998) beveelt in een werkdocument voor het Europees parlement onder andere aan om structuren van verantwoording te ontwikkelen om invoering van ongewenste innovaties via “technological creep” of “decision drift” te voorkomen. In de literatuur over niet- of minder dodelijke wapens is er vaak sprake van “experts” uit de politiewereld die warme aanbevelingen doen voor bepaalde geweldmiddelen. Zoals Jamieson e.a. (1990) aangeven moet de evaluatie van (geweld)middelen niet zover versimpeld worden dat zwaar geleund wordt op de mening van “experts” die direct of indirect baat hebben bij de verkoop van een bepaald product. In dit verband is het van belang te wijzen op de veel voorkomende praktijk dat fabrikanten ook trainingen aanbieden voor hun product (vooral Amerikaanse firma’s in verband met aansprakelijkheidskwesties). Voor die trainingen worden vaak politie-instructeurs ingehuurd. Deze “experts” hebben indirect belang bij de verkoop van het product van de betreffende fabrikant.

Hintz & Kinkel (1984) geven een goed overzicht van geweldmiddelen voor gebruik door de politie, onderverdeeld naar de mogelijke inwerking op instandhoudingsfuncties, zintuiglijke waarneming, informatieverwerking of bewegingsapparaat. Het doel van een geweldmiddel is het een verdachte onmogelijk te maken een doelgerichte handeling te verrichten door in te grijpen in de keten instandhouding- oriëntatie- informatieverwerking- handelen. Geweldmiddelen kunnen tijdelijk één of meer functies uitschakelen. Hoe meer onderdelen van de handelingsketen betrokken zijn, hoe kleiner de mogelijkheid is om het uitvallen van een functie te compenseren. Voor de politiepraktijk is het van belang dat het effect snel optreedt (in minder dan ongeveer 5 seconden) en duidelijk waarneembaar is. Van belang is het feit dat de inwerking van geweldmiddelen sterk kan verschillen bij verschillende individuen en op verschillende plaatsen van het lichaam. Damm (1996) komt tot de conclusie dat alle pogingen politieambtenaren uit te rusten met een geweldmiddel waar-

bij de kans op letsel ligt tussen wapenstok en vuurwapen, weinig veelbelovend zijn (zie ook Faulkner & Danaher, 1997). Uitsluitend de ontwikkeling van een “high-tech” middel met een mechanische werking op afstand en de doorontwikkeling van chemische sprays maken een – kleine – kans.

Pilant (1993) geeft aan dat hoewel mythen, foutieve informatie en verwarring overheersen er enkele punten zijn waarover algemene overeenstemming bestaat:

- er is geen perfect niet-dodelijk wapen en agenten moeten altijd rekening houden met het feit dat een geweldmiddel soms niet werkt;
- de training in het gebruik van geweldmiddelen is meestal niet consistent of Spartaans, of stelt weinig voor.

Meyer (geciteerd in Geller & Scott, 1992) stelt de lichtelijk demagogische vraag: “Als we de technologie hebben om een man veilig op de maan te zetten en weer terug te brengen, waarom hebben we dan niet de technologie om een man veilig naar de grond te brengen en aan te houden?” Nog afgezien van het feit dat niet alle mensen die we de ruimte ingestuurd hebben levend zijn teruggekomen, mag duidelijk zijn dat het om volstrekt onvergelykbare situaties gaat. De mensen die we de ruimte insturen zijn gezond, door en door getraind voor hun “missie” en ze gaan vrijwillig; voor de mensen die we onder controle willen brengen ligt dat vaak anders. De vraag van Meyer is overigens ook een mooi voorbeeld van de fixatie op technologie als de oplossing voor een probleem.

Jamieson e.a. (1990) deden onderzoek naar de praktische toepassingsmogelijkheden van een groot aantal minder dodelijke wapens voor de Canadese politie, waarbij ze onderscheid maakten tussen mogelijke geschiktheid voor gebruik door speciale teams (“emergency response teams”) en de mogelijke geschiktheid voor gebruik in de basispolitiezorg. De onderzoekers wijzen om diverse redenen het gebruik van o.a. elektrische geweldmiddelen, spuitbusjes met traangas, netten, verdovingspijltjes en zaklantaarns af: ze zijn ongeschikt voor gebruik in de basispolitiezorg. De onderzoekers geven aan dat peperspray, de tonfa en wurgstokjes daarvoor mogelijk wel geschikt zijn. De onderzoekers doen daarnaast de aanbeveling om agenten te trainen in tactische communicatie (“verbal judo”).

Naast de in de literatuur veelvuldig genoemde minder dodelijke wapens zijn er overigens in diverse politiekorpsen creatieve oplossingen gezocht voor specifieke situaties. De ESU bij de politie van New York gebruiken voor lastige aanhoudingen een brandblusser die gevuld is met water in plaats van schuim. De verdachte wordt vanachter een groot plastic schild bespoten met een krachtige straal water. Van de dan ontstane verwarring maakt een derde agent gebruik om de verdachte met een lange haak te vloeren. Deze methode is vooral bedoeld om binnenshuis te gebruiken.

De politie van New York beschikt ook over speciale banden die zowel om het lichaam als om de benen van een verdachte kunnen worden aangelegd. Deze methode is effectief gebleken bij het transport van verdachten die wild om zich heen slaan of schoppen.

Geller & Scott (1992) geven een uitgebreid overzicht van minder dodelijke wapens en gaan vooral uitgebreid in op de criteria op grond waarvan een min-

der dodelijk wapen beoordeeld zou moeten worden, afhankelijk van de situaties waarin het gebruik gewenst is. De criteria zijn samen te vatten onder de noemers van effectiviteit, veiligheid, controleerbaarheid, efficiëntie, politieke en wettelijke verantwoordelijkheid, training en kosten.

Geller & Scott geven aan dat, hoewel er ervaringen zijn opgedaan met een groot aantal minder dodelijke wapens, zorgen over betrouwbaarheid en misbruik blijven bestaan. Morabito & Doerner (1997) wijzen op het feit dat onderzoek naar het verloop van interacties tussen agenten en burgers bij schietincidenten waardevolle informatie heeft opgeleverd. Zij pleiten voor vergelijkbaar onderzoek naar andere typen confrontaties (waar vuurwapengebruik geen rol speelt) omdat meer inzicht in het verloop van dergelijke confrontaties kan leiden tot minder ingrijpende manieren om potentieel gevaarlijke situaties op te lossen.

Alpert & Dunham (ongepubliceerd) deden onderzoek naar politieel geweldgebruik en verzet door verdachten in twee politiekorpsen in Amerika. Zij kwamen onder andere tot de volgende conclusies:

- Er is weinig bekend over het verloop van gewelddadige interacties met de politie (zie ook Morabito & Doerner, 1997);
- Er is weinig bekend over de effectiviteit van diverse vormen van niet-dodelijk geweldgebruik door de politie;
- Agenten moeten meer en beter getraind worden in het vermijden en deëscaleren van potentieel gewelddadige, emotionele situaties;
- Verreweg de meeste incidenten waarbij geweld een rol speelt zijn bescheiden van aard, zodat agenten handen, armen en voeten gebruiken. Dergelijke incidenten leiden relatief vaak tot letsel bij agenten en verdachten. Beter training in open-hand technieken is daarom noodzakelijk
- Er is meer training nodig in het juiste gebruik van chemische sprays en wapenstokken.

Bij de discussie over minder dodelijke wapens past ook de vraag naar de uitstraling die de politie moet of mag hebben naar het publiek. De “uitstraling” is niet alleen afhankelijk van de geweldmiddelen, maar ook van de houding van individuele agenten, maar ook van de wijze waarop het uniform is uitgevoerd en de wijze waarop een agent het uniform draagt. Destijds bij de invoering van het pistool Walther P5 was deze discussie bijvoorbeeld nadrukkelijk aan de orde. Was voorheen het dienstpistool opgeborgen in een geheel gesloten holster, het nieuwe wapen diende op een wijze gedragen te worden dat het snel kon worden getrokken. Derhalve werd niet alleen het holster aangepast, ook de plaats op het lichaam is daarbij van belang. Er is toen een half gesloten holster ingevoerd. Hierbij werd het wapen of althans een gedeelte daarvan zichtbaar voor het publiek. Destijds een discussie waard, nu is het publiek er aan gewend en spreekt niemand er meer over. Een ander probleem bij de nieuwe draagwijze van het pistool was de aanpassing van de uniformkleding. De blouson moest qua lengte worden aangepast om het wapen vrij toegankelijk te houden. Ook de schietopleiding moest worden aangepast.

In de loop van de tijd heeft de politie zich voorzien van allerlei hulpmiddelen die aan de broekriem of koppel moeten worden meegevoerd. Te denken valt hierbij aan de portofoon; handboeien; bonnenboekje; draagrings zaklantaarn; reserve patroonhoudertas en het pistool.

Tot op heden is men er niet in geslaagd om de kleding daarop aan te passen. Hierdoor ontstaat er discrepantie tussen de uitstraling van het uniform en de functionaliteit van het uniform.

De divisie Logistiek studeert op dit moment op voorstellen die moeten leiden tot een verbetering op dat punt. Gezocht wordt en beproevingen zullen binnenkort worden gehouden met een nieuw (veiliger)type holster in combinatie met een koppel dat eenvoudig is af te nemen. Het geheel is van belang indien er zal worden besloten tot de invoering van een niet dodelijk middel voor de politie dat ongetwijfeld op de man/vrouw moet worden meegevoerd.

2.3. Is de geoefendheid toereikend?

Artikel 16 van de Bewapeningsregeling bepaalt dat de korpsbeheerder er zorg voor draagt dat de politieambtenaar slechts over een wapen beschikt indien hij voldoet aan de door de ministers gestelde eisen van bekwaamheid. Nijboer (1998) stelt zich de vraag: hoe is het eigenlijk gesteld met het trainen van en beheersen van politievaardigheden binnen de basispolitiezorg? Met politievaardigheden bedoelt hij “het onder controle brengen en houden van een (plotseling) verzet plegende verdachte die moet worden aangehouden en het boeien en overbrengen van die verdachte naar/ in een dienstvoertuig op een professionele wijze”. Nijboer, een brigadier van de regiopolitie Twente, geeft zelf het antwoord: “zeer slecht”. Hij is van mening dat iedere diender de politievaardigheden moet beheersen en daarvoor ook gelegenheid moet krijgen. Hij wijst op de opleiding “Vaardigheden Aanhouden in Groepsverband” (VAG) die agenten vaardigheden aanleert om planmatig en gecoördineerd aanhoudingen te verrichten. Vaardigheden die eigenlijk tot de basisuitrusting van iedere agent zouden moeten horen en waarvan dan ook bepleit wordt ze deel uit te laten maken van de Primaire Opleiding Medewerker Basispolitiezorg (POMB). De politie Hollands-midden kiest daar al voor.

Onderzoek bevestigt de praktijkindruk van Nijboer. Uildriks (1997) constateert op grond van onderzoek in twee steden dat “*in beide steden structureel weinig aan vaardigheidstrainingen wordt gedaan (...) Het gevolg is dat bij een grote groep de benodigde fysieke basisconditie, kracht en beroepsvaardigheden onvoldoende zijn*”. Adang e.a. (1996) stelden op grond van een nulmeting aan de hand van POMB-eisen in twee regio’s vast dat veel vuurwapendragende agenten basale beroepsvaardigheden onvoldoende beheersen en dat er slechts zeer beperkt sprake is van integratie van vaardigheden. Minder dan 20% van de opgekomen vuurwapendragenden beheerste de basale vaardigheden op het gebied van zelfverdediging en aanhoudingstechnieken, minder dan 28% van de opgekomen vuurwapendragenden bleek in staat tot het adequaat en veilig uitvoeren van benaderingstechnieken, 56% van de opgekomen vuurwapendragenden beschikte over een adequaat uithoudingsvermogen. Een landelijke enquête onder 95 IBT-docenten (IBT = Integrale Beroepsvaardigheden Training) gaf aan dat zij de beheersing van de verschillende beroepsvaardigheden (met uitzondering van de schietvaardigheid) bij agenten in de basispolitiezorg als onvoldoende beoordeelden (Adang, niet gepubliceerd). Recent onderzoek van de Inspectie voor de politie geeft aan dat er bij de korpsen onvoldoende discipline is bij de naleving van de oefen- en toetsverplichting zoals vermeld in de regeling Training en toetsing vuurwapengebruik politie (Lucardie, 1998). Aan het oefenen en toetsen van de schietvaardigheid wordt door het management te weinig aandacht besteed of prioriteit gegeven en ongeveer een derde van de vuurwapendragenden heeft niet aan de verplichting voldaan om ieder

kwartaal met het vuurwapen te oefenen. Voor oefenen en toetsen van andere beroepsvaardigheden bestaat op dit moment geen specifieke verplichting (anders dan de algemene eis tot geoefendheid uit de Ambtsinstructie). Een landelijke inventarisatie (Adang & van de Water, niet gepubliceerd) geeft aan dat de gemiddelde netto tijd besteed aan IBT: 28 uur per jaar is (ten minste 8 uur, ten hoogste 56 uur per jaar) bij een gemiddelde opkomst van 71% (laagste 40%, hoogste 90%).

Recent is er overigens een ontwikkeling in gang gezet om de training in geweldhantering te baseren op een modernere visie (Adang & van Liempt, 1996; Adang & Timmer, 1998). Niet langer is het geweldmiddel en de keuze om al dan niet geweld te gebruiken het uitgangspunt voor de training, maar de aanpak van situaties waar agenten in de praktijk mee te maken krijgen. De moderne filosofie is situatiegeoriënteerd en gericht op het beheersen van gevaar. Onderzoek geeft namelijk aan dat in de praktijk veel agenten zich in een situatie manoeuvreren waarin voor hen niets anders overblijft dan geweld te gebruiken. In veel gevallen kunnen situaties op een andere, minder gewelddadige manier opgelost konden worden. Voorbeelden van optreden waarbij gezondigd wordt tegen de regels die gevaarsituaties zouden moeten beheersen zijn:

- Bij de controle van voertuigen onnodig voor de wagen springen of blijven staan;
- Tot iedere prijs een achtervolging inzetten;
- Dekkingsmogelijkheden onbenut laten;
- Het gevaar van vuurwapengebruik onderschatten;
- De taakverdeling met collega's verwaarlozen.

Investering in de voorfase van (potentieel) gevaarlijke situaties is belangrijk: van het inwinnen van informatie tot het tijdig maken van een doel/ middel afweging, de inschatting van risico's, het onderkennen van emoties, en het daadwerkelijk leren benutten van alternatieven.

Op basis van wat we weten van didactiek en van geweldsincidenten zou de opleiding daarom niet eenzijdig het accent moeten leggen op eindhandelingen (al of gebruik van geweld), maar al moeten beginnen bij de waarneming en voorbereiding. Er zijn duidelijke verschillen in de manier waarop politiemensen waarnemen in potentieel gevaarlijke situaties. Daarbij zijn er veel overeenkomsten met het motorisch leren bij diverse vormen van sport, zoals voetbal. Er is veel winst te behalen met het trainen van politiemensen in het waarnemen, anticiperen en planmatig optreden in gevaarlijke situaties. Praktijkrelevante training begint op het moment dat agenten zich bewust worden van het feit dat ze een potentieel gevaarlijke verdachte kunnen tegenkomen. Doel is, vanuit dat besef, proberen agenten zover te krijgen dat zij deze situaties zodanig benaderen dat hun beschermingstaak maximaal is en het zich blootstellen aan bedreigende situaties minimaal. Dit moet dan vooral gebeuren door de situatie dusdanig te herstructureren dat geweldgebruik veel onwaarschijnlijker wordt.

In een situatiegeoriënteerde opleiding is het leren gebaseerd op situaties zoals ze in de praktijk voorkomen, waarbij de meest typerende situaties aan bod komen, waarbij het leertraject zorgvuldig is opgebouwd is: niet al meteen heel ingewikkeld, want dat werkt overdonderend.

Het is van belang de deelnemers te laten ervaren wat ze wél kunnen. Foutieve conditionering dient te worden voorkomen. Het leren integraal moet integraal

2. Politieel geweldgebruik en geweldmiddelen

plaatsvinden: het gaat niet alleen om geweldsbeheersing maar vooral ook om gevaarsbeheersing. Leren is bovendien een voortgaand proces is. Voortdurend dienen politiemensen verder gevormd te worden tot probleemoplossende gevaarsbeheersers en voortdurend dient ook getoetst te worden of zij voldoen aan de eisen die het veilig werken op straat stelt. Het leerproces begint tijdens de primaire opleiding van politiemensen en dient te worden voortgezet in de korpsen, onder andere via voortgezette opleidingen.

Een aanpak volgens deze principes is buitengewoon effectief. Fyfe (1998) verhaalt van een zorgvuldig opgezet onderzoek gevolgd door een vijfdaagse training bij de politie in Metro-Dade, Florida, die leidde tot een daling van dertig tot vijftig procent in politieel geweldgebruik, verwondingen bij agenten en klachten over politieoptreden.

3. Netten

In het verleden zijn bij de politie in Los Angeles (USA) netten gebruikt die door meerdere agenten over een verdachte geworpen moesten worden. Later zijn er netten gekomen waarvoor een statisch apparaat nodig was om ze af te vuren. In de laatste jaren zijn netten ontwikkeld die door één agent afgevuurd kunnen worden.

Het Amerikaans National Institute of Justice heeft een bedrijf subsidie verstrekt om de veiligheid en praktische bruikbaarheid van een bestaand prototype te vergroten. Het net is ontworpen om vluchtende verdachten van een afstand van 10 tot 17 meter tot staan te brengen. De uitdaging is om het net met voldoende energie te laten openen zonder dat er dodelijke verwondingen op kunnen treden. Het net kan vanuit de hand afgevuurd worden.

Andere bedrijven brengen een net op de markt dat werkt op een afstand van 2 tot 4 meter en ook bedoeld is om agressieve verdachten onder controle te brengen (al dan niet in combinatie met in het net te verwerken lijm of chemische spray).

Gezien het feit dat er een vrije vluchtruimte moet zijn van tenminste 3 bij 3 meter is gebruik binnenshuis onpraktisch. Ook gebruik buitenshuis op plaatsen waar zich mogelijk voorwerpen bevinden tussen agent en verdachte (bomen, straatmeubilair, voertuigen) is onpraktisch.

Er zijn geen praktijkervaringen bekend van gebruik van deze netten.

3.1. Discussie

Bij het toepassen van de geformuleerde criteria op op netten blijkt dat ze bedoeld en onder specifieke omstandigheden geschikt zijn voor geïndividualiseerde toepassing. De modernste versies zijn te gebruiken door één politieambtenaar, maar niet mee te voeren als onderdeel van de standaarduitrusting. Mede gezien de voorwaarden nodig voor de inzet (afstand, vrije ruimte) zijn ze niet zo eenvoudig of snel in te zetten. Voor zover bekend is het gebruik relatief eenvoudig aan te leren en is er na gebruik weinig tot geen nazorg vereist, zolang er tenminste geen netten met lijm of een chemische spray gebruikt worden. Het gebruik van netten levert geen bijzondere medische risico's op, ook hier weer zolang er geen netten met lijm of een chemische spray gebruikt worden. De gewichten die het net moeten stabiliseren kunnen mogelijk letsel veroorzaken. Het gebruik levert voor zover bekend geen onaanvaardbare risico's op voor derden of de politieambtenaar zelf.

Als het werkt en een verdachte daadwerkelijk in het net verstrikt raakt vergemakkelijkt het gebruik van een net het onder controle krijgen van een verdachte of weert het doeltreffend een bedreiging af. Daarbij dient aangetekend te worden dat de verdachte zeker nog niet uitgeschakeld is. Netten zijn niet geschikt voor gebruik binnen besloten ruimten en beperkt geschikt buiten besloten ruimten. Over de bedrijfszekerheid van de netwerpers is niets bekend.

Netten zouden daarmee alleen in heel specifieke situaties en onder de juiste omstandigheden inzetbaar kunnen zijn in de politiepraktijk. Er zijn er op basis van onafhankelijk onderzoek geen gegevens bekend over de effecten van gebruik van netten in de politiepraktijk. Gezien de nadelen en beperkingen zijn netten niet geschikt voor toepassing in de basispolitiezorg.

Bij de Nederlandse politie zijn al sinds jaar en dag wapenstokken in gebruik. Sinds 1983 is bij de politie de huidige korte wapenstok ingevoerd, sinds 1987 de huidige lange wapenstok. Beide stokken zijn samengesteld uit polyurethaan met een fiberglaskern. De korte wapenstok heeft een lengte van 40 cm en weegt 205 gram, de lange heeft een lengte van 83 cm en weegt 410 gram. De nieuwe wapenstokken zijn ingevoerd uit onvrede met de oude wapenstokken die te makkelijk braken en eigenlijk alleen als slagwapen gebruikt konden worden. De nieuwe wapenstokken zijn behalve als slagwapen ook te gebruiken om er personen mee weg te duwen, weringen uit te voeren en voor het toepassen van klemmen en opbrenggrepen. De lengte van de lange wapenstok is bovendien zodanig dat iemand er mee op afstand gehouden kan worden (Wierda, 1987). In het “Handboek lange wapenstok en schild” (Ministerie van Binnenlandse zaken, 1987) is opgenomen dat de gebruiker zich bij de hantering van de lange wapenstok dient te realiseren dat bij het toepassen van klemmen reeds een geringe krachttuioefening tot overstrekking of verdraaiing van een gewricht kan leiden. Bij het slaan of stoten met de lange wapenstok dient men erop bedacht te zijn, dat door de hardheid en het gewicht van de lange wapenstok de slag- en stootkracht aanzienlijk kan zijn. Dit betekent dat bij het aanwenden van geweld met de lange wapenstok de kans op lichamelijk letsel niet mag worden uitgesloten. Bij het gebruik van de wapenstok moeten de meest kwetsbare delen van het lichaam worden ontzien, namelijk hoofd, hals, maagstreek en onderlichaam.

In 1990/ 1991 is door de toenmalige Centrale Politie Surveillance Commissie een evaluatie gehouden over het gebruik van de lange wapenstok (CPSC, 1991), mede naar aanleiding van geluiden over toename van het aantal ernstig gewonden door gebruik van de wapenstok (o.a. Klachtenburo Politieoptreden, 1991). De CPSC komt op grond van de evaluatie tot de conclusie dat de nieuwe lange wapenstok voldoet aan de indertijd gestelde eisen en – gekoppeld aan voorwaarden – deel dient te blijven uitmaken van de uitrusting van de politie. Met de lange wapenstok blijkt vooral geslagen te worden; af en toe wordt ermee geprikt en afweer- en opbrengtechnieken worden sporadisch tot helemaal niet toegepast. In allerlei situaties werd politiepersoneel buiten ME-verband en met weinig of geen opleiding uitgerust met de lange wapenstok. In de optiek van de CPSC diende – behoudens zeer specifieke uitzonderingen – alleen de ME uitgerust te zijn met de lange wapenstok, gezien de omstandigheid dat het effectief en functioneel gebruik meer gewaarborgd is onder leiding van kader. De CPSC benadrukt dat er sprake is van een zwaar geweldd middel dat zeer terughoudend moet worden ingezet en dat de aard van de stok beperkingen oplegt aan degene die de stok hanteert.

In het algemeen vormen wapenstokken een nuttige, toepasselijke en vaak noodzakelijke vorm van intermediair geweld voor die gevallen dat minder vergaande middelen niet werken en verdergaand geweld niet gerechtvaardigd is (Johnston 1996). Voordelen van wapenstokken zijn dat (AELE, 1988):

- ze licht en goedkoop zijn;
- het publiek eraan gewend is;
- het gebruik makkelijk te trainen zou zijn;
- ze bruikbaar zijn als slagwapen, voor het uitvoeren van controletechnieken en defensief om af te weren of weg te duwen.

Nadelen van wapenstokken zijn dat (o.a. AELE, 1988):
vooral in gevechtsituaties makkelijk op het hoofd geslagen wordt;

- slaan in het gezicht leidt tot bloederige taferelen die het niet goed doen in de media. Beelden van slaande agenten leiden op zich vaak tot negatieve publiciteit (met het Rodney King incident als afschrikwekkend voorbeeld);
- lange wapenstokken blijven vaak achter in auto en zijn dus niet altijd binnen handbereik als ze nodig zijn;
- lange wapenstokken zijn altijd zichtbaar als agenten ze bij zich dragen. Dat kan soms provocerend of intimiderend overkomen en strijdig zijn met het gewenste imago;
- lange wapenstokken zijn lastig tijdens rennen.

Er zijn in principe twee basisvormen voor politiegebruik op de markt: rechte wapenstokken en wapenstokken met een zijstuk (side-handle wapenstokken, vaak aangeduid als PR-24 of tonfa). Beide vormen zijn leverbaar in verschillende lengten, en in uitschuifbare versies. Rechte wapenstokken kunnen van verschillende materialen gemaakt zijn, tonfa's zijn van polycarbonaat gemaakt. De meningen verschillen van land tot land en van korps tot korps over welke van de twee basisvormen het best passen bij de behoeften van de politie en een subsidiair en proportioneel geweldgebruik. De uitschuifbare versies ondergaan een deel van de bovengenoemde nadelen, bij rechte wapenstokken beter dan bij de tonfa. Kritiek op de uitschuifbare rechte wapenstok luidt dat hij is gemaakt van metaal en mede als gevolg van het smallere uiteinde, met een grotere waarschijnlijkheid tot letsel leidt, ondanks het feit dat hij hol van binnen is en dus lichter. In een studie uit 1991 kwam het Kansas City Police Department (USA) tot de conclusie dat de voordelen van de uitschuifbare wapenstok niet op zouden wegen tegen de nadelen. Deze nadelen waren voornamelijk gebaseerd op de omstandigheid dat de geteste uitschuifbare wapenstokken werkten met veren die onderhoud vergen en het soms af laten weten (met alle gevolgen van dien). Moderne uitschuifbare wapenstokken werken echter zonder veren en kennen deze nadelen niet. Een ander bezwaar is dat vanwege hun smallere diameter het gevaar van letsel verhoogd is (o.a. Pittkin & Tan, 1995). Vanwege het feit dat ze via contact met een hard oppervlak weer ingeschoven moeten worden bestaat de kans dat de punt ruw wordt, zodat daardoor de kans op letsel vergroot is. Met alle wapenstokken is het mogelijk ernstig letsel te veroorzaken. Massa en snelheid van de slag (en uiteraard de plaats die geraakt wordt) zijn daarbij van groter belang dan het materiaal waarvan de stok gemaakt is (Tan, 1989; Tan & Pittkin, 1994; Pittkin & Tan, 1995). Zowel tonfa's als uitschuifbare wapenstokken zijn inmiddels bij een groot aantal politiekorpsen in Amerika, Canada en Europa in gebruik.

Degenen die de voorkeur geven aan tonfa's boven rechte (al dan niet uitschuifbare) wapenstokken wijzen erop dat (o.a. AELE, 1988; Geller & Scott, 1992; Boatman, 1994; Kingshott, 1993):

- deze wapenstok veelzijdiger is dan een rechte wapenstok vanwege de defensieve mogelijkheden en de mogelijkheid er controletechnieken mee uit te voeren;
- met een tonfa desgewenst grotere kracht uitgeoefend kan worden;
- deze wapenstok makkelijker te beheersen is;
- het ontwerp slaan op het hoofd moeilijker maakt;
- hij vanwege het zijstuk makkelijker vast te houden is tijdens een worsteling. Boatman (1994) verwijst naar een evaluatie van het Kansas City Police Department (USA) waarbij het gebruik van tonfa's vergeleken werd met dat van rechte wapenstokken. De tonfa's zouden in 80% van de gevallen gebruikt worden voor controletechnieken, en in 20% van de gevallen om te slaan of slagen

af te weren. Een evaluatie van de politie in Columbus (USA) geeft aan dat agenten met een tonfa minder vaak slaan dan met een rechte wapenstok. Training is het kritieke punt met betrekking tot tonfa's (o.a. Boatman, 1994). Een eerste opleiding vergt zeker 16 uur en daarna zijn regelmatige vervoltrainingen vereist. In verschillende landen zijn tonfa's alleen beschikbaar voor speciale teams, die meer tijd krijgen om te trainen dan agenten in de basispolitiezorg. Dat geldt onder andere voor Oostenrijk, en vrijwel alle deelstaten in Duitsland. In verschillende landen zijn een aantal tonfa's in de voertuigen aanwezig en dragen agenten de stok dus niet altijd bij zich.

Degenen die de voorkeur geven aan rechte wapenstokken vinden dat (o.a. AELE, 1988; Geller & Scott, 1992):

- ze een grotere schokwerking hebben;
- ze tactisch superieur zijn op de korte afstand;
- ze makkelijker te beheersen zijn dan tonfa's;
- het met een rechte wapenstok makkelijker is het doelwit te raken bij een bewegende verdachte;
- ze makkelijker in gebruik zijn voor vrouwelijke agenten;
- ze sneller, makkelijker en meer economisch te trainen zijn;

Uitschuifbare rechte wapenstokken hebben dezelfde voordelen, maar daarnaast het grote voordeel dat ze makkelijk en onopvallend mee te nemen zijn, ook voor agenten in burger. Agenten hebben ze daardoor ook daadwerkelijk bij zich, zonder dat er een intimiderende werking van uit gaat. Het "openen" van de wapenstok creëert een extra stap in de fasering. Opleiding kost aanvankelijk ongeveer 8 uur, tenminste jaarlijks zijn vervoltrainingen nodig. Ook rechte wapenstokken kunnen voor controletechnieken gebruikt worden, maar minder makkelijk dan tonfa's. Rechte wapenstokken zijn bedoeld om te slaan, en niet voor pogingen ze om iemands arm te manoeuvreren (Ayoob, 1978). Er wordt op gewezen dat onder stress tonfa's toch vooral als slagwapen gebruikt worden en dat om tonfa's te kunnen toepassen zoals ze bedoeld zijn uitgebreide en ook voortgezette training noodzakelijk is.

Er is niet zoveel onderzoek verricht naar het gebruik van wapenstokken. Agenten voelen zich zowel met tonfa's (al dan niet uitschuifbaar) als met uitschuifbare rechte wapenstokken veiliger op straat. Ieder van deze wapenstokken wordt ervaren als een enorme verbetering ten opzichte van een korte wapenstok (o.a. Kock e.a., 1994). Als ze voor de keus gesteld worden tussen een tonfa en een uitschuifbare wapenstok kiezen de meest agenten in de basispolitiezorg voor de uitschuifbare wapenstok, vooral vanwege het draaggemak en het feit dat ze zich onvoldoende getraind voelen om een tonfa goed te gebruiken. Onderzoek in Canada geeft aan dat maar 19% van alle agenten hun wapenstok (tonfa of lange rechte wapenstok) op straat altijd bij zich droegen. 25% droeg ze nooit (Johnston, 1996). De wapenstokken worden groot en onhandig gevonden. Het is onmogelijk ze verborgen te dragen (van belang voor agenten in burger). Uit het onderzoek bleek dat 95 tot 100% van de agenten een uitgereikte uitschuifbare rechte wapenstok inderdaad altijd draagt. Daarnaast blijken er andere voordelen te zijn: de wapenstok wordt onopvallend gedragen. Het uitklikken van de wapenstok heeft een afschrikkend en daardoor deëscalerend effect. Agenten zelf geven aan dat de uitschuifbare wapenstok leidt tot minder confrontaties (Johnston, 1996).

Bryant (1992) komt na een evaluatie van een praktijktest in Avon & Somerset (UK) tot de conclusie dat de uitschuifbare rechte wapenstok de voordelen van makkelijke trainbaarheid en groot gebruiksgemak biedt, samen met draagbaarheid voor alle agenten, een positieve perceptie door het publiek en een goede afschrikwekkende werking. Als gevolg daarvan komt het volgens Bryant vermoedelijk minder vaak tot daadwerkelijk slaan.

Laux (1994) verwijst naar onderzoek bij de politie in Hampshire (UK) waaruit blijkt dat 95% van de agenten de uitschuifbare wapenstok bij zich droeg, terwijl voorheen minder dan 50% de oude korte wapenstok droeg. In 75% van de gevallen was het uitschuiven van de wapenstok voldoende om de situatie te controleren. Maar 7 van de 10 agenten gaf aan dat ze de wapenstok zouden trekken (en gebruiken) in gevallen waarin ze de oude wapenstok niet zouden gebruiken. De nieuwe wapenstokken vormen in die zin dus een escalatie. Maar tegelijkertijd waren er in de testperiode minder en minder ernstige aanvallen op agenten, en minder ziekmeldingen.

Alpert & Dunham (ongepubliceerd) deden onderzoek naar politieel geweldgebruik en verzet door verdachten in 2 politiekorpsen in Amerika. Zij kwamen onder andere tot de conclusie dat de tonfa in de praktijk niet volledig gebruikt wordt. Vrijwel ieder gerapporteerd gebruik van de tonfa was slaan (en dus niet defensief of ter controle, waar juist de voordelen zouden moeten liggen). Agenten moeten regelmatig getraind worden in het gebruik ervan en dat gebeurde onvoldoende.

In Groot Brittannië zijn bij sommige korpsen tonfa's in gebruik genomen, bij andere uitschuifbare rechte wapenstokken. Volgens een bericht in *Police Review* (3 juli 1998) blijkt uit een onderzoek van de Police Complaint Authority dat korpsen die de tonfa gebruikten de meeste klachten hadden over politieel geweldgebruik. Her Majesty's Inspectorate of Constabulary (1997) komt tot de volgende conclusie m.b.t. wapenstokken:

- de perceptie van agenten is dat de nieuwe wapenstokken meer zelfvertrouwen geven in conflictsituaties, mede vanwege de ongeschiktheid van de oude houten wapenstokken en het gebrek aan training in het verleden. In één korps daalde het aantal gevallen van geweld tegen de politie na de invoering van de wapenstok. Er is geen waarneembare stijging in het aantal klachten na gebruik van de wapenstok;
- veel agenten zijn niet op de hoogte van de redenen voor de keuze voor een bepaalde wapenstok;
- het verstrekken van dezelfde wapenstok aan alle agenten is onpraktisch (beredenen en motorrijders hebben last van een tonfa, agenten in burger hebben last van niet-uitschuifbare wapenstokken en van uitschuifbare tonfa's);
- een lange rechte wapenstok is onhandig om mee te rennen en om mee te nemen in voertuigen;
- er is te weinig aandacht voor het onderhoud van de uitschuifbare wapenstok.

4.1. Discussie

Bij het toepassen van de geformuleerde criteria op de diverse wapenstokken blijkt dat alle typen wapenstokken bedoeld en geschikt zijn voor geïndividualiseerde toepassing van geweld. Uitschuifbare wapenstokken (vooral rechte uitschuifbare wapenstokken) zijn eenvoudig mee te voeren door één po-

litieambtenaar als onderdeel van de standaarduitrusting. Het meevoeren van niet-uitschuifbare wapenstokken is lastiger en kan onder omstandigheden intimerend overkomen. Het is het meest praktisch om niet-uitschuifbare wapenstokken in de voertuigen mee te nemen met als gevolg dat ze niet altijd direct beschikbaar zijn voor gebruik.

Als ze meegenomen worden zijn wapenstokken snel in te zetten. Het juiste gebruik van wapenstokken is minder eenvoudig aan te leren dan vaak gedacht wordt. Zeker het gebruik van tonfa's vereist de nodige training, maar ook het aanleren van weringen en controle- en opbrengtechnieken met rechte wapenstokken vereist de nodige aandacht. Zowel voor tonfa's als rechte wapenstokken zijn naast een basisopleiding (die bij de tonfa ongeveer 16 uur in beslag neemt, bij een rechte wapenstok ongeveer 8 uur) vervoltrainingen een vereiste voor een juist gebruik overeenkomstig de mogelijkheden (bij de tonfa zullen vervoltrainingen met een hogere frequentie plaats moeten vinden). Na gebruik van wapenstokken is, behalve in geval er letsel optreedt, geen nazorg vereist. De medische risico's van het gebruik van wapenstokken zijn bekend en aanvaardbaar indien de stokken op een juiste wijze worden toegepast. Lange wapenstokken blijven een zwaar gewelddoel dat zeer terughoudend moet worden ingezet, waarbij de aard van de stok beperkingen oplegt aan degene die de stok hanteert. Het gebruik van wapenstokken levert geen onaantoonbare risico's op voor derden of de politieambtenaar zelf. Door middel van het gebruik van wapenstokken kan het onder controle krijgen van een verdachte vergemakkelijkt worden en kunnen diverse typen bedreigingen doeltreffend afgeweerd worden. De effectiviteit van wapenstokgebruik is afhankelijk van de getraindheid van de gebruiker, ook grootte en kracht van de gebruiker spelen een rol. De effectiviteit is daarnaast afhankelijk van degene waartegen het wapen wordt ingezet: grootte, kracht en een verminderde gevoeligheid voor prikkels als gevolg van medicijnen, drugs of alcohol spelen een belangrijke rol. De zichtbaarheid van een lange rechte wapenstok of tonfa kan onder omstandigheden voldoende zijn om een verdachte tot andere gedachten te brengen. Vooral het uitschuiven van een uitschuifbare wapenstok, dat met een duidelijk hoorbare klik gepaard gaat, lijkt een deëscalerend effect te kunnen hebben. Wapenstokken kunnen binnen en buiten besloten ruimten gebruikt worden, waarbij bedacht moet worden dat voor gebruik van de tonfa wat meer "werkruimte" nodig is. Wapenstokken zijn bedrijfszekere wapens: je weet wat je in handen hebt. In zeldzame gevallen kan het voorkomen dat een uitschuifbare wapenstok niet functioneert.

Met behulp van een lange wapenstok hebben agenten meer mogelijkheden tot optreden wanneer zij geconfronteerd worden met een overmacht aan agressieve personen. Afhankelijk van de grootte van de overmacht blijven de mogelijkheden echter beperkt. Met behulp van een lange wapenstok hebben agenten ook meer mogelijkheden om al dan niet agressieve verdachte in het bezit van een slag- of steekwapen op afstand te houden. Situaties waarbij agenten geconfronteerd worden met personen die niet voor rede vatbaar zijn en niet of in sterk verminderde mate reageren op pijnprikkels (vanwege een psychische stoornis of omdat zij onder invloed van alcohol, drugs of geneesmiddelen verkeren) blijven ook met een lange wapenstok problematisch. Er zijn weinig kwantitatieve gegevens bekend op basis van onafhankelijk onderzoek over de effecten van gebruik van wapenstokken in de politiepraktijk. De gegevens die er zijn bevestigen het beeld dat wapenstokken een effectief gewelddoel vormen en dat het gebruik onder omstandigheden tot letsel kan leiden. Meestal in

4. Wapenstokken

de vorm van blauwe plekken en kneuzingen, soms in de vorm van ernstiger letsel als botbreuken.

Bredere toepassing van lange wapenstokken in de basispolitiezorg zou uitsluitend onder een aantal strikte randvoorwaarden toepassing kunnen vinden. Daarbij moet een keuze gemaakt worden tussen de beschikbaarstelling van uitschuifbare lange wapenstokken “op de man” of van lange wapenstokken in het voertuig. De belangrijkste randvoorwaarden zijn:

- inpassing in een systeem van certificering;
- voldoende en regelmatige training;
- goede registratie van het gebruik en de gevolgen van het gebruik;
- uitvoering van evaluatieonderzoek naar de effecten van invoering.

De opleiding en training dienen een integraal onderdeel te zijn van opleiding en training in gevaar- en geweldbeheersing en te leiden tot een certificaat met een beperkte geldigheidsduur. Het niet voldoen aan de certificatieisen moet onderwerp zijn in functioneringsgesprekken en dient tot gevolg te hebben dat niet beschikt kan worden over het geweldmiddel.

Volgens de Bewapeningsregeling kunnen politie-ambtenaren die belast zijn met persoonsbeveiliging (binnen de Divisie Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging van het Korps landelijke politiediensten) uitgerust zijn met een traangasspuitbus. Binnen de DKDB zou men graag de beschikking hebben over een effectiever middel. In de praktijk is door de DKDB nog geen gebruik van gemaakt van traangasspray; er wordt ook niet op getraind.

In Nederland is vanaf ongeveer 1993 belangstelling ontstaan voor peperspray als uitbreiding van de bewapening voor de politie, met name in Rotterdam. Peperspray is een zogenaamd chemisch wapen, net als traangas (in de vorm van 2-chlorobencyliden malonitrile: CS of chlooracetophenon: CN). Spuitbusjes met een chemische spray worden gebruikt omdat ze relatief goedkoop zijn, weinig training zouden vergen en gebruikt kunnen worden zonder dat een agent fysiek contact met een verdachte hoeft te maken. Het is bekend dat aan het gebruik van chemische wapens een aantal nadelen kleven (Biggs, 1990; Faulkner & Danaher (1997):

- het effect is niet altijd voorspelbaar, met name bij geestelijk gestoorde verdachten of verdachten onder de invloed van alcohol of drugs;
 - ze kunnen bij sommige verdachten escalierend werken;
 - de effecten treden niet onmiddellijk op en dat kan gevaarlijk zijn;
 - er is het gevaar van zelfbesmetting bij sprayen tegen de wind in en na het gebruik als de verdachte benaderd wordt;
 - er is het gevaar van kruisbesmetting: de auto waarin een gesprayd persoon vervoerd wordt, kleding, ruimte waarin gesprayd persoon verblijft raken ook besmet;
 - er kunnen medische problemen ontstaan, vooral bij verdachten met ademhalingsproblemen;
 - er is nazorg nodig, en het kan in de praktijk lastig zijn die uit te voeren.
- Beweringen van fabrikanten dat gebruik van traangassprays geweldgebruik tegen de politie met 50% verminderde en klachten over politieel geweldgebruik met 80% bleken schromelijk overdreven.

Geclaimd wordt dat bij gebruik van peperspray de genoemde nadelen niet of nauwelijks aan de orde zouden zijn. Peperspray of Oleoresin Capsicum (OC) is een extract uit de vrucht van *Capsicum annuum* of *Capsicum frutescens*. Het is een natuurlijk voorkomend product uit planten die wereldwijd voor consumptie worden gebruikt (bijvoorbeeld in chili en tabasco). Het extract bevat een aantal verbindingen (capsaïcinoïden) die verantwoordelijk zijn voor het branderige effect in de mond. Soms wordt de drogredenering opgehangen dat omdat OC een “natuurlijk” product is, het per definitie ongevaarlijk zou zijn. Deeltjes OC in een oplosmiddel en met een drijfgas in een busje gebracht geeft OC- of peperspray. Busker & van Helden (1996) omschrijven de effecten van het in het gezicht spuiten van peperspray en geven aan dat OC leidt tot een acute lokale ontstekingsreactie in sensorische zenuwvezels. De volgende fysiologische effecten treden op:

- heftige tranenvloed, onvrijwillig sluiten van de ogen, tijdelijke verblinding;
- sterk branderig gevoel op de huid gepaard gaande met roodheid en heftige pijn. Na verloop van tijd ontstaat ongevoeligheid van de aangedane huid voor pijn en temperatuurprikkel;
- kortdurende verlamming van de keel die leidt tot kortademigheid. Acute ontstekingsreactie in de slijmvliezen, resulterende in slijmafscheiding in neus en keel. Soms vernauwen de luchtwegen zich;
- verlies van controle over de motoriek, ernstig trillen over het gehele bovenlichaam en gevoelens van desoriëntatie en paniek.

Naast natuurlijke OC bestaat er ook een synthetische variant PAVA. PAVA wordt gebruikt als toevoeging aan voedsel en in farmaceutische producten in plaats van capsaïcine omdat het goedkoper is om te produceren en op dezelfde wijze werkt. Strikt genomen mag voor PAVA de term “peperspray” niet gebruikt worden.

De werkzame stof kan via pepersprays op verschillende manieren verspreid worden: via een aërosolnevel, als een vloeistofstraal of via een schuimstraal.

In 1995 is vanuit de regio Rotterdam-Rijnmond een projectvoorstel opgesteld (Verzijl e.a., 1995). Als gevolg daarvan en naar aanleiding van de eerder vermelde Nederlandse onderzoeken naar politieel geweldgebruik (Timmer e.a., 1996; Uildriks, 1996) is in 1996 en 1997 discussie over onder andere peperspray op gang gekomen. Brejaart & Nijboer (1996) geven voorbeelden van situaties waar naar hun mening een spuitbus (zij hebben het over traangasspray) goede diensten had kunnen bewijzen. [Nadere beschouwing van hun voorbeelden geeft aan dat daar vraagtekens bij gezet kunnen worden en dat wellicht een andere aanpak van de situatie tot een ander verloop had geleid. Los daarvan sluiten de gegeven voorbeelden beter aan bij een gebruik van een spuitbus i.p.v. de wapenstok en niet ter opvulling van het “gat” tussen wapenstok en pistool.] In verschillende publicaties zijn de voordelen van invoering van peperspray benadrukt als een bruikbaar alternatief voor het gat tussen pistool en wapenstok (Ponsen, 1997; van de Water, 1997). Na incidenten wordt door korpschefs of vakbonden regelmatig benadrukt dat het incident niet had hoeven plaatsvinden als de betrokken agenten de beschikking hadden gehad over peperspray (bijvoorbeeld korpschef van Hoorn in Trouw van 4 februari 1998, vakbondsvoorzitter van Duijn in het Eindhovens Dagblad van 7 januari 1998). Niet iedereen is even enthousiast. In 1996 leidde een informele (en niet toegestane) test van peperspray door medewerkers van de Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging van het KLPD tot publiciteit in het Algemeen Dagblad. De Tweede Kamer bleek vooralsnog geen voorstander van invoering van peperspray. (Toen nog) korpschef van Hulst (in van Schie, 1996) geeft aan dat hij twijfels heeft. Lubbers (1998) wijst op de nadelen van gebruik van peperspray, evenals Hettinga (1998).

Als gevolg van de discussie is aan TNO opdracht verstrekt literatuuronderzoek te doen naar toxicologische aspecten van het gebruik van peperspray. In hun rapport gaan Busker & van Helden (1996) in op de volgende punten:

- fysieke gevolgen van blootstelling aan peperspray, met aandacht voor gewenste en ongewenste effecten;
- de effectiviteit van peperspray op basis van gegevens uit Amerika, Canada en Oostenrijk;
- acuut en chronisch schadelijke effecten als gevolg van gebruik van OC;
- het bestaan van risicogroepen: mensen die extra gevoelig zijn voor OC of omstandigheden die extra gevoelig maken voor OC.

Op basis van hun literatuuronderzoek komen Busker & van Helden tot de conclusie dat peperspray een veilig wapen lijkt dat voldoende effectief is, zeer snel werkzaam is, een korte werkingsduur heeft, geen aanleiding geeft tot acuut letsel en ook op lange termijn veilig lijkt. Nadere studie is nodig naar de mogelijke additionele rol van lichamelijke inspanning en van stress op chronisch longlijden.

TNO heeft vervolgens de opdracht gekregen die nadere studie te verrichten. In de loop der jaren zijn in diverse landen ervaringen opgedaan met het gebruik

van peperspray in de politiepraktijk (in Europa met name in Oostenrijk, Zwitserland, Frankrijk en België). In sommige landen is het aan burgers toegestaan peperspray te gebruiken (in Europa in Oostenrijk, Frankrijk en sommige kantons in Zwitserland; in Duitsland en Polen alleen voor gebruik tegen honden).

Ter wille van de overzichtelijkheid wordt hierna praktijk- en onderzoekgegevens uit verschillende landen apart belicht, te beginnen met ervaringen uit Amerika, waar peperspray het langst in gebruik is. Daarbij zal ook af en toe een vergelijking gemaakt worden met het gebruik van traangasspray. Het gebruik van traangasspray is in een aantal opzichten vergelijkbaar met het gebruik van peperspray.

5.1. Amerika

Peperspray is in Amerika vanaf de jaren zeventig en tachtig gebruikt door burgers als middel om beren af te schrikken en door postbodes om zich agressieve honden van het lijf te houden. Ook een beperkt aantal politiekorpsen maakte in de jaren tachtig gebruik van peperspray. In 1989 publiceerde de FBI een rapport (Weaver & Jett, 1989) waarin op grond van tests bij 899 proefpersonen werd geconcludeerd dat het een effectief en veilig middel was. Het ging daarbij overigens niet om een praktijktest, aangezien uitsluitend FBI-agenten (gezond en in alle rust) in trainingsomstandigheden met peperspray gesprayd werden. In 1996 bleek dat de direct voor de test verantwoordelijke FBI-agent \$ 57.000 had aangenomen van de betreffende peperspray fabrikant, waarmee de waarde van het onderzoek op de tocht kwam te staan.

De FBI-test heeft echter aanzienlijke invloed gehad op de beslissing van veel korpsen om over te gaan op het gebruik van peperspray. Deze overgang werd vergemakkelijkt door het feit dat het gebruik van spuitbusjes met traangas (in de vorm van CS of CN) al wijdverbreid was bij de politie. Vanwege problemen met beperkte effectiviteit en kruisbesmetting was de tevredenheid over traangas niet erg groot en veel agenten gebruikten het al niet meer (o.a. Morgan, 1992; Nowicki, 1995). De beschikbaarheid van een schijnbaar veiliger en effectiever middel werd dan ook verwelkomd.

De verspreiding van peperspray binnen politiekorpsen werd verder vergroot na het Rodney King incident in 1991. De beelden die de wereld overgingen van agenten die met wapenstokken en elektrische TASER-wapens Rodney King belaagden zorgden voor een schokeffect en veel negatieve publiciteit. Een gewelddoel dat het gebruik van dergelijke voor negatieve publiciteit zorgende wapens kon verminderen was meer dan welkom. Steeds meer politiekorpsen gingen in de loop van de tijd peperspray gebruiken en inmiddels is peperspray in gebruik bij het merendeel van de Amerikaanse korpsen. Volgens Onion (1997) is peperspray in gebruik bij 94% van de Amerikaans korpsen.

In het spoor van het FBI-rapport uit 1989 zijn een aantal jaren een groot aantal kritiekloze publicaties verschenen van enthousiaste aanhangers van peperspray gebruik. Er is jarenlang geen systematisch onderzoek verricht naar het gebruik van peperspray in de praktijk. Daar is verandering ingekomen met een rapport van de American Civil Liberties Union of Southern California (ACLU, 1993). In het rapport vraagt de ACLU aandacht voor mogelijk onbekende effecten van peperspray op de gezondheid, vooral bij geestelijk gestoorde, astmatische, zwaarlijvige mensen en mensen onder de invloed van drugs. De

ACLU wijst erop dat er geen farmacologische studies gedaan zijn naar het effect van peperspray op mensen en dat politiemensen niet getraind zijn in of gewaarschuwd zijn voor het gevaar van peperspray gebruik en de verminderde effectiviteit bij mensen die instabiel zijn of onder de invloed van drugs.

De ACLU is met name bezorgd over het gebrek aan kennis over het gecombineerde effect van peperspray en technieken om verdachten onder controle te brengen en te houden op psychotische en gedrogeerde verdachten. De ACLU komt op basis van een analyse van 2100 gevallen van gebruik van peperspray, waarbij 7 doden vielen, onder andere tot de volgende conclusies:

- politiekorpsen hebben overhaast het gebruik van peperspray ingevoerd zonder het gebruik te evalueren of vooraf te onderzoeken;
- peperspray werkt niet zo goed als de voorstanders en fabrikanten willen doen geloven. De ACLU komt tot een percentage effectiviteit van 86%, waarbij peperspray met name tekortschiet ten opzichte van gewelddadige verdachten die een (over)dosis drugs in hun lichaam hebben of die geestelijk gestoord zijn.

De ACLU riep op tot onderzoek, met name gericht op de sterfgevallen na peperspray gebruik en speciale aandacht voor nazorg bij peperspray gebruik tegen verdachten onder invloed van drugs en geestelijk gestoorde verdachten.

In een aanvulling op het oorspronkelijke rapport (ACLU, 1994) maakt de ACLU gedetailleerd melding van alle (inmiddels 14) gevallen van overlijden na peperspray gebruik. Ook al was peperspray niet de primaire oorzaak van het overlijden, volgens de ACLU valt zonder nadere gegevens niet uit te sluiten dat peperspray bijdroeg aan de dood van verdachten in combinatie met het gebruik van bepaalde (in Nederland niet gebruikte) controletechnieken en de toestand waarin de verdachte verkeerde. In 1995 kwam de ACLU met een aanvullend rapport waarin melding wordt gemaakt van inmiddels in totaal 26 sterfgevallen, zodat volgens de ACLU bijna 1 op de 600 gevallen van gebruik van peperspray in Californië gevolgd werd door de dood van de verdachte. Inmiddels zijn er in heel Amerika zeker 80 gevallen bekend van dood na gebruik van peperspray (Onion, 1997).

De ACLU wijst het gebruik van peperspray niet af en stelt dat bij juist gebruik peperspray een geschikt middel kan zijn om gewelddadige verdachten onder controle te brengen. Bij onjuist gebruik en bij gebruik in combinatie met gevaarlijke controletechnieken kan de uitkomst fataal zijn. De ACLU doet in haar rapport een voorstel voor richtlijnen voor een juist gebruik van peperspray. Deze richtlijnen bevatten de volgende punten:

- peperspray zou alleen maar gebruikt mogen worden nadat een waarschuwing is gegeven;
- peperspray zou niet gebruikt mogen worden tegen bejaarden, kinderen, vrouwen waarvan bekend is dat ze zwanger zijn, mensen waarvan bekend is dat ze ademhalingsproblemen hebben of onder de invloed van drugs zijn;
- als een seconde sprayen niet werkt, moet peperspray niet verder gebruikt worden;
- peperspray moet nooit gebruikt worden tegen verdachten die niet gewelddadig zijn, als een vorm van straf of om informatie verkrijgen;
- personen waartegen peperspray gebruikt is moeten niet aan handen en voeten aan elkaar gebonden worden en niet op de buik gelegd worden.

Als gevolg van de publicaties van de ACLU vroeg het National Institute of Justice aan de IACP gegevens te verzamelen over overlijdensgevallen na peperspray gebruik. Granfield, e.a. (1994) vonden 22 gevallen waarover voldoende informatie beschikbaar was voor een grondige analyse. De onderzoekers kwa-

men tot de conclusie dat in geen van de gevallen peperspray gebruik oorzaak was van de dood van de verdachte en er evenmin aan bijdroeg. De auteurs wijzen op een aantal omstandigheden die (onafhankelijk van het feit of al dan niet peperspray gebruikt is) de plotselinge dood van aangehouden verdachten kunnen veroorzaken:

- Houdingsverstikking (positional asphyxia): de veel voorkomende praktijk om verdachten op de rug te boeien, op de buik te leggen, handen en voeten aan elkaar te boeien bracht duidelijk risico's met zich mee, zeker in combinatie met de invloed van alcohol of drugs, zwaarlijvigheid of heftige inspanning;
- Cocaine gebruik en toxiciteit, zelfs in lage concentraties. Het risico is verhoogd bij hartproblemen
- "excited delirium" veroorzaakt door cocaine of andere drugs;
- "neuroleptic malignant syndrome".

TAPIC (1994) maakt melding van de ervaringen met peperspray in het Kansas City Police Department. Op basis van 800 gevallen van gebruik van peperspray in 1992 en 1993 worden de voordelen en de beperkingen op een rij gezet.

Voordelen:

- de effecten van peperspray leiden tot een vermindering van agressief gedrag bij de verdachte;
- peperspray is effectief tegen extreem opgewonden verdachten, verdachten onder invloed van alcohol en drugs en geestelijk gestoorde verdachten;
- er zijn weinig problemen met kruisbesmetting en nazorg.

Beperkingen

- peperspray op alcoholbasis is brandbaar;
- peperspray werkt niet goed op te kleine of te grote afstand;
- brillen of het afwerend omhoogsteken van de handen kunnen het effect van peperspray beperken;
- peperspray is niet 100% effectief;
- er zijn mogelijk problemen bij het gebruik tegen mensen met ademhalingsproblemen.
- Phillips (1994) rapporteert over het gebruik van een combinatiespray, bestaande uit peperspray en CS bij Buffalo Police en verwijst naar percentages gerapporteerde effectiviteit in diverse korpsen die uiteenlopen van 82 tot 99%. Phillips geeft aan dat vaak onduidelijk is wat precies verstaan wordt onder "effectiviteit" en noemt een aantal factoren die van invloed zijn op een verminderde effectiviteit:
 - drugs of alcohol;
 - doelgerichtheid van de verdachte;
 - zachte contactlenzen en brillen bij de verdachte.

In een selectie van 60 gevallen dat peperspray gebruikt werd in Buffalo bleek 73% effectief te zijn in de zin dat de verdachte geen enkele weerstand meer bood. In 23% van de gevallen had peperspray beperkt effect (zonder dat duidelijk is wat "beperkt" inhoudt) en in 2% van de gevallen leidde peperspray gebruik tot escalatie. Duidelijk was dat als er geen effect optrad na 2 keer sprayen, vaker sprayen van dezelfde verdachte weinig zin had. In Buffalo trad er geen vermindering op in het aantal klachten over politieel geweldgebruik na de introductie van peperspray. De agenten gaven aan dat ze peperspray een effectief middel vonden en dat ze blij waren het ter beschikking te hebben.

Phillips beveelt dan ook aan dat tijdens training nadrukkelijk gewezen zou moeten worden op het feit dat peperspray niet altijd werkt en dat peperspray-training gecombineerd moet worden met andere vormen van zelfverdedigingstraining. Net als bij veel andere Amerikaanse korpsen is peperspray gebruik in Buffalo toegestaan ten opzichte van verdachten die al onder controle en geboeid zijn en tegen verdachten die niet aangehouden worden of kunnen worden (bijvoorbeeld tijdens een opstootje).

Gauvin (1994, 1995) brengt verslag uit van de introductie van peperspray bij het Portland Police Department eind 1992. Het Portland Police Department koos nadrukkelijk voor een peperspray in de vorm van een straal (i.p.v. een nevel) vanwege de betere mogelijkheid die een straal biedt om het gewenste doelwit te selecteren, en secundaire besmetting te verminderen.

Op basis van een vergelijking van gevallen van peperspray-gebruik met meldingen van geweldsincidenten in de twee jaar voorafgaand aan de introductie van peperspray komt Gauvin tot de conclusie dat het peperspray-gebruik verantwoordelijk was voor een afname in letsel van 62% bij verdachten en 49% bij agenten. Er werd slechts zelden geklaagd over het gebruik van peperspray: het gebruik van peperspray zou verantwoordelijk zijn voor een afname van de klachten over politieel geweldgebruik met 43%; één agent is disciplinair gestraft wegens onjuist gebruik van peperspray.

Van de 226 gemelde gevallen van peperspray-gebruik werd 85% betiteld als effectief. Van de 35 gevallen dat peperspray niet effectief was bleken 11 een technische oorzaak te hebben, in 9 gevallen werd getwijfeld of de verdachte wel goed geraakt was, in 7 gevallen beslisten agenten dat ze niet genoeg tijd hadden het effect van de spray af te wachten. In 8 gevallen werkte de spray gewoon niet. Volgens Gauvin leek het erop dat vastbesloten, agressieve verdachte die al eerder ervaring met peperspray hadden opgedaan de effecten gedeeltelijk kunnen negeren of ervoor kunnen compenseren (op grond daarvan zouden ook agenten zich effectiever tegen peperspray teweerkunnen stellen als ze er – tijdens een training – eerder aan zijn blootgesteld). Als twee keer sprayen geen effect had, was verder sprayen zinloos. Lage temperaturen (minder dan 0 graden Celsius) leden niet tot een verminderde effectiviteit.

Peperspray werd vooral gebruikt tegen verdachten die onder de invloed van alcohol (74%), een combinatie van alcohol en drugs (13%) of drugs (1%). In 6% van de gevallen werden onbedoeld andere doelwitten getroffen, meestal collega-agenten.

Sinds de introductie is peperspray het meest gehanteerde geweldmiddel geworden: in maar 28% van de gemelde gevallen van politieel geweldgebruik werd peperspray niet gebruikt. Deze gevallen leidden relatief vaker tot klachten dan het gebruik van peperspray.

De IACP publiceerde in 1995 een rapport over de introductie van peperspray in Baltimore County Police Department (IACP, 1995, in samenvatting: Edwards, Granfield & Onnen, 1997). De evaluatie beslaat de periode van juli 1993 tot maart 1994. Het gaat hier in feite om de eerste uitgebreide evaluatie van peperspray gebruik in de praktijk. Tijdens de onderzoeksperiode werd bij 194 incidenten gebruik gemaakt van peperspray. In 83% van de gevallen was het gebruik effectief in de zin dat de verdachten zonder veel verzet aangehouden konden worden. In 17% van de gevallen bleven verdachten zich verzetten. In het overgrote deel van de gevallen gebruikten de agenten – tegen de instructies in – de spray op een afstand van minder dan 1 m. Tegen honden was peperspray bijna 100% effectief. De onderzoekers vonden indicaties (maar geen

sluitende bewijzen) voor een afname van verwondingen bij agenten en verdachten, een afname van het aantal klachten over politieel geweld en een afname van het geweldgebruik tegen de politie.

Het IACP rapport bevat een uitgebreid lesplan dat gebruikt is bij de 3 uur durende training van agenten en richtlijnen voor het gebruik van peperspray. Volgens de richtlijnen is peperspray gebruik toegestaan in aanhoudingssituaties tegen onwillige of gewelddadige verdachten. Zo mogelijk moet een mondelinge waarschuwing gegeven worden. In wagens voor transport van verdachten zijn flessen met water en tissues aanwezig. Indien mogelijk moet direct nazorg verleend worden. Op het bureau moet de verdachte onbeperkt toegang tot water hebben. Als de verdachte een ongebruikelijke reactie vertoont moet medische hulp ingeroepen worden. Op het bureau moet standaard een medische screening verricht worden. De supervisor moet worden ingelicht over het peperspray-gebruik. De verdachte moet voortdurend geobserveerd worden tot de effecten van peperspray verdwenen zijn. Een geweldmelding is vereist als medische hulp noodzakelijk was.

De gegevens van het IACP-onderzoek zijn nader geanalyseerd door Kaminski e.a. (in druk; aangeboden). Zij wijzen erop dat de meeste evaluaties van de invoering van peperspray pretest- posttest designs bij één groep gebruikten, waarvan bekend is dat de interne validiteit discutabel is. Typerend voor deze evaluaties is dat er een meting plaatsvindt, gevolgd door invoering en een vervolgmeting. Er wordt niet gecontroleerd voor historische factoren, rijpingsprocessen, effecten van het testen en statistische regressie. Het wordt daarmee onmogelijk alternatieve hypothesen voor eventuele pretest- posttest verschillen te testen en het is daarmee onzeker welk effect de invoering van peperspray heeft gehad op bijvoorbeeld, politieel geweldgebruik, geweldgebruik door verdachten, verwondingen bij politie en verdachten, het aantal klachten etc. (zie ook Morgan, 1992, die aangeeft dat een poging tot een meer wetenschappelijk verantwoorde test mislukte omdat de agenten in de controlegroep ook uitgerust wilden worden met peperspray).

Kaminski e.a. (in druk) geven op basis van statistisch meer verantwoorde analyses aan dat de invoering van peperspray het aantal keren dat geweld gepleegd werd tegen de politie significant verminderde. Zij schrijven dat effect toe aan het afschrikwekkende effect van de beschikbaarheid van peperspray, maar geven erbij aan dat uiteraard maar afgewacht moet worden of het hier om een blijvend effect gaat.

Kaminski e.a.(aangeboden) wijzen erop dat verschillen in effectiviteitscores gevonden in verschillende onderzoeken te wijten zijn aan:

- verschillen in de gebruikte criteria;
- verschillen in gebruikte producten;
- verschillen in opleiding
- verschillen in het toegepaste verspreidingsstelsel (nevel, straal);
- verschillen in samenstelling van de populatie verdachten waarop peperspray is toegepast;
- verschillen in richtlijnen voor het gebruik, met name de plaats in de fasering.

In een uitgebreide analyse, gebaseerd op de beschrijvingen (door agenten) van het gedrag van verdachten nadat ze gesprayd waren komen Kaminski e.a. tot een effectiviteitspercentage van 70. Dat percentage wordt verhoogd tot 84% als verdachten die nog weerstand boden worden meegeteld. 85% van de agenten zegt ja op de vraag of het gebruik van peperspray de aanhouding vergemakkelijkte. Duidelijk was dat de percentages significant lager waren en

peperspray dus minder effectief was tegen verdachten onder de invloed van drugs, tegen zwaarlijvige verdachten en wanneer het van grotere afstand gebruikt werd. Duidelijk is ook de conclusie dat als de eerste of de eerste twee keer sprayen geen effect hebben, meer keer sprayen waarschijnlijk ook geen effect heeft. Agenten moeten er dus op voorbereid zijn dat ze een alternatieve tactiek toe moeten passen. Hoewel de studie een duidelijke verbetering is ten opzichte van eerdere studies die rapporteerden over de effectiviteit van pepperspray-gebruik, bleek maar een klein deel van de variatie verklaard te kunnen worden. Kaminski e.a. komen op grond van hun resultaten tot de conclusie dat de gevonden effectiviteit van pepperspray suggereert dat het een belangrijk geweldmiddel is voor de politie, ervan uitgaande dat gezondheidsaspecten geen rol van betekenis spelen.

Interessant is Lumb & Friday (1997). In januari 1993 begon het Concord Police Department met het gebruik van pepperspray. Met ingang van april 1993 was het hele korps ermee uitgerust. Na de dood van een verdachte, 3 maanden later, werd het gebruik stopgezet nadat de lijkschouwer geconcludeerd had dat het gebruik van pepperspray bij de aanhouding had bijgedragen aan de dood van de verdachte. Lumb & Friday vergeleken politieel geweldgebruik in de zes maanden voor introductie van pepperspray, de zes maanden van gebruik en de zes maanden nadat het gebruik ervan was opgeschort. Hun conclusies waren als volgt:

- na introductie van pepperspray steeg het politieel geweldgebruik;
- bij beschikbaarheid van pepperspray verminderde het gebruik van fysiek geweld en van vuurwapengebruik;
- het aantal verwondingen bij politiemensen nam toe, maar niet als direct gevolg van pepperspray-gebruik. De toename in verwondingen was geheel toe te schrijven aan het gebruik van fysiek geweld. Aangezien fysiek geweld de kans op letsel bij verdachten en agenten doet toenemen, leek het gebruik van pepperspray de kans op letsel te verminderen als het gebruikt werd.

Lumb & Friday suggereren een aantal hypothesen. Met de beschikbaarheid van pepperspray krijgen agenten misschien meer zelfvertrouwen bij de benadering van bedreigende situaties. De overdreven zelfverzekerdheid (ook Morgan, 1992, wijst op het ontstaan van een vals gevoel van veiligheid) leidt wellicht tot vergrote assertiviteit of agressiviteit en een verhoogde bereidheid om een confrontatie aan te gaan, hetgeen leidt tot meer gebruik van geweld. Hoewel gebruik van de spray veilig is, kan door overdreven zelfverzekerdheid een confrontatie volgen die uitmondt in een worsteling voordat de agent de kans heeft de spray te gebruiken. Het gevolg: minder letsel als de spray gebruikt wordt, maar bij toenemend geweldgebruik meer kans op letsel als er fysiek geweld gebruikt wordt in plaats van de spray. Dat suggereert dat het gebruik van spray geen alternatief geweldmiddel is, maar een extra – en wellicht onnodige- optie. In andere woorden: als het er is, zullen ze het gebruiken. Er blijven hoe dan ook een aantal vragen open.

Op grond van hun onderzoek komen Lumb & Friday tot de volgende aanbevelingen:

- pepperspray kan een nuttig middel zijn. Net als bij elk middel is een adequate training van belang;
- korpsen zouden een faseringsmodel moeten invoeren en trainen, zodat agenten zich bewust zijn van verschillende opties;
- er moeten duidelijke richtlijnen m.b.t. nazorg zijn;

- alle gevallen van peperspray gebruik moeten binnen korpsen gemeld en beoordeeld worden. Onjuist gebruik moet onmiddellijk gecorrigeerd worden;
- éénmalige training is onvoldoende.

Morabito & Doerner (1997) onderzochten het gebruik van peperspray in het Tallahassee Police Department. Peperspray werd geïntroduceerd in mei 1993. Op basis van een analyse van geweldmeldingen tussen 1 mei 1993 en 31 december 1995 komen zij tot de conclusie dat peperspray een waardevolle aanvulling is op het minder dodelijke wapenarsenaal van de politie. Het is een effectief middel dat agenten in staat stelt gewelddadige verdachten die geen dodelijke bedreiging vormen onder controle te brengen zonder dat dat tot letsel leidt bij agenten en verdachten. Aangezien peperspray als een “gelijkmaker” werkt, kunnen ook kleinere en minder sterke agenten tegen grote en sterke verdachten optreden. Korpsen die peperspray introduceren (of een ander geweldmiddel of een andere tactiek) zouden de invoering nauwgezet moeten volgen. Op die manier kan de effectiviteit bepaald worden en kan ervoor gewaakt worden dat onverwachte of ongewenste gevolgen optreden.

Aanvankelijk werd peperspray gebruik pas toegestaan wanneer een verdachte zich actief fysiek verzette tegen de politie (en ook gebruik van de wapenstok toegestaan zou zijn). Na verloop van tijd was het ook toegestaan peperspray in te zetten tegen verdachten die zich alleen maar passief verzetten. Dat leidde tot een aantal gevallen waarbij de spray lichtvaardig werd ingezet of zelfs zonder dat het de bedoeling was tot aanhouding over te gaan.

Als een verdachte daadwerkelijk een agent aanviel, een wapen had of een wapen leek te hebben werd nauwelijks peperspray gebruikt. In 73% van de gevallen was het gebruik van de spray effectief, waarbij effectiviteit gedefinieerd werd als de mogelijkheid om de verdachte zonder problemen aan te houden. De effectiviteit was vooral matig in gevallen dat agenten meerdere keren sprayden. Er was geen verschil merkbaar in effectiviteit ten opzichte van geestelijk gestoorde verdachten, verdachten onder invloed en verdachten onder fysieke stress (bijvoorbeeld na een achtervolging te voet). Peperspray gebruik leidde tot minder en minder ernstig letsel bij agenten en verdachten vergeleken met ander geweldgebruik. De kans op letsel vermindert omdat de spray een controlemogelijkheid op een grotere afstand biedt.

De training met betrekking tot peperspray bij de politie in New York vormt een onderdeel van de totale training in gebruik van geweld. Eén keer per jaar krijgen agenten een half uur les over het juiste gebruik en de nazorg. Elke zes maanden is tijdens de schiettraining anderhalf uur gewijd aan het gebruik van peperspray.

Volgens de richtlijnen kan peperspray gebruikt worden:

- in aanhoudingssituaties om fysieke weerstand te overwinnen;
- om zichzelf of anderen te beschermen tegen (dreigend) geweld

In gevallen dat fysiek geweld gerechtvaardigd zou zijn, maar niet tegen verdachten die zich uitsluitend passief verzetten. Peperspray mag niet gebruikt worden tegen kinderen, bejaarden, zwangere vrouwen en personen waarvan bekend is dat ze ademhalingsproblemen hebben. Ook gebruik tegen meer dan één individu tegelijk is niet toegestaan (Farell, 1998). Voorafgaand aan het gebruik van peperspray moet zo mogelijk een waarschuwing gegeven worden.

Als de verdachte onder controle gebracht is moet de huid met overvloedig water gespoeld worden en blootgesteld worden aan frisse lucht. De verdachte moet geobserveerd worden en vastgesteld moet worden of medische behande-

ling nodig is. De ademhaling van de verdachte moet niet belemmerd worden en er moet geen druk uitgeoefend worden op borst of buik van de verdachte. Op de door de agenten in te vullen formulieren moet aangekruist worden dat peperspray gebruikt is, er hoeft geen apart meldingsformulier ingevuld te worden over het peperspray-gebruik.

Het invullen van een extra meldingsformulier zou peperspray-gebruik mogelijk ontmoedigen, en dat wil men niet (Farell, 1998). De politie in New York (NYPD) moedigt het gebruik van peperspray aan om het gebruik van fysiek geweld door agenten zoveel mogelijk te voorkomen. Zoals bekend is de NYPD een aantal keren negatief in de publiciteit gekomen door gevallen van excessief geweld (Amnesty International, 1996). De (burger) klachtencommissie geeft aan dat in 1995 bij 705 van de 332.000 arrestaties in New York gebruik gemaakt werd van peperspray (2 promille). De CCRB concludeert dat als het gebruikt wordt binnen zorgvuldige richtlijnen, als personen die gesprayd zijn goed geobserveerd worden en snel medisch behandeld worden, peperspray een bruikbaar alternatief kan zijn voor andere niet-dodelijke wapens. De CCRB beval aan dat de NYPD peperspray blijft gebruiken. Als gevolg van de opmerkingen van de CCRB zijn de oorspronkelijke richtlijnen op een aantal punten herzien.

Op basis van het onderzoek naar 80 klachten concludeert de CCRB dat de toename van klachten over peperspray-gebruik zorgen baart, maar die zorgen worden weggenomen als het aantal peperspray-klachten wordt afgezet tegen de significante vermindering van het aantal klachten over andere, ernstiger, vormen van politieel geweldgebruik en het geringe aantal peperspray-klachten dat gegrond bleek (slechts één van de afgehandelde klachten)

Duidelijk is geworden dat het de introductie van peperspray in veel Amerikaanse kopers zwaar onderschat is en dat men zich pas in de loop der jaren de vragen is gaan stellen die ook in andere landen gesteld worden. Als gevolg van het toenemend aantal vragen in Amerika rond het gebruik van peperspray zijn een aantal projecten opgestart met steun van het National Institute of Justice. Het gaat daarbij onder andere om een literatuuronderzoek naar mogelijke gezondheidsimplicaties van het gebruik van peperspray, speciaal gericht op de volgende vragen:

- de kans op dodelijke effecten
- het risico van ongewenste neveneffecten
- het risico van het optreden van hypothermia, zoals bij proefdieronderzoek is gebleken
- de kans op het ontstaan van kanker
- is peperspray veilig voor gebruik door de politie?

Het onderzoek schijnt gereed te zijn (Petty, 1997), maar is nog niet vrijgegeven. Naar verluidt is de conclusie van de auteur dat er geen gezondheidsredenen zijn peperspray niet te gebruiken en dat er geen ondersteuning is voor de bewering dat het gebruik van peperspray door de politie (en door burgers!) niet veilig zou zijn.

Daarnaast doet de universiteit van North Carolina een evaluatieonderzoek naar letsel, politieel geweldgebruik, geweldgebruik tegen de politie en klachten over politieel geweldgebruik bij drie politiekorpsen.

5.2. Canada

In 1990 heeft de British Columbia Police Commission een uitgebreid onderzoek gepubliceerd naar mogelijke “less than lethal” geweldmiddelen voor gebruik door de Canadese politie. Aanleiding voor het onderzoek was een incident in 1989 waarbij een agent een verdachte-met-mes had doodgeschoten. Doel was om een alternatief voor “dodelijk geweld” te vinden. In het rapport (Jamieson et al., 1990) passeren een groot aantal geweldmiddelen de revue, waaronder chemische sprays.

Traangas (in de vorm van CN) wordt niet aanbevolen, want:

- het is tegen veel verdachten niet effectief (vooral niet tegen geestelijk gestoorde of verdachten onder invloed van alcohol of drugs). Een faalpercentage van 20% wordt te hoog geacht;
- er zijn grote problemen met kruis- en zelfbesmetting en met ontsmetting;
- het heeft geen effect op agressieve honden;
- er is kans op ernstige oogschade.

Peperspray wordt wel aanbevolen op grond van Amerikaanse ervaringen en het FBI-onderzoek (Weaver & Jett, 1989), want:

- het effect van peperspray zou onmiddellijk zijn en peperspray zou werken tegen alle typen verdachten;
- er zouden geen problemen zijn met ontsmetting;
- er waren geen gevallen van dood of ernstig letsel bekend;
- peperspray is effectief tegen agressieve honden;
- gebruiksduur, nauwkeurigheid, grootte, hoeveelheid benodigde training en kosten zouden allemaal positief zijn.

Jamieson e.a. (1990) deden de aanbeveling om peperspray onmiddellijk te testen. Aldus geschiedde, veelal onder auspiciën van het Canadian Police Research Centre CPRC.

Jamieson (1991) brengt verslag uit van een 6 maands evaluatie van het gebruik van een peperspray product (in een concentratie van 5% en op alcoholbasis) in 7 departementen in British Columbia. De auteur geeft expliciet aan dat het geen gecontroleerde, wetenschappelijke studie was. In de periode van zes maanden is peperspray 104 keer gebruikt, en was het volgens opgave van de agenten die het gebruikten in 93% van de gevallen volledig effectief (in de zin dat de verdachte niet meer tot handelen in staat was)

- aanhouding
- huiselijke twisten
- incidenten in cellenblok
- vechtpartijen
- party's
- verdachten met een wapen
- honden

Er waren geen verwondingen bij verdachten of agenten als gevolg van de spray. Er was geen enkele keer sprake van meer dan geringe kruisbesmetting.

Gebrek aan effectiviteit leek te wijten te zijn aan een van de volgende factoren: missen van de verdachte;

- het te dicht bij de verdachte sprayen;

5. Sprays

- een technisch probleem;
- de spray had gewoon geen effect.

Jamieson (1990) beveelt invoering van een peperspray aan onder de volgende voorwaarden:

- eerst trainen, dan uitrusten;
- waarbij de training de totale geweldstoepassing en geweldsinstructie dient te omvatten;
- richtlijnen moeten opgesteld worden;
- rapportage na gebruik zou verplicht moeten zijn;
- onderzoek eerst de belangrijke verschillen die er zijn tussen de verschillende op de markt voorhanden zijnde producten en schaf de sprays aan op een manier die overeenkomt met de aanschaf van munitie.

De door Jamieson gesignaleerde verschillen betroffen:

- deeltjes of opgelost;
- oplosmiddel/ drijfgas kan gevaarlijk zijn;
- kwaliteitscontrole;
- gedefinieerde gebruiksduur;
- farmacologische/ toxicologische tests;
- training door fabrikant;
- vormgeving van de sprayhouders, de wijze van afvuren, de draagwijze etc.

Jamieson signaleert dat informatie gegeven door fabrikanten over deze punten vaak eenzijdig is.

Gardner (1992) verrichte voor het CPRC een chemische analyse van 3 peperspray producten. Er bestonden verschillen in gebruikt drijfgas, oplosmiddel en concentratie peperspray. Sommige sprays bevatten drijfgas dat schadelijk is voor ozonlaag. Het waargenomen peperspray-gehalte kwam in een aantal gevallen niet overeen met het door de fabrikant opgegeven gehalte. Onduidelijk was overigens welke maat voor het gehalte gebruikt werd (gewicht per volume of volume per volume).

Ruddick (1993) deed voor het CPRC literatuuronderzoek naar toxicologische effecten van peperspray. Een korte blootstelling aan kleine hoeveelheden op een beperkt deel van het lichaam was geen probleem. Wel vraagt Ruddick aandacht voor effect op de ademhaling bij astmatici.

Overigens bleven de effecten beperkt tot een brandend gevoel dat te verwachten valt bij blootstelling aan capsaïcinoïden. Het gaat om een biochemische reactie die niet leidt tot permanente weefselbeschadiging. Een volledige inschatting van de gevolgen is niet mogelijk, want afhankelijk van omstandigheden als grootte van de dosis, duur van de blootstelling, mogelijke meervoudige blootstelling, staat waarin de opperhuid verkeert, weersgesteldheid etc.

Bonar (1994) rapporteert over het gebruik van 3 verschillende producten in 2 divisies gedurende 3 maanden in 1992. Voorafgaand aan de test kregen de agenten die een peperspray product ter beschikking kregen een 4 uur durende training waarin onder andere aandacht besteed werd aan:

- de geschiedenis van peperspray;
- de gevolgen van peperspray gebruik;
- ontsmetting en nazorg;
- de introductie van het product;

- geweldsinstructie.

Belangrijke praktijkbevindingen waren:

- er moet een veiligheidsklep zijn om ongewild sprayen te voorkomen;
- een straal leidt tot minder kruisbesmetting en minder windgevoeligheid, maar het kost meer tijd om meerdere individuen te sprayen;
- het houden van afstand tot de verdachte vergroot de veiligheid;
- op de spray houder moet een serienummer staan voor registratie en controle;
- een veilig holster is van belang (geen slijtage, niet te strak, spray moet makkelijk teruggestopt kunnen worden);
- bij gebruik van alcohol als oplosmiddel is er het risico van brandbaarheid;
- het is van belang dat de druk ook na herhaald gebruik constant blijft;
- een uitwendige trekker is nadelig in verband met de kans op afbreken en ongewild sprayen.

De spray is in de testperiode 164 keer daadwerkelijk gebruikt om:

- menigten te verspreiden;
- verdachten met messen e.d. te ontwapenen;
- gevangenen in het cellenblok te kalmeren;
- bestuurders uit auto's te krijgen;
- honden af te schrikken.

Soms (7 keer) werkte de spray niet (bij geestelijk gestoorden, drugsverslaafden en gewelddadige verdachten). Ze sluiten wel de ogen, maar blijven gewelddadig. Binnen of buiten, mannelijke of vrouwelijke verdachte, en temperatuur leken niet van invloed te zijn. Het beste resultaat trad op bij verdachten met een of ander wapen, niet zijnde een vuurwapen (mes e.d.).

In 7 van de 9 gevallen was het gebruik van de spray effectief bij agressieve honden. Bij testen met politiehonden die opdracht hadden om aan te vallen werkte het product in het geheel niet. Meestal werd de hond juist agressiever.

Bij gebruik in het cellenblok was er een vergrote kans op kruisbesmetting. Bij menigten (tot 100 personen in een café of bij een houseparty) bleek het sprayen over de hoofden van de aanwezigen te leiden tot het uit elkaar gaan van de menigte.

Bonar concludeert dat de spray een effectief alternatief was voor vuurwapengebruik en wapenstokgebruik. Agenten gaven aan met de spray een verhoogd gevoel van veiligheid te hebben. In 5 gevallen leidde peperspray gebruik tot een klacht.

Wel dient volgens Bonar gedacht te worden aan:

- het opstellen van richtlijnen;
- het geven van training waarin aandacht besteed wordt aan de gevaren verbonden aan blind vertrouwen in de spray en aan problemen verbonden aan gebruik binnen besloten ruimten
- onderzoeken van het effect van spraygebruik op ander wapengebruik door de politie, aanvallen op de politie en klachten tegen de politie;
- de brandbaarheid van sommige producten.

Bonar beveelt aan om peperspray voor al het operationeel personeel beschikbaar te stellen onder voorwaarde van training

- tijdens training blootstelling aan peperspray op vrijwillige basis

- selecteer een niet brandbaar product, met een concentratie van tenminste 5% peperspray
- richtlijnen moeten worden opgesteld om lichtvaardig gebruik en besmetting van omstanders te voorkomen
- nog 1 jaar na introductie moet het gebruik geëvalueerd worden

Williams (1994) brengt verslag uit van een onderzoek naar het gebruik van peperspray in het Winnipeg Police Department. 208 agenten werden getraind in het gebruik van peperspray. Het doel van het onderzoek was:

- vaststellen effectiviteit product
- vaststellen training standaard
- zeker stellen juiste wijze van gebruik

In de testperiode werd 78 keer gebruik gemaakt van peperspray. In 71 gevallen (91%) werd het gebruik als effectief beoordeeld (niet duidelijk is wat de definitie van “effectief” was). Gebruik binnen was iets effectiever dan buiten (93% versus 86%). 62% van de verdachten was onder de invloed van alcohol, 14% onder de invloed van drugs, 5% was geestelijk gestoord. Peperspray bleek niet goed te werken bij geestelijk gestoorden.

36% van de verdachten was gewelddadig, 63% van de verdachten gedroeg zich agressief tegenover de politie. In één geval was de verdachte passief. Al het peperspray gebruik was volgens de onderzoekers correct.

Met betrekking tot de veiligheidsaspecten viel het volgende op te merken:

- in 2 gevallen werd medische hulp verleend in verband met peperspray gebruik. In beide gevallen was het wassen van de ogen voldoende. In 1 geval werd een astmatisch persoon die als gevolg van de interactie met de politie uitgeput was geraakt uit voorzorg naar een ziekenhuis overgebracht
- meer dan geringe kruisbesmetting naar partner of omstanders trad op in 24% van de gevallen, waarvan 1 ernstig (een agent sprayde per ongeluk zijn partner)
- meer dan geringe zelfbesmetting trad op in 24% van de gevallen, voor een deel doordat de agent dicht bij de verdachte stond (op minder dan 1 meter)

Het feit dat 46% van het spraygebruik plaatsvond van een afstand van minder dan één meter was een punt van zorg. De druk veroorzaakt door de spray zou tot oogbeschadigingen kunnen leiden en de kans op zelfbesmetting wordt groter.

In 79% van de gevallen dat de spray effectief was, trad het effect op binnen 10 seconden. Het duurde dus steeds tenminste enige seconden en soms langer voordat het effect optrad. In 4 gevallen duurde het langer dan een uur voordat de verdachte volledig hersteld was

Van na 1994 zijn geen studies uit Canada bekend. Peperspray is inmiddels wijd verspreid bij Canadese politiekorpsen. De Royal Canadian Mounted Police gebruikt een peperspray-product met een concentratie van 10%. Voor burgers is peperspray in Canada legaal voor gebruik tegen dieren. Voor zover bekend zijn in Canada geen verdachten gestorven nadat zij met peperspray gesprayd zijn.

5.3. Zwitserland

In Zwitserland bestaan een groot aantal stedelijke en kantonale politiekorpsen, die ieder zelfstandig over zaken als uitrusting en bewapening beslissen. De Schweizerische Polizeitechnische Kommission (SPTK, ondergebracht bij de Stadtpolizei Zurich) vervult vrijblijvend een overkoepelende en coördinerende functie op het gebied van onder andere bewapening en uitrusting. In Zwitserland zijn ongeveer 18000 politieambtenaren werkzaam, waarvan 14000 in de diverse kantons en de rest in grotere steden.

De SPTK heeft na een literatuurstudie in 1993 en toxicologische tests in 1996 een advies uitgebracht met betrekking tot het gebruik van peperspray door de politie.

De SPTK concludeert dat vanuit het huidige gezichtspunt er geen fundamentele bezwaren zijn tegen de inzet van peperspray, analoog aan de (al eerder ingevoerde) inzet van traangassprays (in de vorm van CS of CN). De SPTK geeft aan dat het gebruik van een aërosol of nevelsray zijn beperkingen heeft. Een aërosolspray is inzetbaar op een afstand van minder dan 1,5 m en kan vanwege de kleine deeltjes problemen opleveren bij astmatici en drugsverslaafden. De SPTK beveelt daarom het gebruik aan van sprays in de vorm van een sproei-straal, waarbij verneveling pas in het doelbereik optreedt en die ingezet kunnen worden op een afstand tot 3 à 4 m. De SPTK geeft aan dat een training bestaande uit 1 uur theorie en 1 uur praktijk nodig is. De SPTK schaaft peperspray in de fasering op dezelfde hoogte in als de wapenstok (in Zwitserland de tonfa). De SPTK geeft aan aan welke specificaties een peperspray zou moeten voldoen en doet nog geen aanbeveling welk product het beste aan deze specificaties voldoet (SPTK, 1996).

De SPTK beveelt richtlijnen voor het gebruik van peperspray aan (overgenomen van Nowicki, 1995), die onder andere het volgende omvatten:

- houd voldoende afstand van de verdachte
- spray met de sterke hand en gebruik de zwakke hand om af te weren
- spray niet tegen de wind in
- spray midden in het gezicht
- spray net zo lang (in meerdere korte stoten) totdat de verdachte geraakt is of totdat de spray begint te werken
- als de spray niet werkt, nog een keer sprayen of een ander middel gebruiken
- wees erop voorbereid dat de spray soms niet werkt
- wacht even alvorens de verdachte te benaderen, spreek hem luid en duidelijk toe en boei zo mogelijk niet op de rug
- houd toezicht op de verdachte, zorg voor frisse lucht en voor koel water om gezicht en ogen te spoelen. Roep een arts als de verdachte zich niet volledig herstelt binnen 30 tot 45 minuten

Op basis van een door de SPTK in 1998 gehouden en nog niet volledig uitgewerkte enquête over de jaren 1993- 1998 blijkt dat peperspray sinds 1993 bij diverse korpsen in gebruik is (mondelinge mededeling) en dat steeds meer korpsen over gaan op het gebruik van peperspray in plaats van traangasspray. Er zijn tot op heden 6000 spuitbusjes ter beschikking gesteld, hetgeen betekent dat ze niet allemaal op de persoon zijn uitgereikt, maar deels via een pool beschikbaar zijn en meegenomen kunnen worden bij straatdienst.

De meeste korpsen die peperspray gebruiken, gebruiken een natuurlijke variant. Een aantal gebruikt de synthetische variant (PAVA). De SPTK geeft aan een voorkeur te hebben voor de synthetische variant omdat: deze geen vlekken geeft op kleren (vlekken op kleren leiden tot schadeclaims); je weet wat je hebt, in de gewenste concentratie, duidelijk gedefinieerd en van constante kwaliteit;

- er geen verschil in werkzaamheid is vergeleken met natuurlijke peperspray;
- bij natuurlijke peperspray treedt ontmenging op met het oplosmiddel, waardoor schudden voorafgaand aan het gebruik noodzakelijk is;
- bij natuurlijke peperspray kunnen er problemen zijn met de brandbaarheid en de toxiciteit van het oplosmiddel, bij synthetische (oplosmiddel is een mengsel van alcohol en water) niet;
- er toxicologisch minder problemen zouden zijn met een synthetische spray, met name minder huidirritatie. (In opdracht van de SPTK zijn door een laboratorium diverse tests verricht m.b.t. de toxiciteit van synthetische capsaïcine)
- ontsmetting na gebruik zou makkelijker zijn bij synthetische spray, want natuurlijke peperspray is olieachtig en dus lastiger te verwijderen

In 205 gevallen is bekend dat gebruik is gemaakt van peperspray. Details over de situaties waarin gebruik is gemaakt van peperspray zijn niet bekend. In Zwitserland wordt de spray overigens ook ingezet tegen meerdere personen tegelijk. De sproeistraal vergemakkelijkt een dergelijk gebruik.

In 173 gevallen was het gebruik werkzaam (85%) in de zin dat de verdachte geen weerstand meer bood. De nawerking duurde 10 tot 90 minuten. Voor het niet effectief zijn van de spray waren drie typen oorzaken aan te wijzen:

- technische oorzaken: vooral bij natuurlijke peperspray treedt ontmenging op van werkzame stof en oplosmiddel. Als niet van tevoren geschud wordt, wordt alleen of voornamelijk oplosmiddel gespoten
- tactische oorzaken, bijvoorbeeld doordat de verdachte niet geraakt werd
- niet werkzaamheid van de spray bij de verdachte

Vier korpsen geven aan dat er wel eens een arts bijgehaald is na peperspray gebruik. Eén keer is de politie aangeklaagd wegens peperspray gebruik. Peperspray wordt ook tegen dieren gebruikt. Een enkele keer is peperspray gebruikt tegen de politie gerapporteerd en is peperspray gebruikt bij het plegen van misdrijven. (De beperking bij het gebruik van peperspray bijvoorbeeld tijdens een overval is dat de kans groot is dat gesprayde slachtoffers in paniek raken). De meeste korpsen hadden voorafgaand aan de introductie van peperspray een training gegeven, die enerzijds theoretisch van aard was en anderzijds geïntegreerd werd met training in zelfverdediging en gebruik van wapenstok. De duur van de training liep uiteen van een kwartier tot 3 uur. Vooral kleine korpsen hadden geen enkele vorm van training gegeven voorafgaand aan de introductie van peperspray. Herhalingsoefeningen werden in sommige korpsen niet gegeven, in andere wel, na een tijdsduur die uiteenliep van 6 maanden tot 3 jaar. De introductie van peperspray was vooral een zaak van de betrokken politiecommandanten, zonder bemoeienis vanuit de politiek. De meeste korpsen stellen een interne melding van gebruik van peperspray verplicht.

In Bern is synthetische peperspray gebruikt in een concentratie van 0,01%. De werking tegen verdachten onder de invloed van alcohol en drugs leek onvoldoende, en nu maakt men daar gebruik van synthetische spray in een concentratie van 0,3% en 0,1%. Het belangrijkste verschil tussen de verschillende concentraties was de nabehandelingstijd: hoe geringer de concentratie, hoe kor-

ter de tijd nodig voor ontsmetting. Er waren overigens grote individuele verschillen. Bescherming tegen de inzet van peperspray is overigens in de praktijk relatief eenvoudig mogelijk, bijvoorbeeld door het gebruik van beschermende brillen.

In Zwitserland gebruikt men overigens een huls, die uitermate geschikt lijkt te zijn en volledig doordacht en uitontwikkeld is. De huls maakt het via een clipje mogelijk zonder extra holster de spray aan riem of broekband te bevestigen, waarbij altijd duidelijk is wat de voorkant is, ook op gevoel. Spontaan afgaan is onmogelijk. De huls inclusief spray is niet te groot: een te grote huls blijkt in de praktijk niet altijd te worden meegenomen. Doordat op de spray het oorspronkelijke gewicht is aangegeven (evenals de uiterste gebruiksdatum) kan door te wegen achterhaald worden wanneer de helft verbruikt is en het aan te raden is de spray te vernieuwen. Een speciaal hulpmiddel maakt het mogelijk de spray te wisselen zonder gevaar voor ontsnappen van peperspray.

5.4. Oostenrijk

In Oostenrijk is peperspray vanaf 1997 algemeen ingevoerd bij politie en gendarmerie. Het gaat daarbij om natuurlijke peperspray, in een concentratie van 10%. Andere concentraties zijn uit een oogpunt van effectiviteit niet overwogen (Zwanzinger, pers. med.). Initiatieven om te komen tot invoering zijn genomen vanuit het ministerie van Binnenlandse zaken, na incidenten in 1991 (agent probeert met wapenstok mes uit hand belager te slaan en wordt doodgestoken) en 1992 (agent wordt door met AIDS besmette belager gestoken met bloed besmeurd mes) en een toename van aanvallen door HIV-positieven. Vanaf 1992 is eerst markt- en literatuuronderzoek verricht. In maart 1994 is een ministeriele werkgroep ingesteld, die de keuze voor chemische sprays gemaakt heeft. Alle andere alternatieven werden als zijnde niet geschikt afgewezen. Zwanzinger (1998) geeft een overzicht van de Oostenrijkse ontwikkelingen.

Vanaf 1994 zijn tests gedaan met CS sprays bij de politie in Wenen, en is onderzoek naar peperspray verricht samen met universiteiten en artsen. In Oostenrijk is men tot de conclusie gekomen dat peperspray de voorkeur verdient boven traangasspray in verband met een grotere effectiviteit, minder problemen met kruis- en zelfbesmetting en minder toxiciteit. Als grootste risicofactor bij peperspray-gebruik wordt de toepassing ten opzichte van astmatici gezien in verband met het zwellen van de slijmvlies in de ademenwegen gezien. Men geeft de voorkeur aan natuurlijke peperspray, omdat men van mening is dat met synthetische peperspray onvoldoende ervaringen opgedaan zijn (Jirovetz in Zwanzinger, 1998). De farmacoloog Jirovetz geeft aan dat het feit dat natuurlijke peperspray een groot aantal verschillende stoffen bevat, geen probleem is, gezien de uiterst geringe (vaak nauwelijks meetbare) hoeveelheden van deze stoffen, terwijl de werkzame stof uitvoerig getest is en de onschadelijkheid van het geheel aan stoffen vaststaat. Eigenlijk zou men de voorkeur willen geven aan gebruik van puur capsaiïne, maar dat is te duur.

Men is ook geen voorstander van gebruik van een combinatie van peperspray met traangas vanwege de onbekende farmacologische en toxicologische werking. In Oostenrijk kiest men voor een spray die de peperspray in de vorm van een straal verspreidt i.p.v. een nevel in verband met de grotere reikwijdte, de

kleine kans op kruisbesmetting en zelfbesmetting en de verminderde kans op een reactie van de ademwegen bij gebruik van een straal. Nadeel is dat voor het verkrijgen van werkzaamheid het gezicht van een verdachte daadwerkelijk geraakt moet worden.

In samenspraak met diverse universiteiten is aandacht besteed aan medische aspecten verbonden aan het gebruik van peperspray (o.a. Zehetner, 1995). Irritatie van de ogen kan zonder nadelige gevolgen behandeld worden door direct uitwassen van de ogen met water. De peperspray kan van de huid afgewassen worden met water en zeep. De peperspray-deeltjes moeten groter dan 2 micrometer zijn om te voorkomen dat ze in de longblaasjes kunnen komen (Holzer, in Zwanzinger, 1998). Politiearts Zehetner geeft aan dat bij ademnood lokale behandeling met cortisonen wenselijk kan zijn en dat personen die met peperspray gesprayd zijn niet op de rug geboeid moeten worden. Bij de invoer van peperspray is bepaald dat na gebruik altijd de hulp van een ambulance of arts ingeroepen moet worden en dat agenten een turbo-inhaler met cortisonen (Pulmocort) bij zich moeten hebben. In de praktijk is de inhaler echter nog niet gebruikt.

Vanaf mei 1995 zijn praktische tests met peperspray uitgevoerd nadat 3 producten geselecteerd waren. In juli 1996 is op grond van de resultaten van de praktijktests de beslissing genomen om peperspray als dienstwapen in te voeren bij politie en gendarmerie. Sinds midden 1997 beschikken alle Oostenrijkse agenten naast de korte wapenstok en het vuurwapen over peperspray.

In Oostenrijk zijn richtlijnen voor de inzet van Peperspray opgesteld die iedere agent moet tekenen als bewijs van het feit dat hij ermee bekend is en training gevolgd heeft. Volgens de richtlijnen is peperspray een dienstwapen dat bestemd is om ingezet te worden op een afstand niet groter dan 4 meter en niet kleiner dan 1 meter. In de fasering dient peperspray ingezet te worden voordat de gummiknuppel (korte wapenstok) ingezet wordt. De richtlijnen weerspiegelen de voorzichtige aanpak waarvoor in Oostenrijk gekozen is.

De agent moet ervoor zorgen dat hij op de juiste afstand staat voordat hij de spray gebruikt en dat hij een mondelinge waarschuwing geeft. De spray moet direct in het gezicht gespoten worden, maar zo mogelijk niet recht in de ogen. De agent moet er nooit van uit gaan dat de spray werkt. De richtlijnen geven aan dat spraystoten van een halve tot een hele seconde het meest effectief zijn. Voor het sprayen moet zo mogelijk de spray krachtig geschud worden. De richtlijnen gaan uitvoerig in op de noodzakelijke nazorg: frisse lucht, koelen met koud water, rechtzitten, kalmerend toespreken. Alles wat ademhaling hindert dient vermeden te worden en in principe dient altijd een arts gewaarschuwd te worden. (Overigens wil men gezien de positieve resultaten deze verplichting beperken tot de gevallen dat er aanleiding voor lijkt te zijn).

De training van agenten voor het gebruik van peperspray omvat onder ander de volgende elementen:

- juiste tactiek;
- mogelijke risico's van gebruik van peperspray;
- eerste hulpverlening en nazorg.

Agenten worden tijdens de training niet blootgesteld aan peperspray en krijgen ook geen scholing over wat te doen als ze zelf gesprayd worden. Wel wordt ze

geleerd hoe ze kunnen voorkomen dat spray hun gezicht raakt (afweren door een hand voor het gezicht te houden, hoofd afwenden). Overigens worden in Oostenrijk elke maand geweldgevallen met elkaar besproken.

Tot december 1997 is 86 keer peperspray gebruikt bij de politie, waarvan 69 keer tegen mensen. Daarvan was volgens de melding 19% niet effectief en 10% vertraagd actief (en werd opnieuw gesprayd). Tegen honden was het middel vrijwel steeds effectief. Veel van de verdachten waren onder invloed van alcohol of drugs, geestelijk gestoord of sterk opgewonden. In verreweg de meeste gevallen werd gesprayd naar één verdachte die zich gewelddadig gedroeg (of met geweld dreigde) en niet inging op verbale commando's van agenten. Slechts in een klein aantal gevallen had de verdachte daarbij de beschikking over een of ander wapen (mes, glas e.d.). In een aantal gevallen is peperspray ingezet tegen meerdere personen tegelijk (bijvoorbeeld tegen een aantal voetbalsupporters). In ongeveer 10% van de gevallen wordt aangegeven dat door het gebruik van peperspray hoogstwaarschijnlijk gebruik van het vuurwapen voorkomen is.

Er zijn geen nadelige gevolgen voor de gezondheid opgetreden. 18 keer werd een verdachte naar het ziekenhuis overgebracht, 22 keer verleende een ambulance eerste hulp. In de overige gevallen stelde een politiearts vast dat er geen sprake was van letsel. In één geval is een hond overleden die na gesprayd te zijn met peperspray van de vijfde verdieping van een flat sprong.

Daarnaast is 170 keer peperspray gebruikt bij de gendarmerie, met vergelijkbare resultaten. Totaal zijn er in Oostenrijk dus 256 gevallen van peperspray-gebruik gemeld tot december 1997. De reactie van de agenten is naar verluidt zonder uitzondering positief. Mede als gevolg van de invoering van peperspray komt er in Oostenrijk een discussie op gang over het afschaffen van de korte wapenstok. [De tonfa is in Oostenrijk voorbehouden aan speciale eenheden]

Een vergelijking van gegevens over de periode 1995- 1997 met gegevens over de periode 1992- 1994 levert het volgende resultaat op:

- er is een toename van 24% in politieel wapengebruik, die wordt toegeschreven aan toegenomen geweld tegen politie;
- daarbij is het politieel vuurwapengebruik met 28% gedaald;
- het niet dodelijk wapengebruik is met 200% gestegen;
- het totaal aan verwondingen bij burgers als gevolg van gebruik minder dodelijke wapens is gelijk gebleven of licht gedaald;
- het totaal aan verwondingen bij de politie is met 30% gedaald.

In media en politiek is positief gereageerd op de invoering van peperspray.

Uiteraard gaat het ook hier weer niet om een gecontroleerde studie. Wat opvalt is dat in Oostenrijk er sprake lijkt te zijn van een goede registratie van het politieel wapengebruik. Ieder politieel geweldgebruik dient gemeld te worden aan de Staatsanwalt. Vergeleken met Nederland wordt er buitengewoon weinig gebruik gemaakt van de wapenstok en naar verluidt (Zwanzinger, pers. med.) waren Oostenrijkse agenten gewend relatief snel fysiek contact te maken met een verdachte. De training in het gebruik van peperspray heeft geleid tot een verandering in tactiek, waarbij minder snel contact gemaakt wordt met een

5. Sprays

verdachte en meer afstand gehouden wordt. Deze wijzigingen in tactiek zouden op zichzelf al aanleiding kunnen zijn voor een afname in verwondingen.

5.5. België

In België is sinds 1995 aan de gemeentepolitie het gebruik van traangas en andere weerloosmakende middelen toegestaan “voor zover deze geen blijvende schade of letsel veroorzaken”. Op basis daarvan is bij diverse gemeentepolitie-korpsen peperspray in gebruik. Een landelijk overzicht van richtlijnen, training en gebruik in de praktijk is er niet. Bij de gemeentepolitie Antwerpen zijn sinds 1995 een vijftigtal gevallen gerapporteerd (gemiddeld 1 per maand). Er zijn enkele klachten van burgers, vrijwel steeds na gebruik in de openbare orde sfeer. Er zijn enkele gevallen van gebruik geweest die als misbruik aan te merken zijn en nu als voorbeeld hoe het niet moet in de training vermeld worden. In Antwerpen krijgen agenten alleen de beschikking over peperspray als ze een drie uur durende training gevolgd hebben. Voorafgaand aan het gebruik van peperspray hoeft niet gewaarschuwd te worden, vanuit de redenering dat juist het verrassingseffect belangrijk is. Peperspray wordt als gewelddmiddel op gelijke hoogte of onder de wapenstok gezet in de fasering. Tot op heden hebben ongeveer 1100 van de 1800 agenten de training gevolgd. De gemeentepolitie beschouwt peperspray als een effectief en veilig middel (Martens, pers. med.), en baseert zich daarbij op Busker & van Helden (1996). Training in het gebruik en de juiste nazorg worden van groot belang geacht. Het is twijfelachtig of dat bij alle gemeentepolitiekorpsen het geval is.

Bij de Rijkswacht zijn in het recente verleden grote bussen peperspray aangeschaft, die voor gebruik in de praktijk als ongeschikt zijn bestempeld vanwege het gebrek aan selectiviteit en vanwege het feit dat in de helft van de gevallen rijkswachters zelf besmet werden door de spray. In 1996 is er bij 11 gelegenheden gebruik van gemaakt, 1997 9 keer en 1998 7 keer. Opvallend is dat het middel relatief frequent (10 keer) wordt ingezet tegen groepen (allochtonen, voetbalsupporters). Het gebruik werd steeds als effectief bestempeld. Het voornemen bestaat binnenkort bij de Rijkswacht een praktijktest te starten met 500 kleine sprays. Daarnaast wil men de mogelijkheden onderzoeken van toepasbaarheid van synthetische peperspray (vanwege de controleerbare concentratie) in openbare orde situaties. Bij de Rijkswacht is men zich bewust van het belang van training en nazorg, passend in de bij de Rijkswacht ontwikkelde training in Gevaarbeheersing. Vanuit die filosofie is een waarschuwing voorafgaand aan gebruik van peperspray nadrukkelijk geboden als een middel dat kan voorkomen dat de situatie escaleert. Naast een mondelinge waarschuwing zou ook een “waarschuwingss”spuit (nog niet gericht op het gezicht van de verdachte) toegepast kunnen worden.

5.6. Groot-Brittannië

In Groot-Brittannië is al jarenlang een discussie gaande over de bewapening van de politie. Op grond van gegevens over geweldgebruik tegen agenten concludeert de Association of Chiefs of Police Officers (ACPO, 1995) dat een kwart van alle verwondingen van politiemensen ontstonden tijdens aanhoudingssituaties, waarbij agenten een verdachte onder controle probeerden te brengen of te houden. Op grond daarvan beval de ACPO aan om toestemming

te geven voor de introductie van een geschikte chemische spray, te gebruiken naast een geschikte wapenstok en handboeien. Agenten in Groot-Brittannië dragen zoals bekend geen vuurwapens. De eisen die de ACPO stelt aan een chemische spray zijn als volgt:

- accuraat op een afstand van 1 tot 7 meter
- effectief in een groot aantal verschillende situaties
- snel werkend
- geschikt voor gebruik door agenten onafhankelijke van geslacht of grootte
- gemakkelijk te gebruiken in kritieke situaties

De ACPO stelde voor zo snel mogelijk onderzoek te doen naar de meest geschikte chemische spray. Een belangrijke rol in deze is weggelegd voor de Police Scientific Development Branch die onder het Home Office valt. Onderzoekster Tan van de PSDB is uiterst kritisch over het gebruik van peperspray. In twee rapporten (Tan, 1994a, 1994b) en in het verslag van een reis naar de USA en Canada (Tan & Burrows, 1994) beschrijft zij haar bevindingen met betrekking tot peperspray. Zij geeft aan dat hoewel peperspray een natuurlijk product is, het een chemische stof blijft. Er zijn veel getuigenissen, maar slechts weinig gecontroleerde studies over de toepassing van peperspray. Zij heeft zorgen over de veiligheid van verdachten, agenten en omstanders bij gebruik van peperspray, vooral omdat:

- het effect op astmatici onbekend is;
- het effect zou kunnen hebben op het warmteregulerend systeem van mensen (Hunter, 1994);
- het effect kan hebben op het neurologisch systeem, met als gevolg ongevoeligheid voor pijn;
- het effect op alcohol en drug gebruikers onbekend is;
- het effect op zwangere vrouwen onbekend is;
- ook oplosmiddel en drijfgas problemen op kunnen leveren.

Tan verwijst o.a. naar Salem e.a. (1994) die concluderen dat “de gegevens suggereren dat er risico’s zijn om het product [peperspray] te gebruiken op een grote en gevarieerde populatie”.

Tan (1994b) wijst met nadruk op het verschil tussen Oleoresin Capsicum en capsaiïne (een van de werkzame stoffen in peperspray). Peperspray bestaat uit verschillende stoffen, de exacte samenstelling is onduidelijk en sterk wisselend. Zij wijst in dit verband ook op de zoektocht naar synthetische capsaiïne die onder andere plaatsvindt in verband met mogelijke aansprakelijkheidskwesties. Verder wijst zij erop dat de natuurlijke spray niet onderworpen is aan de rigoureuze testen die vereist zouden zijn voor een synthetische spray. Voor Tan bestaan er tot op heden nog teveel onzekerheden m.b.t. de gezondheidsrisico’s van peperspray (Tan, pers. med.).

Mede als gevolg van de bevindingen van Tan is ervoor gekozen om te experimenteren met de invoering van traangasspray (in de vorm van CS). Op verzoek van de PSDB hebben Rice & Jugg (1994) onderzoek gedaan naar de toxicologie van CS-gas. Zij komen tot de conclusie dat van de beschikbare sensorisch irriterende producten, CS-gas de grootste veiligheidsmarge heeft tussen effectieve en toxische dosis en intensief geëvalueerd is op toxicologische veiligheid. Daarom zou CS de voorkeur moeten hebben als persoonlijk uitrustingsmiddel voor gebruik in potentieel levensbedreigende situaties waar het gebruik van dodelijk geweld ongewenst is.

Vervolgens werd in 1996 een zes maanden durende praktijktest met traangasspray uitgevoerd (Kock & Rix, 1996). Vanaf maart 1996 werden in 16 korpsen in totaal bijna 4000 agenten uitgerust met traangasspray. Nog voor het einde van de testperiode in augustus 1996 gaf de Home Secretary toestemming om alle agenten uit te rusten met traangasspray. Iedere korpschef besliste uiteindelijk zelf over de invoering. Tijdens de testperiode is een spuitbus met traangasspray 758 keer gebruikt (waarvan 28 samen met wapenstok) en 381 keer getrokken.

Op basis van een vergelijking met gegevens van ruim 3000 agenten die de spray niet hadden gekregen komen de onderzoekers tot de volgende conclusies:

- in korpsen waar tijdens de training geleerd was een mondelinge waarschuwing te geven voorafgaand aan het gebruik volstond de mondelinge waarschuwing vaak al. In de korpsen waar dat niet het geval was, is de spray mogelijk gebruikt in gevallen dat een waarschuwing wellicht voldoende was geweest;
- het effect van de traangasspray trad meestal binnen 5 seconden op, maar in 10% van de gevallen helemaal niet;
- er was weinig verschil in aantallen verwondingen bij agenten met of zonder traangasspray;
- kruisbesmetting werd door agenten gezien als een klein nadeel, vergeleken bij het grotere gevoel van veiligheid dat verkregen werd door de spray;
- hoewel de perceptie van agenten was dat ze veiliger waren door de spray, werd dat gevoel niet bevestigd door minder frequent geweldgebruik tegen agenten die met de spray waren uitgerust;
- agenten waren van mening dat traangasspray een mindere ernstige vorm van geweld was dan de wapenstok
- er waren geen aanwijzingen voor nadelige lange termijn effecten van gebruik van traangasspray.

Sheldon & Tan (1997) hebben uitgebreide specificaties opgesteld (met gedetailleerde beschrijvingen van uit te voeren tests) voor de aanschaf van een voor politiegebruik geschikte spray. Alhoewel toegespitst op traangasspray biedt dit waardevolle aanknopingspunten voor wat betreft eisen die gesteld moeten worden aan een spray met betrekking tot hanteerbaarheid, werkzaamheid etc. De specificaties bevatten overigens een aantal opvallende aspecten:

- gekozen is voor een concentratie van 5% (gewicht/ volume). Dat is internationaal gezien een hoge concentratie, maar volgens Tan zouden lagere concentraties ineffectief zijn gebleken;
- gekozen is voor een straal;
- over de toegestane oplosmiddelen (MIBK) is discussie ontstaan in verband met de brandbaarheid en mogelijke medische effecten;
- de vormgeving moet zodanig zijn dat gebruik ook in het donker gemakkelijk mogelijk is voor agenten met grote en kleine handen, met of zonder handschoenen aan en zonder dat de agent zichzelf sprayt. Onbedoeld sprayen moet onmogelijk zijn.

Thames Valley Police (zonder datum) sluit aan bij ACPO (1995) en is een voorbeeld van richtlijnen m.b.t. gebruik van traangasspray, inclusief aspecten van nazorg en informatievoorziening voor burgers. Expliciet wordt aangegeven dat het bedoeld is voor de zelfverdediging tegen gewelddadige verdachten, maar niet voor verdachten met een vuurwapen. Vanwege het gevaar van oogschade of het risico dat traangasdeeltjes in het oog zelf terecht komen mag het niet gebruikt worden op een afstand van minder dan één meter. Tijdens trai-

ning worden agenten indirect blootgesteld aan traangas, vooral omdat ze moeten weten hoe te reageren als ze er in de praktijk aan blootgesteld worden. Een verdachte die gesprayd is moet in frisse lucht gebracht worden en kalmerend toegesproken worden. Alleen als het echt noodzakelijk is kan na ongeveer 15 minuten gespoeld worden met water. Als de verdachte anders dan verwacht reageert, dient onverwijld medische hulp gezocht te worden. Controletechnieken mogen de ademhaling niet bemoeilijken. Speciale aandacht is vereist voor verdachten onder de invloed van alcohol of drugs, personen die ademhalingsproblemen hebben, personen bij wie de spray niet leek te werken, zwaarlijvigen en personen die zich bizar of gewelddadig gedragen. Na aankomst op een politiebureau moet altijd een medisch onderzoek plaatsvinden. Personen met contactlenzen kunnen meer last hebben van traangas en zij moeten zo snel mogelijk zelf hun lenzen verwijderen. Personen die gesprayd zijn moeten geobserveerd worden totdat ze hersteld zijn. Uitgifte en opslag van traangasspray moet nauwgezet plaatsvinden vanuit het gegeven dat het gaat om wapens. Aangegeven wordt dat het gebruik tegen kinderen en bejaarden ethische vragen oproept en dat gebruik binnen besloten ruimten leidt tot gevolgen voor niet-betrokken omstanders (en vaak tot ontruiming van de ruimte). Het kan tot 20 seconden duren totdat de spray effect heeft. Na afloop moet een gewelddadige melding worden opgemaakt.

Geclaimd wordt dat sinds de invoering van traangasspray het aantal gevallen van geweld tegen de politie in Groot-Brittannië gehalveerd is (Police, 1997). Een gecontroleerde studie hierover is niet bekend. In het rapport "Minimising the risk of violence" (1997) stelt het Britse "Inspectorate of the Constabulary" dat:

- de introductie van traangasspray gewaardeerd wordt door agenten;
- anders dan bij de wapenstok, het effect op verdachten normaalgesproken hetzelfde is;
- agenten bij een keuze tussen traangasspray en wapenstok zouden kiezen voor de spray, ondanks het feit dat deze soms niet werkt. Deze voorkeur heeft ertoe geleid dat sommige agenten hun wapenstok niet meer meenemen. De inspectie keurt dat af;
- het gebruik van traangasspray beperkte problemen met kruisbesmetting tot gevolg heeft gehad;
- na gebruik van traangas een dokter gewaarschuwd dient te worden; onduidelijk is of met traangas besmette agenten een melding van een dienstongeval moeten doen;
- een deel van de agenten wil niet blootgesteld worden aan traangas tijdens de training en er bestaat bezorgdheid (onnodig, volgens de Inspectie) over de effecten van langdurige blootstelling aan traangas.

Toch zijn er vanuit de politie sinds de invoering van traangassprays steeds meer tegengeluiden gekomen. Daarbij valt op dat dezelfde bezwaren die in andere landen al gerapporteerd werden over gebruik van traangassprays (met name vanuit de USA) ook in Groot-Brittannië naar voren komen. Daarbij komt de gebruikte concentratie ter discussie, de effectiviteit (bijvoorbeeld het effect op personen met contactlenzen), de plaats in de fasering, gebruik/ misbruik in openbare orde situaties (Frosdick, 1997) en vooral problemen in verband met kruis- en zelfbesmetting. Vooral bij gebruik binnen besloten ruimten is besmetting een probleem. In verschillende korpsen is traangas daarom niet ingevoerd (cf. Police, 1997; Howe, 1997).

Agenten in Durham die zijn uitgerust met een vuurwapen, zijn ook uitgerust met traangasspray. Desondanks is daar onlangs de beslissing genomen hen uit te rusten met middelen om rubber kogels te verschieten voor gebruik tegen geestelijk gestoorden en gewapende verdachten (waarbij het wapen geen vuurwapen is; Police Review, 1998).

Mede als gevolg van een dode in november 1997 (mogelijk als gevolg van het oplosmiddel) na gebruik van de traangasspray is in Groot-Brittannië discussie ontstaan over enkele gevallen van misbruik van traangas door agenten en over medische effecten van traangas gebruik. In een redactioneel commentaar in het medische tijdschrift the Lancet (geciteerd in Adams, 1998) wordt gepleit voor een moratorium op het gebruik van traangasspray totdat adequate veiligheidsstudies gepubliceerd zijn.

De Chief Constable van Hertfordshire wilde traangas niet direct introduceren en wilde onderzoek naar een alternatief. Als gevolg daarvan startte in Hertfordshire een onderzoek naar de mogelijkheden van invoering van peperspray, rekening houdend met de opmerkingen van Tan over de onzuiverheid van peperspray.

Lynch e.a. (1998) geven de volgende nadelen van natuurlijk peperspray aan:

- het bevat onzuiverheden;
- het is nog lang na arrestatie actief (waardoor het gebruik van peperspray in feite leidt tot het onnodig “straffen” van verdachten);
- er is onvoldoende onderzoek gedaan naar capsaiïne (het actieve bestanddeel in peperspray).

Daarom is voor de tests in Hertfordshire gekozen voor de synthetische variant PAVA. Als oplosmiddel werd een niet-brandbare mix van 50% water, 50% ethanol gebruikt, als drijfgas: CO₂. In de oplossing is PAVA als druppels aanwezig zodat de kans op inhalatie en kruisbesmetting minimaal is. Drie verschillende concentraties werden gebruikt: 0,64% (vergelijkbaar met een 5% OC mengsel), 0,1% en 0,01%

Lynch e.a. concludeerden op basis van tests (geen praktijktests) dat:

- PAVA hetzelfde soort werking had als natuurlijke peperspray;
- inslikken van PAVA geen nadelige effecten had, inhaleren was onmogelijk;
- er geen sprake was van kruisbesmetting;
- effectieve nazorg bestond uit het wassen van het gezicht met helder, koel water (geen zeep!!!);
- het effect alleen optrad als de spray in de ogen kwam;
- mindere concentraties even effectief waren in het buiten gevecht stellen van een verdachte, maar herstel veel korter duurde (bij 0,01% maar 10 minuten), terwijl het brandende effect op de huid uitbleef.

De onderzoekers geven aan dat implementatie van een spray plaats moet vinden op basis van uitgeschreven richtlijnen. De richtlijnen dienen informatie te bevatten over training, nazorg, melding, opslag en registratie van verstrekking en verwerking.

Een ideale weerloosmakende spray voldoet volgens Lynch e.a. aan de volgende eisen (deze eisen sluiten goed aan bij de specificaties genoemd in Sheldon & Tan, 1997):

- sterk genoeg om een verdachte voor 3 tot 5 minuten zodanig uit te schakelen dat hij geen weerstand meer biedt en kan bieden;
- het effect op de ogen is maximaal maar de kans op inhalatie is minimaal;
- de kans dat een agent zichzelf sprayt bij het gebruik moet minimaal zijn;
- de kans op een ongewilde spray moet minimaal zijn;
- de beveiliging tegen ongewild sprayen moet snel ...;
- de spuitopening moet vrij van vuil en andere blokkades blijven;
- de spray is niet schadelijk voor de ozonlaag;
- grootte en vorm maken dat hij goed in de handpalm past en niet gemakkelijk door een verdachte van de agent afgepakt kan worden;
- is accuraat op een afstand tussen 1 en 7 meter;
- is gericht tegen 1 individu bruikbaar;
- is effectief onder een groot aantal omstandigheden tegen verschillende typen verdachten;
- werkt snel (binnen 5 seconden);
- kan door alle agenten onafhankelijk van grootte, kracht of geslacht gebruikt worden;
- kan gemakkelijk gebruikt worden met handschoenen;
- leidt tot minimale kruisbesmetting;
- heeft minimale en eenvoudige nazorg nodig, die makkelijk in de praktijk toegepast kan worden;
- maakt snel herstel mogelijk;
- is effectief tegen dieren, vooral honden.

Vanwege een toename in het aantal gewonde agenten en een verwachte verdere onderzoeksduur van twee jaar is besloten in 1998 toch over te gaan tot de invoer van traangasspray in Hertfordshire (Howe, 1997).

5.7. Duitsland

In Duitsland is in de verschillende bondslanden sinds het eind van de jaren zeventig/ begin van de jaren tachtig ervaring opgedaan met spuitbusjes traangas (afhankelijk van de politieke samenstelling van de regering van de bondslanden is het gebruik van CS of CN toegestaan). Ook voor burgers zijn spuitbusjes met traangas verkrijgbaar. De door de politie gebruikte concentratie ligt rond de 1%.

Het gebruik van een chemische spray wordt gezien als een alternatief voor wapenstokgebruik. Ervaringen uit Noordrijn-Westfalen (Immisch, 1983) geven aan dat de inzet leidt tot een vermindering van gebruik van de wapenstok, dat de inzet door het publiek geaccepteerd wordt (meer dan gebruik van de wapenstok), dat het gebruik “in de regel” niet leidt tot verwondingen en dat bij juist gebruik de werking snel en doeltreffend is. In de loop van vijf jaar is het middel 1744 keer ingezet, vooral bij verzet tegen de politie.

Systematisch onderzoek naar de gevolgen van inzet van chemische sprays in Duitsland heeft overigens niet plaatsgevonden. Volgens Damm (1996) is de inzet in ongeveer 60% van de gevallen effectief. Damm geeft aan dat traangassprays in de praktijk voldoen, en dat de sprays in de praktijk doelmatiger zijn dan de wapenstok.

Peperspray wordt in Duitsland niet toegepast (behalve door hondengeleiders, uitsluitend voor gebruik tegen agressieve honden). Volgens Damm ontbreken nog de noodzakelijke gegevens over werkzame en letale dosis. Op grond van de inmiddels bestaande literatuur overweegt het Polizeitechnisches Institut aan

te geven dat peperspray een geschikt middel is (Damm, pers. med.), vooral vanwege de hogere effectiviteit en de betere werkzaamheid op dronken en geestelijk gestoorde individuen. De beslissing over een eventuele invoer van peperspray ligt bij de ministers van Binnenlandse Zaken van de diverse bondslanden.

5.8. Training

De training in het gebruik van chemische sprays is aanvankelijk zwaar onderschat (o.a. DuVernay, 1993). Vaak was er in het begin helemaal geen training of bestond de training uit het kijken naar een video (Miraglia, 1997). Duidelijk is dat het van belang is te oefenen met inerte sprays en dat het verlenen van adequate nazorg een belangrijk onderdeel van de training moet zijn. Inmiddels zijn in Amerika nogal wat publicaties verschenen over training van agenten in het gebruik van peperspray. Daarbij komen een aantal vraagpunten naar voren.

Moeten agenten worden blootgesteld aan de effecten van peperspray? Onder andere Jones (1996), Willis & Grossi (1995), Truncale & Messina (1994), Street Survival Newslines (1996), Jett (1997) en Nowicki (1995) benadrukken het belang daarvan. Agenten moeten weten wat de spray wel en niet kan (hoewel Truncale & Messina, 1994, benadrukken dat de passieve blootstelling aan peperspray geen goed idee geeft over de effecten ten opzichte van gewelddadige verdachten), ze moeten goed beseffen wat ze teweegbrengen als ze iemand sprayen (Morgan, 1992), en ze moeten goed doordrongen zijn van het belang van een adequate nazorg. Daarnaast is het van belang dat agenten weten wat er gebeurt als ze in de praktijk zelf besmet raken. Dat gebeurt regelmatig als gevolg van tegen de wind in sprayen, in contact komen met gesprayde verdachten/ objecten/ ruimten, ongewild sprayen, oversprayen (als het doel beweegt of gemist wordt), lekken, gebruik door een verdachte of collega. Voor dergelijke gevallen propageren Jones (1996) en Miraglia (1997) het gebruik van actieve ontsmettingsmiddelen die aanwezig zouden moeten zijn in het politievoertuig, omdat het voor een agent te onhandig is 30 tot 60 minuten last hebben van. Met een ontsmettingsmiddel kan het binnen 7 tot 20 minuten over zijn en kan paniek op straat voorkomen worden. Het is overigens de vraag hoe effectief dergelijke ontsmettingsmiddelen zijn en of er geen medische risico's verbonden zijn aan het gebruik ervan.

Blootstelling van agenten aan peperspray komt in diverse varianten voor: sommige korpsen beginner er niet aan, bij anderen gebeurt het alleen op vrijwillige basis, weer andere stellen het verplicht. In tenminste één geval heeft dat geleid tot ontslag van een agent die niet bereid zich te laten sprayen (Street Survival Newslines, 1996). Het North Carolina Department of Health and Human Services (DHHS) en the North Carolina Department of Labor, Division of Occupational Safety and Health (OSHNC) hebben recent geadviseerd agenten niet meer direct bloot te stellen aan peperspray, maar alleen nog maar indirect en onder medische begeleiding (Payne & Levine, 1998).

Welke reactie is gepast als een verdachte peperspray gebruikt tegen de politie? De modelrichtlijnen van de IACP staan vuurwapengeweld in dergelijke gevallen toe. Nowicki (1995) maakt melding van een geval waar een verdachte de spray van de agent heeft afgepakt en argumenteert dat juist daarom blootstelling belangrijk is: om naderhand met recht te kunnen zeggen dat je wist wat

voor effect het op je zou hebben. De training zou tenminste zelfverdedigingstechnieken moeten omvatten voor gevallen dat agenten zelf gesprayd worden (Miraglia, 1997).

Tegen welk type verdachten kan/ moet peperspray gebruikt worden?

Street survival Newline (1997), Willis & Grossi (1995), Truncale & Messina (1994) en Siddle (1993) verhalen van een (hetzelfde?) experiment waaruit blijkt dat een doelgericht persoon nadat hij met peperspray bewerkt is toch in staat blijkt een agent te steken met een (rubber) mes. Truncale & Messina (1994) geven aan dat het experiment deel is gaan uitmaken van de training. Bij de politie in New York wordt geleerd (Haug, pers. med.) geen peperspray te gebruiken tegen een verdachte met een mes (zie ook Nowicki, 1995). Hoe dan ook zal tijdens trainingen informatie verstrekt moeten worden dat peperspray niet altijd effectief is en dat er bepaalde typen verdachten zijn waar dat sterker voor geldt dan voor anderen. Daarnaast is het van belang te wijzen op de medische risico's bij bepaalde risicogroepen. Duidelijk moet worden dat peperspray geen vervanging van het vuurwapen is. Jett (1997) stelt voor fysiek geweld, wapenstok en peperspray op gelijk niveau stellen als alternatieven, niet als vervanging van elkaar. Morgan (1992) plaatst peperspray gebruik tussen controletechnieken en wapenstok.

Moet er gewaarschuwd worden voorafgaand aan peperspray gebruik?

Wright (1997) beveelt aan niet te waarschuwen voorafgaand aan peperspray gebruik om tegenmaatregelen te voorkomen. DuVernay (1993), Nowicki (1995) en Jett (1997) geven aan dat er zo mogelijk wel gewaarschuwd moet worden, net als de meeste richtlijnen in navolging van de modelrichtlijnen van de IACP (IACP, 1994, zie bijlage).

Moet peperspray met de sterke of met de zwakke hand gebruikt worden?

In Amerika is het gebruikelijk peperspray te gebruiken met de zwakke hand, zodat de sterke hand vrij blijft voor het vuurwapen (o.a. Wright, 1997; Miraglia, 1997; Truncale & Messina, 1994). In Europese landen die chemische sprays gebruiken gebeurt dat meestal met de sterke hand. Daarbij is ook van belang of de hand vooruitgestoken wordt of juist niet. Jett (1997) geeft aan dat gebruik met vooruitgestoken hand het makkelijker maakt het wapen af te pakken.

Vanaf welke afstand moet peperspray gebruikt worden?

Jett (1997) beveelt een afstand van korter dan één meter aan. Bij een dergelijke korte afstand bestaat het gevaar dat de ballistische effecten van een straal oogletsel veroorzaken en andere auteurs bevelen dan ook gebruik van een grotere afstand aan. Bij gebruik van een grotere afstand zijn er ook meer mogelijkheden om weg te stappen en een eventuele aanval af te weren (DuVernay, 1993; Hunter, 1994), is de kans kleiner dat de spray afgepakt wordt en wordt zelfbesmetting en kruisbesmetting voorkomen.

Hoe vaak moet er gesprayd worden?

De modelrichtlijnen van de IACP geven in feite aan dat net zolang gesprayd moet worden tot het werkt. Maar peperspray werkt soms gewoon niet en uit diverse evaluaties is naar voren gekomen dat meer dan twee keer sprayen geen zin heeft. Door blijven sprayen levert risico's op voor agenten, omstanders en verdachten.

Hoe moet training geïntegreerd worden met ander “geweldsonderwijs”? Training in het gebruik van peperspray moet geïntegreerd worden met andere training in zelfverdediging en geweldhantering (o.a. Truncale & Messina, 1994). Vooral het gebruik van peperspray in relatie met het aanleggen van handboeien en het gebruik van opbrengtechnieken is van belang. De training in het gebruik van peperspray dient deel uit te maken van de totale training in technische en tactische vaardigheden en de juiste aanpak van potentieel gevaarlijke situaties.

Voor een basisopleiding in het gebruik van peperspray dient al met al een hele dag (8 uur) uitgetrokken te worden.

5.9. Discussie

Spuitbusjes met chemische sprays die gebruik maken van een straal of van schuim zijn bedoeld en geschikt voor geïndividualiseerde toepassing van geweld. Sprays die vernevelen zijn minder geschikt voor geïndividualiseerde toepassing omdat vrijwel altijd ook anderen getroffen zullen worden. Spuitbusjes met chemische sprays zijn eenvoudig mee te voeren door één politieambtenaar als onderdeel van de standaarduitrusting. Sprays zijn eenvoudig en snel in te zetten. Het juiste gebruik van sprays is relatief eenvoudig aan te leren, alhoewel niet onderschat moet worden dat opleiding en training ook andere aspecten dan het juiste technische gebruik dienen te omvatten. Na gebruik van chemische sprays is er altijd nazorg vereist, die ervoor zorgt dat de agent die gesprayd heeft (of een ander) een tijdlang “uitgeschakeld” is (in totaal tenminste een uur). Over de medische risico’s van het gebruik van chemische sprays bestaan verschillen van mening, die voor Wright (1998) in een werkdocument voor het Europees parlement aanleiding zijn om aan te bevelen ieder gebruik van middelen met peperspray te stoppen totdat onafhankelijk Europees onderzoek gepubliceerd is met betrekking tot de risico’s. Bij het beoordelen van de medische risico’s van chemische sprays gaat het overigens niet alleen om de werkzame stof, maar ook om het oplosmiddel en het drijfgas. Gebruik van traangasspray lijkt oogletsel op te kunnen leveren. Het totaal aan gegevens overziende lijkt het erop dat bij zorgvuldig gebruik en juiste nazorg het gebruik van peperspray geen medische risico’s oplevert en niet tot blijvend letsel leidt. Het feit dat totnogtoe alleen vanuit de USA gevallen bekend zijn geworden van overlijden na (niet door) gebruik van peperspray heeft vermoedelijk alles te maken met in Amerika gebruikelijke controletechnieken en de wijze waarop peperspray in Amerika is ingevoerd: vaak zonder duidelijke richtlijnen en met onderschatting van de noodzaak van training en nazorg.

Het gebruik van chemische sprays heeft niet zelden ook gevolgen voor derden of de politieambtenaar zelf. Vooral bij gebruik van traangasspray treedt vrijwel altijd zelfbesmetting en kruisbesmetting op. Na gebruik van traangasspray binnen besloten ruimten is het vaak nodig tot ontruiming over te gaan. Bij gebruik van peperspray treedt minder vaak zelfbesmetting en kruisbesmetting op, maar naar schatting toch nog in 5 tot 15% van de gevallen. De gevolgen van kruis- en zelfbesmetting zijn over het algemeen gering, behalve in gevallen dat agenten zoveel last hebben van de spray dat zijzelf verblind zijn of niet meer tot handelen in staat: in dat geval kunnen gevaarlijke situaties ontstaan. Het gebruik van chemische sprays vergemakkelijkt in veel gevallen het onder controle krijgen van een verdachte en het doeltreffend afweren van een bedreiging. Diverse onderzoeken komen tot de conclusie dat chemische sprays effectieve

middelen zijn die niet tot letsel van betekenis leiden, in tegenstelling tot meer gebruikelijke gewelddmiddelen. Pepperspray is wat dat betreft effectiever dan traangasspray, maar ook pepperspray is onder sommige omstandigheden veel minder effectief dan wel geclaimd wordt. Er bestaat verschil van mening over de vraag wat “effectief” is. Uit de diverse studies komt het beeld naar voren dat ongeveer 70% van alle verdachten die gesprayd wordt met pepperspray geen weerstand meer biedt, maar voor agressieve, doelgerichte verdachten, zwaarlijvige verdachten en verdachten onder invloed van geneesmiddelen of drugs ligt dat percentage lager (en volgens sommigen ook bij verdachten die onder de invloed van alcohol verkeren). Onbekend is hoeveel lager. Een andere maat voor effectiviteit is of de aanhouding vergemakkelijkt wordt door gebruik van pepperspray. Dat blijkt in ongeveer 85% tot 90% van de gevallen op te gaan, waarbij het percentage voor de eerder genoemde typen ook hier lager ligt. Chemische sprays zijn geschikt voor gebruik binnen en buiten besloten ruimten, waarbij traangasgebruik binnen besloten ruimte zoals gezegd veelvuldig leidt tot besmetting van de hele ruimte. De spuitbusjes met chemische sprays zijn over het algemeen bedrijfszeker.

Chemische sprays zijn minder geschikt voor situaties waarin één of enkele agenten geconfronteerd worden met een overmacht aan agressieve personen. Chemische sprays zijn onder omstandigheden wel geschikt in situaties waarbij agenten geconfronteerd worden met een al dan niet agressieve verdachte in het bezit van een slag- of steekwapen, maar bij acute dreiging is het niet verstandig op het effect van de spray te vertrouwen. Chemische sprays zijn soms wel en soms niet geschikt in situaties waarbij agenten geconfronteerd worden met personen die niet voor rede vatbaar zijn en niet of in sterk verminderde mate reageren op pijnprikkels (vanwege een psychische stoornis of omdat zij onder invloed van alcohol, drugs of geneesmiddelen verkeren). Hoewel sommige voorstanders chemische sprays graag afschilderen als een alternatief voor het vuurwapen zijn ze in feite een alternatief voor gebruik van een wapenstok en voor fysiek geweldgebruik, zeker niet voor het vuurwapen. Dat neemt niet weg dat in sommige gevallen gebruik van een chemische spray kan voorkomen dat een situatie zodanig escaleert dat vuurwapengebruik aan de orde zou kunnen komen. Tonen van of dreigen met de spray kan onder omstandigheden voldoende zijn om een verdachte tot andere gedachten te brengen.

Op basis van onafhankelijk onderzoek blijkt dat gebruik van chemische sprays, en met name pepperspray, kan leiden tot een afname van het geweldgebruik tegen de politie, een afname in letsel bij verdachten en een afname van het aantal klachten over politieel geweldgebruik. Als gevolg van een aantal gevallen van misbruik en van de controverse rond doden na gebruik van pepperspray wordt het gebruik kritisch gevolgd door media en mensenrechtenorganisaties. Alhoewel het juiste gebruik van chemische sprays niet tot blijvend medisch letsel leidt, moet gebruik van de spray toch gezien worden als een ingrijpend middel vanwege de heftige reacties en de gevoelens van paniek die op kunnen treden.

Traangasspray lijkt niet geschikt voor toepassing in de basispolitiezorg, pepperspray onder strikte voorwaarden wellicht wel. Onduidelijk is of daarbij de voorkeur gegeven moet worden aan natuurlijke of synthetische spray. Farmacologen en toxicologen verschillen daarover van mening. Haas e.a. (1997) komen op grond van een vergelijking van de samenstelling van twee natuurlijke pepperspray producten tot de conclusie dat de producten een veelheid aan na-

tuurlijke componenten bevatten met onregelmatige concentraties en dat er een aanzienlijke variatie bestaat in de chemische samenstelling van pepersprays. Deze verschillen zouden kunnen leiden tot aanzienlijke verschillen in effectiviteit en Haas e.a. suggereren dat verdere onderzoek vereist is. In Zwitserland geeft men om deze reden de voorkeur aan de synthetische variant PAVA. Daartegenover staat de mening van Jirovetz (in Zwanzinger, 1998) dat het feit dat natuurlijke peperspray een groot aantal verschillende stoffen bevat, geen probleem is, gezien de uiterst geringe (vaak nauwelijks meetbare) hoeveelheden van deze stoffen, terwijl de werkzame stof uitvoerig getest is en de onschadelijkheid van het geheel aan stoffen vaststaat, terwijl met synthetische peperspray onvoldoende ervaringen opgedaan zijn en minder bekend is van de farmacologie en toxicologie.

De belangrijkste randvoorwaarden voor invoering van peperspray zijn:

- toepassing van een concentratie die effectief genoeg is om controle over een verdachte te verkrijgen zonder dat de verdachte langer dan strikt noodzakelijk last heeft van de gevolgen. Daartoe is nader onderzoek vereist;
- opstelling en hantering van duidelijke richtlijnen met betrekking tot gebruik en te verlenen nazorg;
- voldoende en regelmatige training;
- inpassing in een systeem van certificering;
- goede registratie van het gebruik en de gevolgen van het gebruik;
- uitvoering van evaluatieonderzoek naar de effecten van invoering.

De richtlijnen dienen in elk geval het volgende te omvatten:

- peperspray is alleen te gebruiken tegen individuen en nadat zo mogelijk een waarschuwing is gegeven;
- tegen een individu mogen maximaal twee spraystoten gebruikt worden;
- peperspray mag niet gebruikt worden tegen kinderen, bejaarden, vrouwen waarvan bekend is dat ze zwanger zijn, mensen waarvan bekend is dat ze ademhalingsproblemen hebben;
- na gebruik van de spray dient onmiddellijk de juiste nazorg verleend te worden.

De opleiding en training dienen een integraal onderdeel te zijn van opleiding en training in gevaar- en geweldbeheersing en te leiden tot een certificaat met een beperkte geldigheidsduur. Indirecte blootstelling aan peperspray dient een verplicht onderdeel van de training te zijn, evenals nazorgprocedures. Het niet voldoen aan de certificatie-eisen moet onderwerp zijn in functioneringsgesprekken en dient tot gevolg te hebben dat niet beschikt kan worden over het gewelddmiddel.

5.10. Conclusies

1. De politie oefent het geweldmonopolie van de overheid uit. Dat betekent dat iedere politieman in feite een specialist moet zijn in de hantering van het geweldmonopolie. Het in de historie gegroeide uitgangspunt van een algemene politie die in principe alle taken vervult sluit goed aan bij moderne organisatiekundige inzichten omtrent een zo doeltreffend mogelijke taakuitvoering, waarbij specialisatie alleen dan plaatsvindt wanneer het niet anders kan. De consequentie van dit uitgangspunt is dat agenten in de basispolitiezorg voldoende uitgerust en toegerust moeten zijn om hun

taak veilig en verantwoord te kunnen vervullen. Beslissingen over de meest adequate wijze waarop dat plaats moet vinden worden ernstig bemoeilijkt door het ontbreken van systematische en gestructureerde informatie over het gebruik van geweld door en tegen de politie. Het risico bestaat dat dan vooral gereageerd wordt naar aanleiding van incidenten.

2. Het is onverstandig om bij beslissingen met betrekking tot de uitvoering van het politieke geweldmonopolie eenzijdig de nadruk op de uitrusting met (geweld)middelen te leggen. De voortdurende discussie over het zogenaamde gat tussen wapenstok en pistool werkt een dergelijke eenzijdigheid in de hand. Wondermiddelen bestaan niet. Er is geen enkel minder dodelijk wapen op de markt of in gebruik dat geen enkel bezwaar kent en dat voldoet aan de wensen van de politie en hen die voor de politie verantwoordelijk zijn. Het is niet reëel te verwachten dat een dergelijk wapen in de nabije toekomst wel beschikbaar komt. De vergeefse zoektocht naar het perfecte middel om verdachten onder controle te brengen is leerzaam en zoals Faulkner & Danaher (1997) terecht aangeven moet realistische training die agenten daadwerkelijk voorbereidt op de situaties die ze op straat tegen zullen komen hoger aangeslagen worden dan het nieuwste middel of de nieuwste techniek die zich aandient op de markt. Zij wijzen erop dat als verantwoordelijken voor de politie afgaan op getuigenissen van fabrikanten en personen met commerciële belangen om vast te stellen welke middelen en technieken geschikt zijn, de politie een donkere toekomst tegemoet gaat. Agenten moeten niet alleen uitgerust worden, maar vooral ook toegerust en juist daaraan ontbreekt het in de praktijk.
3. Netten zijn niet geschikt voor toepassing binnen de basispolitiezorg
4. Langere wapenstokken (recht of met een zijstuk) bieden meer mogelijkheden dan de huidige korte wapenstok. Vanwege hun lengte zijn ze onhandig mee te voeren en hooguit geschikt om in voertuigen mee te nemen, waarbij agenten de beschikking blijven houden over de korte wapenstok. Tonfa's bieden in principe de meeste mogelijkheden en lijken aantrekkelijk vanwege hun veelzijdige toepassingsmogelijkheden die defensief en controlerend gebruik mogelijk maken. Vanwege de noodzakelijke training zijn tonfa's echter minder geschikt voor toepassing binnen de basispolitiezorg. Uitschuifbare rechte wapenstokken zijn meer geschikt voor toepassing binnen de basispolitiezorg en kunnen onder voorwaarden als vervanging van de bestaande korte wapenstok dienen. De uitschuifbare wapenstokken zijn gemakkelijk mee te voeren en het uitschuiven van de stok fungeert als aandachttrekkende waarschuwing die deëscalerend kan werken. De training voor het gebruik van uitschuifbare wapenstokken kan aansluiten bij de al bestaande trainingen met korte en lange wapenstok.
5. Traangasspray is geen geschikt middel voor gebruik in de basispolitiezorg. Peperspray kan onder voorwaarden een geschikt middel zijn voor gebruik in de basispolitiezorg, maar is beslist geen opvulling van het zogenaamde "gat" tussen wapenstok en pistool. Eventuele invoering van peperspray dient onder strikte voorwaarden met betrekking tot omstandigheden waaronder het gebruikt kan worden, training, te verlenen van nazorg en melding van het gebruik plaats te vinden en dient begeleid te worden door wetenschappelijk onderzoek.

6. De invoering van nieuwe wapens zou uitsluitend onder een aantal strikte randvoorwaarden toepassing kunnen vinden. De belangrijkste randvoorwaarden zijn:
- inpassing in een systeem van certificering;
 - voldoende en regelmatige training;
 - goede registratie van het gebruik en de gevolgen van het gebruik;
 - uitvoering van evaluatieonderzoek naar de effecten van invoering.

De opleiding en training dienen een integraal onderdeel te zijn van opleiding en training in gevaar- en geweldbeheersing en te leiden tot een certificaat met een beperkte geldigheidsduur. Het niet voldoen aan de certificatie-eisen moet onderwerp zijn in functioneringsgesprekken en dient tot gevolg te hebben dat niet beschikt kan worden over het gewelddmiddel.

7. Voorafgaand aan de eventuele invoering en verwerving van een nieuw wapen zullen een aantal activiteiten verricht moeten worden:
- het opstellen van specificaties;
 - aanbesteding;
 - het opstellen van opleidings- en trainingsprogramma's en eisen van bekwaamheid;
 - het trainen van instructeurs;
 - het trainen van agenten;
 - het opstellen van richtlijnen en aanpassing van de Ambtsinstructie;
 - mogelijk het aanpassen van kleding.

Ten slotte:

Bij de invoering van nieuwe politiewapens bestaat de kans op misbruik en de kans op een toename van politieel geweldgebruik. Die risico's zijn reëel, gezien incidenten bij gebruik van peperspray in de USA en sommige gegevens over frequentie van politieel geweldgebruik na introductie van een nieuw wapen (peperspray: Lumb & Friday, 1997; Zwanzinger, 1998; wapenstok: Laux, 1994). Dat neemt niet weg dat agenten adequaat uitgerust moeten worden om hun taak te vervullen. De uiteindelijke keuze met betrekking tot nieuwe wapens voor de politie kan niet op puur wetenschappelijke gronden gemaakt worden, maar hangt af van politieke keuzen en van de wijze waarop de politie op al dan niet professionele wijze haar taak vervult.

Literatuur

- ACLU of Southern California (1993):
Pepper spray: a magic bullet under scrutiny. ACLU, Los Angeles, CA
- ACLU of Southern California (1994):
Addendum to ACLU (1993)
- ACPO (1995):
Police use of aerosol incapacitants – An operational requirement. Internal report, ACPO
- Adams, D. (1998):
CS spray concerns need to be addressed. *Police Review*, August, 8
- Adang, O.M.J. (1998):
Bespreking van “Arrestatieteams onder de loep”. *Tijdschrift voor de Politie*
- Adang, O.M.J. & projectgroep IBT (1996):
Rapportage Nulmeting Beroepsvaardigheden vuurwapendragenden. PIOV, Hoogerheide
- Adang, O.M.J. & W. v.d. Burgt (1998):
Pseudo-arrestatieteams? *Algemeen Politieblad*, 6, 6
- Adang, O.M.J. & F. van Liempt (1996):
Voorkomen en beheersen van geweld. PIOV legt meer nadruk op probleemoplossing. *Algemeen Politieblad*, 6, 22-23
- Adang, O.M.J. & J.S. Timmer, redactie (1998):
Beheersing van gevaar. Gouda Quint, Deventer
- AELE (1988):
Use-of-force tactics and non-lethal weaponry. *Alert*, 3
- Alpert, G.P. & R.G. Dunham (unpublished):
Measuring and assessing police use of force and suspect resistance. Draft summary report from An analysis of police use-of-force data
- Amnesty International (1996):
Police Brutality and Excessive Force in the New York City Police Department, Report AMR 51/36/96
- Applegate (1969):
Riot control
- Ayoob, M.F. (1978):
Fundamentals of modern police impact weapons. Charles C. Thomas, Springfield, IL
- Bailey, W.G. (1995):
The encyclopedia of police science (2nd edition). Garland Publishing, New York

Literatuur

- Bailey, W.G. (1996):
Less-than-lethal weapons and police-citizen killings in U.S. urban areas. *Crime & Delinquency*, 42, 4, 535-552
- Biggs, M. (1990):
Non-lethal weapons: a tool for law enforcement. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 6, 1, p 37- 43
- Bonar, R. (1994):
Oleoresin Capsicum Spray. CPRC TM-19-94^E, Ottawa
- Boatman, P. (1994):
Less strikes, more control. *Police*, april, 16-18
- Brejaart, R., & M. Nijboer (1996):
Gasspuitbus zinvol? *Politie Twente*
- Bryant, B. (1993):
ASP Tactical baton Evaluation report. Avon and Somerset Constabulary
- Busker & van Helden (1996):
Toxicologische evaluatie van Pepper Spray als mogelijk wapen voor de Nederlandse politie. TNO PML, Rijswijk
- California Department of Justice (1992):
Standards for hand-held aerosol tear gas weapons containing oleoresin capsicum. Unpublished report.
- Casey, C. (1994):
A friend indeed. *Police Review*, 102, 5259, 24-25
- Commissie Heijder (1987):
Geweldgebruik door de politie. Rapport van de commissie bezinning op het geweldgebruik door de politie
- CPSC (1991):
Evaluatie lange wapenstok. Brief aan de minister van Binnenlandse Zaken
- Dagleish, M. (1993):
Defence, not defensive. *Police Review*, march, 26-28
- Damm, H.-R. (1996):
Einsatzmittel für Polizei und künftiger Bedarf. Seminar "Nicht-letale Waffen und Wirkmittel", Carl-Cranz-Gesellschaft
- Dubay, D.K. (1995):
Oleoresin Capsicum and pepper sprays. *Law and order*, april, 65-68
- DuVernay, B. (1993):
When compliance is needed. What chemical agent to use and how to spray it. *Police*, 2, 14-16, 82

Literatuur

- Edwards, S., J. Granfield & J. Onnen (1997):
Evaluation of pepper spray. Research in brief, National Institute of Justice, Washington DC
- Farell, M. (1997):
A review and analysis of the report of the civilian complaint review board's pepper spray committee. NYPD, New York, NY
- Faulkner, S.D. & L. P. Danaher (1997):
Controlling Subjects: Realistic Training vs. Magic Bullets. FBI Law Enforcement Bulletin, february, 20-26
- Fortuin, J., M. Grijzen & C. Winnubst (1998):
Arrestatieteams onder de loep. Gouda Quint, Deventer
- Friend, C.E. (199?):
Use of pepper aerosol restraint spray (Oleoresin Capsicum or "OC"). Training Key #462, IACP, Alexandria, VA
- Frosdick, S. (1997):
Playing it safe? Police Review, 20
- Fyfe, J. (1998):
De 'split second' beslissing is een mythe. Algemeen Politieblad, 9, 14-16
- Gardner, G. (1992):
Chemical analysis of Oleoresin Capsicum products. CPRC, TR-07-92
- Gauvin, R. (1994):
Oleoresin Capsicum spray: a progress report. Portland Police Department, Internal Affairs Unit, Portland, Oregon
- Gauvin, R. (1995):
Oleoresin Capsicum: a progress report. Law and Order, april, 64 en 68-70
- Geller, W.A. & M. Scott (1996):
Deadly force: what we know. Police Executive Research Forum, Washington DC
- Geis, G. & A. Binder (1990):
Non-lethal weapons: the potential and the pitfalls. Journal of Contemporary Criminal Justice, 6, 1, p 1-7
- Granfield, J., J. Onnen & C.S. Petty (1994):
Pepper-spray and in-custody deaths. IACP, Alexandria, VA
- Grossi, D. & D. Young III (1994):
The use of Oleoresin Capsicum in the military. A training perspective. Police marksman, september/ oktober, 64

Literatuur

- Haas, J.S., R.E. Whipple, P.M. Grant, B.D. Andresen, A.M. Volpe & G.E. Pelkey (1997):
Chemical and elemental comparison of two formulations of oleoresin capsicum. *Science & Justice* 37: 15-24
- Her Majesty's Inspectorate of Constabulary (1997):
Officer safety. Minimising the risk of violence. Home Office, London
- Hettinga, E. (1998):
Pepperspray in Amerika. Een wolkje chemie met een bedenkelijk zwart randje. *Politie Magazine*, oktober, 23-25
- Hintz, R.A. & H.-J. Kinkel (1984):
Studie für polizeitypische Einsatzmittel. Polizei Führungsakademie, Munster
- Howe, S. (1997):
CS alternative. *Policing today*, december, p 10-11
- Hughes, W.J. (1994):
Capsaicin toxicology and environmental temperature. Unpublished memorandum, US Army research laboratory, Aberdeen proving ground
- Hunter, J.C. (1994):
Pepperspray. *FBI Law Enforcement bulletin*, may, 24-26
- IACP (1994):
Pepper aerosol restraint spray model policy. IACP, Alexandria, VA
- IACP (1995):
Pepper spray evaluation project: results of the introduction of Oleoresin Capsicum (OC) into the Baltimore County, MD, Police Department. Final report, submitted to the National Institute of Justice, IACP, Alexandria, VA
- Immisch, W. (1983):
Erfahrungen über den Einsatz des Reizstoffsprüngerates anstelle des Schlagstocks. Innenministerium Nordrhein-Westfalen
- Jamieson, J.P., R. Hull, P. Battershill (1990):
Recommendations of the committee on the use of less than lethal force by police officers in British Columbia. British Columbia Police Commission
- Jamieson, P. (1991):
Alternative to lethal force- Capsicum spray. CPRC TR-04-91
- Jett, M.B. (1997):
Pepper spray: training for safety. *FBI Law enforcement bulletin*, 11, 17-23
- Jewell, J. (1997):
Chemical agents in the '90s. *Law and Order*, september

Literatuur

- Johnston, J. (1996):
Police impact weapons. An expanding future? RCMP Gazette, 58, 1
12-15
- Jones, T.L. (1996):
Should officers be exposed to chemical agents during training? The Police Marksman, september/ oktober
- Kaminski, R.J., S.M. Edwards & J. Johnson (aangeboden):
Assessing the incapacitative effects of pepper spray during resistive encounters with the police
- Kaminski, R.J., S.M. Edwards & J. Johnson (in druk):
The deterrent effects of Oleoresin Capsicum on assaults against police: testing the velcro effect hypothesis. Police Quarterly
- Klachtenburo Politieoptreden (1991):
De nieuwe lange wapenstok bij de gemeentepolitie Amsterdam. Klachtenburo Politieoptreden, Amsterdam
- Kingshott, B. (1993):
Reason under the cosh. Police Review 100, 53, 20-21
- Kock, E. & B. Rix (1996):
A review of police trials of the CS aerosol incapacitant. Police Research Group, London
- Laux, M. (1994) Baton:
Ace on trial. Police Review, 102, 16-18
- Lubbers, E. (1998):
Pepperspray, een nieuw politiewapen. Vrij Nederland, 9 mei, p 30-31
- Lucardie, R. (1998):
Schietvaardigheid. Een onderzoek naar de mate van geoefendheid van de Nederlandse politie in het gebruik van het vuurwapen. Inspectie voor de politie, Den Haag.
- Lumb, R.C. & P.C. Friday (1997):
Impact of pepper spray availability on police officer use-of-force decisions. PIJPSM, 20, 1, 136-148
- Lynch, D., C. Taylor & S. Kissane (1998):
Project 'Felix' Briefing pack. Research into an alternative incapacitant spray. Hertfordshire Constabulary
- McCauley, D. (1994):
OC spray: setting the record straight.
- Meyer, G. (1995):
Nonlethal weapons: empirical evidence. In: Bailey (1995), p 460- 464

Literatuur

- Meyer, G. (1991):
Nonlethal Weapons Versus Conventional Police Tactics: The Los Angeles Police Department Experience. Thesis
- Ministerie van Binnenlandse Zaken (1987):
Handboek lange wapenstok en schild. Den Haag
- Miraglia, G. (1997):
Updating chemical agents training. The Law Enforcement Trainer, july/august
- Morabito, E.V. & W.G. Doerner (1997):
Police use of less-than-lethal force: Oleoresin Capsicum (OC) spray. PIJPSM, 20, 4, 680- 697
- Morgan, J.P. (1992):
Oleresin Capsicum policy considerations. Police Chief, 59, 8, 22-26.
- Nowicki, E. (1993):
Oleoresin Capsicum: a non-lethal force alternative. Law Enforcement Bulletin, 20, 1, 24-27
- Nowicki, E. (1995a):
Spray day. Police, 1, 36- 39
- Nowicki, E. (1995b):
Tips on using OC. Law Enforcement Technology. January, 28-29
- Nijboer, M. (1998):
Vaardigheden. Algemeen Politieblad, 14, 7
- Onion (1997):
Debate rages over merits of pepper spray. Fox news, URL: www.fox-news.com/js_index.sm?content=/news/121097/pepperspray.sml
- Payne, H. & R.H. Levine (1998):
Written Notice of Risks and Health Consequences. USHNC, North Carolina Department of Labor
- Peak, K. (1990):
The quest for alternatives to lethal force: a heuristic view. Journal of Contemporary Criminal Justice 6, 1, p 8-22
- Peak, K. (1995):
Nonlethal weapons: history. In: Bailey (1995), p 464-468
- Petty, C.S. (1997):
A review of the literature regarding Oleoresin Capsicum. Unpublished report submitted to the National Institute of Justice, Washington DC
- Phillips, S.W. (1994):
Oleoresin Capsicum in Buffalo, TM 04-95, CPRC, Ottawa

Literatuur

- Pilant, L. (1993):
Selecting non-lethal weapons. *The Police Chief*, 60, 5, 45-48 en 50-55
- Piper, S. (1996):
Think tactical. *Police Review*, 1, 22-23
- Pittkin, N. & J. Tan (1995):
Scientific evaluation of straight truncheons. PSDB 3/95, St. Albans
- Police (1997):
The spray must stay. *Police*, november, 7
- Police Review (1998):
Firearms officers to get baton guns. *Police Review*, 31 Juli, 9
- Ponsen, A. (1997):
Pepperspray is effectief middel. Bruikbaar alternatief voor het gat tussen pistool en wapenstok. *Algemeen Politieblad*, 3, p 10-11
- Rice, P. & B. Jugg (1994):
A review of the toxicology of the riot control agent O-chlorobenzylidene Malononitrile (CS-gas). Report compiled for PSDB, St. Albans
- Kock, E., T. Kemp & B. Rix (1994):
Assessing the expandable side-handled baton. *Police Research Group - Police Research Series: Paper 11*
- Ruddick, J.A. (1993):
A toxicological review of capsaicinoid (Oleoresin of Capsicums). CPRC, TR-02-93, Ottawa
- Salem, H., E.J. Olajos, L.L. Miller & S.A. Thompson (1994):
Capsaicin toxicology overview. ERDEC-TR-199, Edgewood Research, development & engineering center, Aberdeen proving ground, MD
- Scott, D, & C.M. Greinsky (1997):
Report of the pepper spray committee of the civilian complaint review board. Civilian complaint review board, New York, NY
- van Schie (1996):
Gat tussen pistool en wapenstok? *APB*, 23, p 4-5
- Shaw (1973):
Should we develop an non-lethal sidearm for police use? *Law and Order*, p 84-89
- Sheldon, T.G. & J. Tan (1997):
Specification for CS sprays for operational police use. PSDB 2/97, St. Albans
- Siddle, B.K. (1993):
Administrative considerations on chemical agent implementation and policies. *Law and order*, october, 89- 93

Literatuur

- SPTK (1996):
Mitteilungsblatt 2/96-C (Einsatzmittel) der Fachgruppe Allgemeine Technik, Zurich
- Street Survival Newslines (1996):
How OC exposure may save your life, 84
- Street Survival Newslines (1997):
OC vs. deadly force ... is it safe?, 193
- Tan, J. (1989):
Selection of long truncheons. Home Office Scientific Research and Development Branch, London
- Tan, J. (1994a):
Oleoresin Capsicum- Incapacitant sprays for law enforcement. Internal Report, PSDB, St. Alban's
- Tan, J. (1994b):
Oleoresin Capsicum pepper sprays – PSDB update. Internal report, PSDB, St. Alban's
- Tan, J. & C. Burrows (1994):
Summary of fact finding visit to USA & Canada. PSDB, St. Albans
- Tan, J. & N. Pittkin (1994):
Scientific evaluation of side-handled truncheons. PSDB 1/94, St. Albans
- TAPIC (1994):
Oleoresin Capsicum: pepper spray as a force alternative. National Institute of Justice, Technology Assessment Program Information Center, Washington, DC
- Thames Valley Police (zonder datum):
CS Spray information pack
- Trostle, L. (1990):
The force continuum: from lethal to less-than lethal force. Journal of Contemporary Criminal Justice 6, 1, p 23-36
- Truncala, J. & Messina, P. (1994):
Pepper spray: hot stuff or hotly questionable? Law Enforcement Technology, february, 46-48
- Verzyl, R., J.C. Poppe, J.S. de Goey, C van der Poel, & G. Baan. (1995):
Voorstel pilot met pepperspray binnen de regio Rotterdam-Rijnmond, Rotterdam
- Vijver, K. van der (1987):
Geweldgebruik bij grootschalige ordehandhaving. Achtergrondstudie voor de commissie Heijder.

Literatuur

- Water, M. van de (1997):
Pepperspray “the missing link”. De politie, 52, 9, 21-23
- Weaver, W. & M.B. Jett (1989):
Oleoresin Capsicum Training and use, FBI Firearms Training Unit, Quantico, VA
- Wierda, O. (1987):
Nieuw model lange wapenstok. Algemeen Politieblad, 136, 3, 60-61
- Williams, D. (1994):
Evaluation of pepper spray for the Winnipeg police Department. CPRC, TM-11-94, Ottawa
- Willis, B. & D. Grossi (1995):
OC: training to live. Police Marksman, january/ february 24-26
- Wright, D.T. (1997):
OC: Five years later. The Police Marksman, january/ february
- Wright, S. (1998):
An appraisal of technologies for political control. European Parliament, Directorate General for Research, STOA, Luxembourg
- Zehetner, E. (1995):
Medizinische Aspekte beim Polizeieinsatz des Pfeffersprays (OC). Polizeiärztetagung, Salzburg
- Zwanzinger, H. (1998):
Pfefferspray: Einsatzerfahrungen in Osterreich 1994 bis 1998. Bundesministerium des Inneren, Wien

Bijlage 1: Geraadpleegde personen

Duitsland

Polizei Fuhrungsakademie
Forschungs- und Entwicklungsstelle für Polizeitechnik
H.R. Damm, Regierungsbaudirektor
G. Langer

Groot-Brittannië

Police Scientific Development Branch
dr. J. Tan
M. Pettit

Zwitserland

Wissenschaftlicher Dienst
dr. K. Zollinger
dr. R. Pfister
Schweizerische Polizeitechnische Kommission
R. Stampfli
Stadtpolizei Zurich Technischer Dienst
H. Siegrist, Stv. Chef der Technischen Dienste
B. Rueger, Ing. HTL chef Ressort Ausrüstung

Oostenrijk

Bundesministerium für Inneres
Generaldirektion für die Öffentliche Sicherheit
Gruppe Bundespolizei Kraftfahr und Waffenreferat
H. Zwanzinger, majoor
F. Graf, chef-inspektor
Universiteit van Wenen
Instituut voor Farmaceutische Chemie
dr. L. Jirovetz

België

Politie Stad Antwerpen
Vuurwapenopleiding
A. Martens, adj. commissaris
Rijkswacht
Generale Staf
F. Bosmans, majoor
Cel Gevaarbeheersing
R. de Maersschalk, kapitein

Verenigde Staten

Metro-Dade Police Department
D. Flynn, commander
J. Kelley, special response team
R. Oramas, training bureau

Department of Justice
National Institute of Justice
dr. S. Edwards, deputy director crime control and prevention division
R. Kaminski, social science analyst

Bijlage 1: Geraadpleegde personen

dr. R. Downs, deputy director research and technology development division

S. Newett, project coordinator

International Association of Chiefs of Police

J. Firman, research coordinator

R. Cobb, research analyst

M. Henriquez, project coordinator National police use of force database

Police Foundation

H. Williams, president

dr. R. Greenspan, research coordinator

J.C. Nickisch, research associate

New York Police Department

Police Commissioner's Office

Office of Management Analysis and Planning

M. Farrell

D. Haug

Firearms and tactics section

M. Stein

Nederland

Politie Rotterdam Rijnmond

A. Ponsen, docent geweldgerelateerde bevoegdheden

Politie Haaglanden

A. Wessels, IBT-docent

Politie Hollands Midden

M. van de Water, hoofdagent

Politie Instituut Openbare orde en Veiligheid

J. Meulendijks, docent

H. Standaar, docent

R. van de Veerdonk, docent

Bijlage 1: Geraadpleegde personen
